

T A R T A L O M

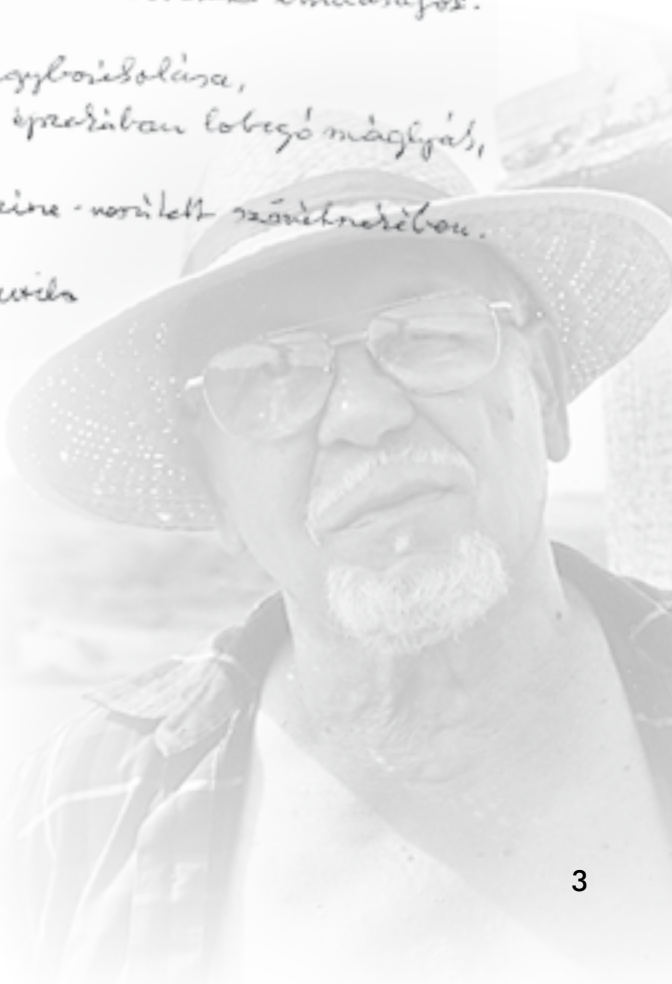
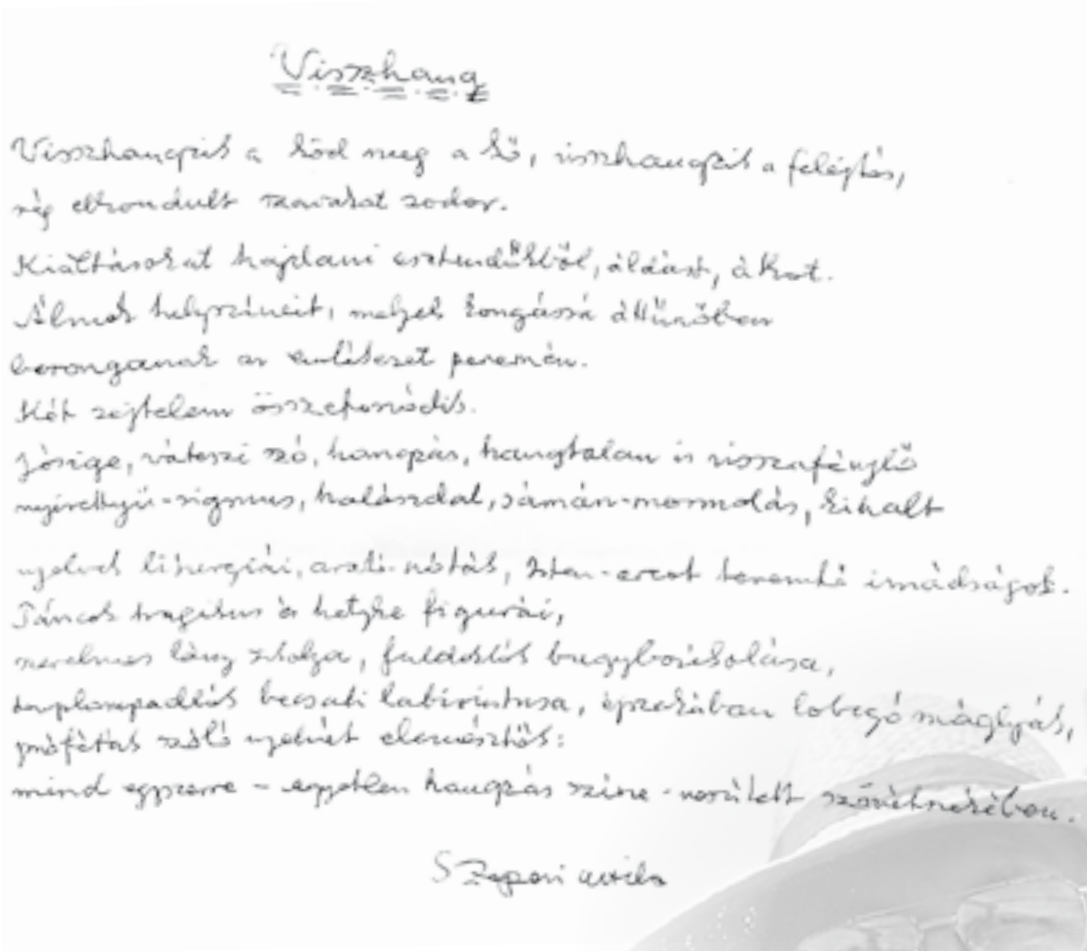
3	SZEPESI ATTILA	
	A Sárga Béka (barbár szonettek – részlet)	(versek)
9	BERTÓK LÁSZLÓ	
	Firkák a szalmaszálla, 30. (Mert újra felébredsz), 35. (Ahogy jönnek feléd)	(versek)
12	KAUK TAMÁS	
	Széljegyzetek. Feljegyzések Bartolomeu Dias naplójából	(versek)
15	SZIL ÁGNES	
	Kecske, Levegő, Föld	(prózák)
19	BANNER ZOLTÁN	
	a versek szigetén, magvető-szerelem, sárkányfelhő, térkép	(versek)
22	DÁVID PÉTER	
	Magányom méhéből, Zuhanás közben, Saját hangom, Nem írok én Neked	(versek)
25	MOLNÁR LAJOS	
	Két nap süt rád, Energiagömbökkel labdázol, Hallgatod a kövek szuszogását	(versek)
27	HUTVÁGNER ÉVA	
	Lisztidő (részlet)	(próza)
31	TURCZI ISTVÁN	
	Üresség (Elégia az elégiáért), Második tétel, Harmadik tétel	(versek)
34	PETRŐCZI ÉVA	
	Gyomai csendélet, 1926-ból, Csapj ki a partra..., Embléma, Kívül a táboron	(versek)
37	GYŐRI ORSOLYA	
	Betépve mint, Nyárvég, Csend-szekvenciák	(versek)
39	BORSODI L. LÁSZLÓ	
	Angyalföld, Rejtőzködő, Ébredés, Hazajárók, Vétlenül	(versek)
42	KÖTTER TAMÁS	
	Egy sziget lehetlensége	(elbeszélés)
50	CSOMÓS SZABOLCS	
	Hazaértem, Chanson, Véd és táplál	(versek)
52	BORDA RÉKA	
	tűkörviesshang, Örökké tartó hét, Képzelt napozás K. Lenkével, Elkergetett korán fekvésem, Vítligo	(versek)
55	FODOR ÁKOS	
	Az idő: zavar, Zen, Köz-életem, (Hi)story, Egy földjelentés, Sztárelétpályamodell, Szomorkás szó, Keserű show, Mesés	(versek)
57	HALMAI TAMÁS	
	Tündérevangélium – Haikuesszé Fodor Ákosról	

		PAPÍRHAJÓ
▶ 61	HALMAI TAMÁS	
	A fény útja, Bábok, A Tejút vándorai, A szeretet meséje	
▶ 63	KISS OTTÓ	
	Gábrriel és a kígyó, A középső fiú, Szegény ember vacsorája	
▶ 65	AYHAN GÖKHAN	
	Elképesztő dolgokat a semmiből – Beszélgetés Mészöly Ágnessel, a Darwin-játzsma szerzőjével	
▶ 67	LOVÁSZ ANDREA	
	Expansion for the Proto-Intelligent Ceasarism	
		MŰHELY
▶ 69	VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ	
	Hétpróbás tücskök zenéje – Szepesi Attila: Medvecukor	(esszé)
▶ 72	FERDINANDY GYÖRGY	
	Álomtalanítás	(esszé)

▶ 77	DRUZSIN FERENC	
	„A falnak ezen az oldalán ennyi...” – Lapozgatás Bertók László Ott mi van? című új verskötetében	(tanulmány)
▶ 81	BEDECS LÁSZLÓ	
	Vidékről a városba – Tözsér Árpád példája	(tanulmány)
▶ 86	SZAKOLCZAY LAJOS	
	„Halottakat bejelenteni!” – Debreczeni József: Hideg krematórium	(tanulmány)

▶ 90	WEHNER TIBOR	
	Hét etűd – Szövegutamok Kárpáti Tamás-képekhez	(tanulmány) (+1-2 kép!!!!)
▶ 94	ZALÁN TIBOR	
	A befejezetlenség esztétikája	(esszé) (+1 kép)
		SZÍNHÁZ
▶ 97	SZABÓ ZSUZSA	
	A Himnusztól a mélyszegénységig – 12. Kortárs Drámafesztivál	(tanulmány) (+4 fotó)
		FIGYELŐ
▶ 103	KONCZ TAMÁS	
	Az ítélet fénye – Závada Pál: Természetes fény	(kritika)
▶ 106	KOLOZSI ORSOLYA	
	Az idegenség botránya – Péterfy Gergely: Kitömött barbár	(kritika)
▶ 109	BERTHA ZOLTÁN	
	Belső tükör – Oláh János összegyűjtött versei	(kritika)
▶ 112	LÁNG ESZTER	
	Vöröskő lépcsősoron – Géczy János: Szélbe burkolt város	(kritika)

Lapunk a következő internetcímen érhető el:
www.barkaonline.hu

A Sárga Béka

(barbár szonettek – részlet)

„Én belőled s te belőlem
áradunk szét az időben.”
(Komjáthy Jenő)

Visszhang

Visszhangzik a köd meg a kő, visszhangzik a felejtés,
rég elkondult szavakat sodor.
Kiáltásokat hajdani esztendőkből, áldást, átkot.
Álmok helyszíneit, melyek kongássá áttűnőben
boronganak az emlékezet peremén.
Két sejtelem összefonódik.
Jósige, váteszi szó, hangzás, hangtalan is visszafénylő
nyirettyű-rigmus, halászdal, sámán-mormolás, kihalt
nyelvek liturgiái, arató-nóták, Isten-arcot teremtvő imádságok.
Táncok tragikus és hetyke figurái,
szerelmes lány sikolya, fuldokló bugyborékolása,
templompadlók becsali labirintusa, éjszakában lobogó máglyák,
próféták szóló nyelvét elemésztők:
mind egyszerre – egyetlen hangzás színe-veszített szövéténekében.

Locsogány

Cipszer nagyapám fényképalbumában, amit szívesen nézegettem,
találtam egy kettősportrét, melyen Artúr pap mellett egy vigyori alak látható.
anyám elmesélte: ez a távoli
rokon igen népszerűtlen volt a családban,
a Nemzet Locsogányának csúfolták, mert állandóan össze-vissza fecsegett.
Történt egyszer az ostrom napjaiban, hogy nagyapa Pestről
Budára hazatérőben – szerzett aranyért szárazbabot meg egy oldalszalonnát,
épp fel akarta szállni a Jászai Mari térnél a 6-os villamosra, de
Locsogány feltartotta, handabandázott mindenfélét, amikor
óriási detonáció hallatszott, a Margit-híd felrobbant, belerogyott
villamostól-mindenestől a zajló Dunába.
Nagyapa pedig ott állt porlepetten és falféhéren
a rémületébe-némult Locsogánnyal, aki
akaratlan is megmentette az életét.

Szappankereső

Ólomkatonának becézték a lányok-asszonyok
az obsitos katonatisztet, a pöttöm Petri Feri bácsit, aki
1956. október 23-án a váci fegyházban raboskodott.
a forradalmárok szabadon engedték a politikai foglyokat, az öreget is,
akinek csak a pályaudvaron jutott eszébe:
szappanjába belerótt a fia születési dátumát, ami
épp október 23-ára esett, ezért félelmében, hogy utóbb
megbüntetik, akár ki is végezhetik, hisz nyilván tudott a
forradalom kitörése napjáról, sőt a
tömlőcben részt is vehetett a nagy esemény megszervezésében.
Visszament hát a börtönbe, megkereste és
zsebre vágta az árulkodó szappant.
Igaz, így lekészte az aktuális vonatot, de másnap hajnalban legalább
nyugodt lélekkel indult haza a következővel.

Holdfény

Gimnáziumi cimborám, Illés Lali
valamikor az ötvenes évek végén alapította a később
róla elnevezett zenekart.
Egy Keselyű utcai lakásban próbáltak
a lixemburgi stílusúnak – luxi! – mondott számokat.
Egy alkalommal a próba végén, éjfél felé, némi
borozgatás után, elhatároztuk, mivel vakító holdfény volt, kimegyünk
focizni a Vitorlázó-repülőtérré.
Játszottunk is egy darabig, amikor a berek felől bőgni kezdtek a szarvasok.
Egyre közelebből hallatszott az elszánt hörgés-horkanás, meg az
agancsok baljós csattanása.
Végül félbe kellett szakítsuk a holdfény-megvilágította meccset:
a szerelemittas szarvasok láthatóan rossz néven vették,
hogy betoppant birodalmunkba borgőzös és harsány kompániánk.

Papírtrombiták

Szilveszter éjszakáján az egész város kitódult a zenebonás Nagykörútra,
és boldog-boldogtalan fújta veszettül a papírtrombitát.
Magam is ott tébláboltam barátaimmal,
és egy-egy fél kevert, kupica rum vagy egyéb szíverősítő bekapása után
felugrottam B-ékbe, ahol négy ahol négy bimbózó kis szuka.
várta a beszédülő gavallért.
A magnetofon luxemburgi zenét játszott, és miközben táncoltunk,
B-né felügyelte vérmes lányait.
Én balfácán voltam, gátlásos kamasz,

és hiába a rum gőze vagy a szirupos keverté, amikor
egy-egy óvatlan pillanatban valamelyik kis szuka
hozzám törleszkedett és csábosan rám öltötte piros nyelvét,
zavaromban elpirultam és nem mertem utána somfordálni
a függöny mögé vagy a sötét fürdőszobába.

Megint

Megint a vészbanyaposzok meg a csirkebélagyúak,
a kugligolyókoponyák meg az éjfél kukorékoló punciváteszek.
A seprűcsocsók, a kukrahék, a hiénaünnep álmúak,
a sóviritykölők, a rókanyifegők meg az óraütöttek.
A macskajajos megeredt nyelvű butyakakofálgodók,
a taplóleheletűek, a sárkefefürtös rongyoli-bongyoli luvnyafogók.
a kőülepnyalakodók, a sápkóros harsonahegedűsök,
az devele-odavele sokkoló, nyimnyám bumboreckiek.
a varangycsimoták, a fekáliakukták, a satöbbinyeldekélők.
A littylotty fallikus károkomák meg a csdacsomortyány-csapók.
Az aranyér ellen csörtetők – mind myik-nyek, csupa hókabók.
A kuncsali-fancsali lesszamilésszek, a voltamivoltak, a lófogú csüngetők.
A mitneki tegnapi holnapután mekegő mágusai.
Megint a bőfőgő megint, a lihegve libegő hajdani-majdaniak.

Gombország

Séti Karesz egy légiós-regény hősről Freddy grófnak szólította magát,
amúgy riválisom volt a gimnáziumi önképzőkörben.
Előbb sandán méregettük egymást, ám amikor kiderült, hogy
nem csak verseket ír, fest is, összebarátkoztunk és meghívott magukhoz
a belvárosi polgárlakásba, ahol az egyik szobát ő rendezte be.
A polcokon tartott legalább kétszáz gombcsapatot papírdobozokba,
és nemcsak az ismert hazai és külföldi fociklubok játékosait, hanem kézi-meg
kosárlabdázókat, atlétákat, jéghegyeket, de még vízipólósokat is, és mindegyik
sporthoz furnírlemezről kivágott, festett pálya dukált.
Allandóan zajlottak a bajnokságok, melyek eredményeit külön noteszekbe
jegyezte, és miközben bemutatót tartott nekem például súlylökésből vagy
háromezer méteres akadályfutásból, egyfolytában szebbnél szebb
nőekkel való pikáns kalandjait ecsetelte, bár én
soha egyetlen csicsergő fruskát sem láttam a közelében.

Lánysoroló

Júlia, nyivákoló kiscica,
Bori, nyelvét öltögetve tollasbálba hívogató.
Mari bővérű kanca,
Zsanett, pörgő-forgó szélvész, sose-veszteg.
Évi didergő, akár a sarkvidéki jég.
Zsuzsó magát mórival csipkés bugyiját mutogató,
s ki mindig újnál újabb táncba szökne, szösze Szilvia.
Bősz Ursula – nem értem miért mindig férfifajta a kancsal ördög?
Nagy tüzű Gigi, aki éjente meredt bikát álmodik.
Benedikta, aki magába szédít, aztán vihogva eltaszít.
Pipiskedő Lili, aki bohó nevét
tán cserfes és folyton szerelemittas madaraktól kérte kölcsön.
Végül Zsófi, aki anyafarkasnak született – csak épp
elvetélte vinnyogó porontyait.

Szikrák

Egy zord téli éjszakán, 1960-ban
cimbórámmal kissé kapatosan caplattunk hazafelé a Gellérthegy alatt.
A járdán megpillantottam egy jókora kockakövet,
mire az a képtelen ötletem támadt: szobrot fogok faragni belőle, rusztikus
önportrét, és mivel ott kallódott a közelben egy elárvult kézikocsi is,
felraktuk rá nagy keservesen – alig bírtuk megmozdítani.
Cimbórámmal pedig, aki matematikus volt, ám hozzám hasonlóan elvarázsolt
lélek, hazacipeltük a nyikorgó kocsin, égis a kihalt Duna-parton, aztán a
kivilágított Lánchídon, odahaza pedig legörgettük a pincébe.
Másnap vésővel-kalapáccsal, hunyorgó gyertyavilágnál megpróbáltam az
elképzelt szobrot kifaragni, hiába.
Ahányszor csak odasóztam, visszarúgott és szikrát vetett a kő.
Elképzelt művem, első és egyben utolsó szobrom,
azóta sem akar megszületni.

Mütyörök mestere

Gyermek-mosolyú, görbülten tipegő
komám, Gross Arnold,
mütyörök mestere, aki démoni
infantilizmussal társalogsz éjten-éjjel
szerelmes katicabogarakkal, karján pókokkal és surranó gyíkokkal.
Tudsz bagolyul, fecskéül, berki-rigóul, de ha kell
az ezerbeszédű széllel is
elsuttogsz mindenféle
hajdani titokról, amit kár lett volna elfelejteni.

Nem az iskolából hoztad tudásod, hanem tordai gyerek-
korodban körtefáról, ezerjő- és hangafüvektől,
bozótban kujtorgó sünöktől és ugrifüles
egerektől tanultál embernél többnek,
csordára örökké nyitott gyereknek maradni.

Indián javasasszony

Laklinak hívták égimeszelő diákkori cimborámat,
aki pozőrök pozőre volt.
Örökké fekete napszemüveget és piros sálat viselt,
hasonlított a divatos filmszínészhez, a lengyel Cibulskihoz.
Ha feltűnt valahol, azt sutyorogták, íme a művész, pedig
nem volt műfaja, csak a szenvedés meg a maga-mórikálás.
A nők bomoltak utána, és ki is használta ezt: mindig akadt egy-egy
szereleméhes középkorú szépasszony, akin élősködhetett.
Valamikor a hatvanas évek közepén nyoma veszett, állítólag kiszökött
Párizsba, aztán amikor ott is kitelt a becsülete, továbbhajózott Amerikába.
Valamikor az ezredforduló táján hajdani közös cimboránk jelezte: üzent neki
Lakli az interneten Nicaraguából, a jaguáristenek legendás földjéről, ahol
egy indián javasasszony erdőséli vityillójában tengődik,
mozdulni sem tud, ki-kihagy a szívverése és üszkösödik a lába.

A sárga béka

A Mátrában igyekeztem a szűk ösvényen házikónk felé a
Hollók Völgyéből,
amikor valami csikorgás-féle hangot hallottam a hátam mögül.
Megfordultam, de nem láttam semmit,
ám ahogy tovaléptem, a hang folytatódott egyre közelebből, és
végre megpillantottam egy természetes sárga békát.
Néhol vörhenyes pöttyök lepték és láthatóan utánam
igyekezett.
Egyszerre hőköltünk meg, rám nézett és – nem tudtam eldönteni
panaszosan-e vagy tán segélyt kérően – újra
hallatta a két kavics
összesúrlódásához hasonló nyikorgó-csikorgó hangot.
Kissé félrebillentette a fejét, én meg bambán álltam, és szégyenszemre
nem értettem, mit akar mondani.

Firkák a szalmaszálla 30. (Mert újra felébredsz)

Merre?

A kitárt ajtón-e? Vagy át a tű fokán?
Választani tudni a legfőbb adomány.

Háború

Az már nem is számít, hogy ki lőtt először,
Csak, hogy ki lő folyton, s ki hibázik többször.

Állati, 1

Az állat vagy éhes, vagy védi a kölykét,
azért sohasem öl, hogy csak védekezzék.

Állati, 2

Egy kutya, aki ha beszédes lenne,
köztársági elnök is lehetne.

Kié az utca?, 1

Azé, aki kirak harminc-negyven széket,
s ott *üzemelteti* a kerthelyiséget?

Kié az utca?, 2

Azé, aki mulat ott, zajong hajnalig,
s tesz arra, ki évtizedek óta ott lakik?

Kié az utca?, 3

Azoké csak, akik más utcákban laknak?
Meg azoké, akik engedélyt kiadnak?

Vigyázz!

Ha mint a balfácán, csapongsz ide-oda,
egy félvak orvvadász is le fog lőni, ha...

Altató

Mert újra felébredsz, megint csak beveszed,
elalszol, s reggelre se álmod, se eszed.

35. (Ahogy jönnek feléd)

Kamasz száj

A nyuggerek, mondja, és máris kacagnak,
kétszer annyit sírnak, mint ahányan vannak.

Jelenés

Mezítláb villog, nem eszik, elrohan.
Te meg ülsz, zabálsz itt dupla zokniban?

Műtőasztalon

Munkadarab, tárgy, egy feladat vagy.
Segítenél is..., de kiiktatnak.

Amíg

Ahogy jönnek feléd a határaid,
meg-megfeszülsz, tiltakozol, amíg...

Még

Ha minden sejtet és eszed is összefog,
rémképeidet még le is tagadhatod.

A nyelv

Ahogy a műszerek a tetszhalottakat,
a nyelv valameddig őrzi még, aki vagy.

Párjához

De hát mihez kezdünk maradék életünkkel,
ha emlékezni is egyszerre felejtünk el?

Egy szót

Egy szót, egy sóhajt, egy vonalat, egy pontot,
hogy igen, de így-úgy megvan, ami megvolt.

Árnyék

Az föl sem merült még álmaidban,
hogy amíg a nap süt, árnyék is van?

Keresztelő Szent János feje (2002; olaj, vászon; 20x60 cm)

Széljegyzetek

Feljegyzések Bartolomeu Dias naplójából

1.

a párhuzamosok
nem találkoznak

őznyomok a hóban
asztalon üres kehely

azonos lesz minden
a végtelen rád zuhan

2.

fáradt ecsetnyomok a vásznon
a festék repedése életvonal
kifut megfeszített keretéből

a bűnök közben nem változnak

3.

horpadt ég alatt a föld nehéz szaga
gerendák réseiben enyészik el
színről színre láthatod a fehér várost

örök foglya leszel

4.

árnyéka némán követ
az alkonyat aranysávja sem oldja fel
éles kardpengéje gerincdre sújt

5.

megcsúszik a cserepeken
hallgató udvarokba zuhan
elveszik a vértelen fák lombjában

némán ereszkedik

6.

az ég szegélyén átüt a távoli alkonyat
tűzbe vetett pergamentekercs
az üzenet a lángokból olvasható

7.

elfedi a felhő a légszomj kínját
üres és mély lesz a csend

8.

az elveszett gyűrű körbezárja az időt
elhozza a végtelent

9.

a bezárt tér végleges másolata
hallgatására borostyánháló feszül

10.

a test felfoghatatlan jelzései
hajszálrepedések a falon
megtartanak a létezésben

11.

az apró részek összeérnek
így lesz súlyos egész
egyenként nem érhetők tetten
el vannak minden időben

12.

rövidülnek birtokod távlatai
önmagukat erősítik
az esti virágillatokban
ha a kételyek erőre kapnak
mélyen belélegzed a világot

homályos képeket idézel fel
miközben a szirmok összezáródnak
sötétségük mélyén lámpafény
a kinyilatkoztatott igazság világossága

SZIL ÁGNES ◀

Kecske

Van egy olyan szabad státusz az életében, hogy szerető, és az lehetnék én, mondja, miközben a presszó olcsó cseresznyefurnérral borított, kicsit nedves asztallapján tologatja a zömök, makulátlanul tiszta kávéscsészét, fel-alá, a váza meg az én teásbögrém között, és nem mer felpillantani. Nem visel jeggyűrűt, a feleségének azt mondja, hogy zavarja a munkában, ami nem igaz, mert még sosem próbálta, kell-e a kezére az az ízléstelen, kétféle aranyból összefont gyűrű; sose hordta, az esküvő után ott felejtette a kád szélén, és a nő tette el, a saját ékszerei közé. Néha látom az ékszerdobozban, amikor az éjjeliszekrényen törölgetem a port, ha nincs otthon senki, felnyitom, próbálom az ujjamra Kránitz gyűrűjét: csak a hüvelykemre jó.

Elhívott egy ócska presszóba, hogy kimenjünk mindkettőnk hatóköréből, hogy elbújhassunk mások elől; ahol egyikünknek sem kell a területet védeni, ahol nem kell udvariaskodni a másikkal. Az otthonában már megszokott, hogy ott járok-kelek, akár az árnyék, ő meg nálam betöltené a teret.

A felesége sokat dolgozik, mondja. Meg neveli a gyereket is. Sokat dolgozik. Estére mindig fáradt, fáradt a szegény feleség. Igaz, nem főz. De hát mindenki eszik nappal valahol. Nem is mosogat, van gép, és nem vasal, van bejárónő.

Van bejárónő, aki történetesen én vagyok, az én kezemmel dolgozik, az én arcvonásaimat viseli, amikor kiborítom a macska piszkát a villa előtti kukába, kiviszem, hogy ne a garázs mellett bűzölögjön, de ez most nem számít. Most más a státusz, most a szerető.

Én még járok neki, jár ebben az életben valami, aki én vagyok, gondolja ő, még mielőtt rákosok leszünk, még mielőtt a porcok közül elfogy a kenőanyag, mielőtt megfújnak az ötödik trombitaszót. Hogy ez én lennék, az a jutalom, ami még jár neki, mondja, és nem néz a szemembe, csak majd nagyon soká.

A testemen mutogatom később a térképet neki. Vértétel nyomát könyökhajlatban, a vakbélműtétem helyét, két pici pöttyöt a derekamon, egy elhamarkodott tetoválás kezdetét, mielőtt elrohantam volna a tű elől; aprócska vágást, ahol a borotva belém akadt: Észak felől megyünk a toporzékoló Dél felé.

Hogy jut el az ember oda, ahol már azt hiszi, erkölcsös, ami nem az, ahol már magának is csak hazudni bír, ahol már nem önmaga; vagy ami még rosszabb: hétfőtől csütörtökig derék férj, boldog családapa, a csütörtök éji ájulásban földönkívüli, ahogy látja magát felülről, a szaténlepedőn, hasán az üveg hamutartóval, ahogy fújja a füstkarikát, mint egy hexameter bicegő első verslábait; ahogy felhúzott combbal guzorgok mellette, mint egy halott rigó; hagyom átfolyni magamon a világot, hozzá sem érve, figyelem az arcát, leltározom, és látom, amin gondolkodik. Modortalan dolog férfit szeretkezés után kérdezgetni. Péntek hajnaltól ismét családapa lesz, aki félszegen nyitja ki az asszony előtt az ajtót, edzésre húzkodja az egyszem gyereket, fölmege a padlásra az antennához, ha a feleségnek nem jön be az ertéelklub.

Azon gondolkodik, amit sosem fog megkérdezni, hogy az én életemben mi az ő státusza, a megnevezése, ahogy hívom magamban, ezen túráztatja magát, ezt fújja a füstkarikákban; mert mi van, ha nem azt válaszolom, hogy ő nekem a jutalom, a csütörtöki nap végén; mi van, ha azt mondom, hogy csak egy a sok közül, hogy menj már fel a padlásra, mert mákosan jön be a tévékettő. Ha esetleg van egy szerdai meg egy szombati férfi is, akinek én vagyok aznapra, arra a hétre a célprémium; szagolgat az előszobában, érez-e idegen illatokat. Nem kérdezi meg, mert mi van, ha van, és akkor már megint mínuszba került, mint egész életében, akkor már megint nem rentábilis. Nem kérdez meg semmit, mert akkor kevesebbet veszíthet.

A legnagyobb újdonság, hogy nem akar rajtam változtatni semmit. Nem mondja, hogy legyenek fesesebb, hogy vegyek fel egy szűkebb ruhát, hogy így pároljam, amúgy szitáljam és daraboljam; nem esik nekem, hogy szétszedjen, aztán meg kényére-kedvére rakjon össze, elemről elemre, mint egy motorbiciklit. Most elképzelem úgy, mintha nem hordana mindig öltönyt: olajos kezét egy rongyba törölgeti, az izzadság finom bevonatot képez a bőrén, a ruhájának olaj- és napfényszaga van, ahogy szerel. Nem tudom így magam elé vetíteni, csak a kezem vasalta fehér ingben, Firenzében vásárolt selyem nyakkendőben, nyakán a parfüm diszkrét szagával. Újdonság tehát, hogy nem kell úgy táncolnom, ahogy ő fütyül, sőt kifejezetten örül döbbenetében, hogy a legkevésbé sem felelek meg elvárásainak: vagyok, aki vagyok, ahogy olvasom az egyik könyvében, amit az íróasztalon felejtett, de nem nekem. Ő az első, aki nem akar rajtam semmit sem változtatni, mert az ajándékot nem bírálja az ember, hanem örül, hogy jutott még valami. Ő csak kicsomagol.

A felesége a szeretőjével kinn szagolgat a nárciszréteken, talán még tudja is Kránitz, akinek nincs keresztnéve, csak hogy doktor, én meg sehogy se szólítom.

Rögzítem, mint egy látéletet, a dolgot. Nem lehet már semmit meg nem történtté tenni, kihátrálni belőle, minden megjavíthatatlanul elszabadult.

Legutóbb, amikor nála jártam, a gyerekszobában ültem egy cseppet a városi utakat mintázó padlószőnyegen, átállítottam Danika vasútján a váltót, és most látom, a saját ágyamon, a pesti panelban fekvé, Kránitz mellett a makulátlanra vasalt lepedőn, ahogy a budai oldalon, náluk, kisiklik a kisvonat, reménytelenül kapaszkodik a levegőbe: csöpp kerekai az égben kapálóznak, akár egy hasát vakartató kutya lábai, micsoda komikum, az idők végeztéig, vagy addig, amíg az elem ki nem múlik, míg a világ világ, s még két nap.

Levegő

Anyámmal ma nem lehet beszélni. Azt mondja, most nem ér rá, értsem már meg, hogy főznie kell, darabolja a hagymát a szalonnacsíkokra, serceg az egész, az arcán csúszik le a könny, törli le a keze fejével. Hamarosan befejezi, aztán mondhatom, addig is legyenek már türelemmel, most nem tud válaszolni, hüppögi. Azt szeretném csak mondani, hogy apám szerint nem szabad szemet törölgetni, mert így az első réteg könny után nem jön majd a többi.

Csak már nem is emlékszem, mit akartam mondani ennek előtte. Talán azt, hogy este kihagyom az erősítést. Az edző nem jön, az unokájának ma van a negyedik születésnapja. Úgyhogy itthon maradok, meg be is görcsölt a lábam, nem tudok se futni, se nyújtani.

Anyám azt mondja, ne menjek, hagyjam ki nyugodtan, nem is érdekes az egész, nem fontos, már elég erős vagyok, majd ad nekem valami gyógyszert a görcsök ellen. Apámat biztosan bosszantaná, ha kihagynám. De a lábam nem akar most megmozdulni, engedem, hogy a testem belesüppedjen a matracba, pedig a pszichonő szerint azt kellene vizionálnom, ezt mondta, szó szerint, hogy könnyű a testem, és ahová akarok, oda repülhetek.

Anyám azt mondja, hogy akkor most, ha úgyis pihenek, biztosan nem akarok mesélni; igazam van: tényleg undorító a szalonnaszag, bár ő nem érzi, csak a fertőtlenítőt, a kórházzsagot, de kimegy inkább, és felfossa a követ, kipucolja a vécét.

Élénken helyeselek, menjen csak, és a kezeimet a térdeim közé csúsztatom, hogy fel tudjak ülni. Azt mondanám inkább, hogy megpróbálom, hátha most sikerül.

Nem akart már hozzám érni. Azt mondta, fél, hogy összetör, ha a vállamra teszi a kezét. Éreztem néha, hogy Attila elviselhetetlen súlyt rak rám, hogy behemót teherként rám nehezkedik, és közben mosolyogtam, erőtlenséggel, csak félig komolyan, amikor leráztam magamról, mint a kutya a vizet. Lerúgni sokszor nem volt erőm, lepederíteni, de az öleléséből gyakran kibontakoztam.

Hallom öt méterről, ahogy anyám húzza lefelé a vécén a pár négyzetméter kő felmosásához elhasznált vizet.

A május a legkedvesebb hónapom. Kiülök ilyenkor a hintaágyra, iszogatom a limonádét, cukormentesen, mentát tépek anyám fűszerkertjéből bele. Anyám a csirkéit eteti, hozza a szél erre a szagot, finomra darált kukoricát szór eléjük. Holnap hajnalban majd elvágja a torkukat, a vérüket egy tányérba folytatja, hogy a májjal együtt frissen készítse el. Ha meghagyja, órákon át, a kopasztás végén a vér lassan megszilárdul, elválik az edény falától, a savó kicsapódik. A csirkevér finom, mondja anyám, ja, válaszolom, egy görénynek.

Nagyon régen nem ihattam, mintha megfonnyadt volna a nyelvem.

Apám bocsánatkérően áll meg a szoba ajtajában, a teste betölti a nyílást, szinte norvég lesz már ő is, tíz év után, mintha ő hagyná ki a mai edzést, olyan csalódott a nézése. Itt még a levegő is más, a jó, vidéki levegő, fiam, máshogy ciccen a sörösdoboz.

Anyám a pestieket is csirkevérral etette volna meg, mondván, hogy az különleges, ilyen nem kapnak minden sarkon, ismételtette anyám mindenkinek a családban. A legszebb blúzáát vette fel, tükörsimára vasalta, pedig utál vasalni, igaz, apámnak még a zsebkendőit is ki kell; úgy jött le a tornaterembe, rólam ne mondják, gyermek, hogy nincs egy rendes ruhám. Mekkora a tét! mondta mindenkinek a nyomdában, viszik Szidikét Pestre, így közölte, fújta világgá, holott még csak megnézni jöttek. Anyám már készre vette, amíg az istentelen zajban, ahol a nyomdagépek ontották elő magukból a rossz szagú lapot, ő ott mosolygott örömeiben, és azt képzelte, hogy a színezett ajakápoló, vagy ahogy anyám hívta, a szőlőzsír visszatükröződik a fényes gépek oldalain.

De az egészről nem lett semmi. A két arc, a két csóka, a két rohadék késve érkezett, defektet kaptak, álltak a tűző napon vagy másfél órát, aztán egy útszéli étteremben vártak ugyanannyit, meleg volt a bambi, kiment belőle a buborék, langyos volt a pörkölt, rágós, azért nem tetszettél a vén marháknak, vigasztalt apám, életében először és utoljára. Azt hittem, megütöm, teszi hozzá, amikor az a bohóc ráállított a mérlegre, teszi hozzá, előrángatja a munkásnadrágból a zsebkendőt, törli a homlokát, szakad róla a víz.

Pedig ha apám valakit megütött, az meg volt ütve. Tanúsíthattuk mindannyian, különösen anyám.

Álltam tehát a mérlegen, mezítláb. A két nagylábujjam közrefogta a kis táblát, amin a digitális ítélet villogott. A két arc közül az egyik, talán a magasabb homlokú, azt mondta, hogy ez a versenyzéshez nagyon sok, hiába tudom hibátlanra a gyakorlatokat, lefolyok a gerendáról, hurkás a hasam, ha a talajra ülök, hát harmincnyolc kiló, fordult oda a másikához.

Anyám a vendégségekből azt a részt szerette, amikor apám még a kisajtóban búcsúzkodott, most ezt igen röviden tette, ő meg, anyám, már a poharakat öblögette, a szószostányérből kapart a kutyának, menjenek innen, ezek, az ő világából, az ő világába ne nyomakodjon be senki.

Mondom anyámnak, vigyen haza, nem tudok aludni ezen a helyen: éjjelente a mentők itt húznak el, csak nem értem, miért szirénáznak annyira, a bejáratától nem vagyunk húsz lépésnyire. Nem tudok aludni, mert minden éjjel felvételizek, a nagy csapatba, a dagadt edző csapatába, általában le szoktam esni, a gerendáról, a korlát a hasamba ver, verejtékben úszva ébredek, és néha kiáltozom, és nincs itt senki, aki átölelne, aki a vállamra hajtana azt a nagy, busa fejét.

Azt mondja anyám, hogy hazavisz, ha ezt megeszem. Mindent, mondom én, ígérem, azaz hogy bármit, tubusból eszem a gulyáskrémet, nyomom a számba, csak ezt vigye el, ezt, ami előttem van. Csak ezt ne lássam, ami a tányéron van, itt. Egy ideje már nem ettem, nem tudom pontosan, mióta, már jöttek a jó gondolatok, az érzékek kiélesedtek: innen hallom apámat, ahogy a zuhany alatt ordítva énekel: vár ránk a síkság, üvölti, két óriási markával csapja a vizet a kádba, anyám zsenge zöldborsót pucol, a diófa asztal mellett, dédapám csinálta az asztalt, viaszosvászon fedí, gurulnak szét a puha gyöngyök, kiveszi most már az utolsó napokat, tényleg nincs több, mondja a szomszédasszonynak, csak a gyerek lenne jobban, ott egyen meg a fene mindent, a szája sarka lefele áll.

A pogácsás tállal megfordulok, Apám-kedvence-pogácsa, anyám díjat nyert vele, ne nevéssel, a libaünnepen; most ügyes vagyok, semmi probléma a mozgásommal, nem is koppan a linóleumon a porcelán, a kezem bütykével beügyeskedem a kis gombócokat az ágy alá, ott landolnak Mari néneje korai epre mellett, a lelógó lepedő mögött, ez a bunkerem, igaz, a puhára érett eprek már befészkeltek magukat új keletű, szürke paplanjuk alá. Melléjük zuhanok én is: a csípőm, aztán meg a hurkás hasam beügyeskedem a résbe, a takaró mögé: hát ide repült, pszichonéni, a test, ide akart repülni; holnap, anyám, holnap hazavihetsz, addig is elmegyek, csitt, gabonaköröket taposni.

Föld

Esküszöm, köd van, nem látok át a másik partra. Anorákban megyünk ebédelni, szital az októberi eső, pedig július van. Nem fordítom fölfelé a fejem, csak caplatunk, a túraszandál erősen fogja a lábam. A vendéglő még csaknem üres, ha vendéglőnek nevezhető, inkább csak kifőzde, egy játszótér előtt, ahol kihaltan áll a fagylaltospult, nincs is benne más, csak csoki meg vanília. A puncsba senki sem tesz már mazsolát.

Ma halfasírt van. Miből készülhetett vajon a halfasírt.

Ott ül megint az öreg pár, a konyhához legközelebb eső asztalnál. A pincér két tányért hoz egykedvűen meg tálat, a bácsi jó étvággal kanalazza a zöldbalevest. Két bot áll a sarokba támasztva, csaknem egyformák. A bácsi befalja az ételét, töri hozzá a fehér kenyeret.

Aztán nézi a néni. A néni keze elfáradt alabástrom, és (ennek dacára mintegy) repül, mint egy kis porcelánlepké. Veszi a kanalat, a kanál súlya húzza le a kezét.

– Egyél még, Anyu.

A néni ránéz. Látszik az arcán, hogy elfáradt; kimerült addig, míg ideértek a nyaralóból, és lankadt a majdnem üres kanál emelgetésétől. Csontig hajszolt attól, hogy minden nap elmagyarázza, hogy már nem akar enni. Elmondja reggel a reggelinél, a tűzórai kis kakaónál, de legalább egy kávé igyál, Mama. Néha Mamának, néha Anyunak szólítja a papa, attól függően, a gyerekek vagy az unokák járnak a fejében. Máriának soha, pedig régen így hívta.

A keskeny, fehér kis kéz a tenyér élével odébb tolja a kenyér morzsáit. Nézi a papát, fájdalmasan, mert mindezt nem érti meg, és ő már fáradt ahhoz, hogy elmagyarázza.

Megjelenik a pincér, kezében egy tányér, megrakva a tegnapi olajban sült szalmakrumplival, tegnapelőttiben, mellette az árva, nagy halfasírt. Mellé letesz egy másik, üres tányért, arra kapar át a papa egy jó adag krumplit meg az ügyetlenül, villával elvágott hús nagyobbik felét. Odatolja a néni elé. A pincért csak derékig látjuk, mint a filmekben, ezért lehet gyilkos is egy vacsorán, mert az arc akármit kifejezhet, úgyse nézi senki. Hosszú bordó köténye van, és csak a keze lényeges.

A papa szaporán eszik. A néni egyenes derékkal ül a székben, a keze a tányér mellett, oldalra bilentve. Meg sem próbál már úgy tenni, mintha enne. Most látom csak, hogy balkezes.

– Jólesik, Mama? – kérdezi a bácsi, föl se néz, míg be nem fejezi. Tűnődöm, hova fér ebbe a kicsi emberbe ennyi krumpli. Aztán szembesül a másik, teli tányérral, amin a mama közben összekapargatta az ételt, hogy kevesebbnek tűnjön. A papa ül, néz. Már nem vádló a tekintete. Kihűl minden, ő meg a pénzre gondol.

– Megehetem a tiedet is? – kérdezi lassan, a mama meg bólint. Minden nap ez van. – Holnap a sűrűvel kezdéd, nem adom oda a levest.

Feltűnik a pincér bordó köténye, kávé és üdítőt ajánl, aztán a nem után mi is kapunk ebédet. Harmadnapos olajban sült, ízletes burgonyát. Néz rám az emberem, az én Tamásom, ahogy kaparom a tányéron a krumplit, szét, aztán meg össze.

Aztán eltűnik a két pár piszkos kis fehér teniszcipő, a meggyfa bot mellett, a jövőm, a mindennapjaim, a fagylaltospult melletti zugban, és a puncs megint üres, mazsola nélkül való.

BANNER ZOLTÁN ◀

a versek szigetén

elvesztettem a képeket
nem amiket ti festettetek
hanem amiket a képzeletem
festtetett énelem:
a verseket
az utolsót megírtam tegnap
azóta az is elveszett
mert itt a versek szigetén
naponta milliószor megírjuk
– te vagy én –
az utolsó verset
mely még a szélben partot ér
de a börtönébe zárt, meddő versmagány
kegyetlenebb lesz mint a hurrikán.

magvető-szerelem

bármerre indulok, el sosem érlek
bármerre indulok, mindig hazatérek

a hegyek feltépett melléből pereg a kő
halkuló szívdobbanásuk bennem egyre nő

mert egy vagyok mindennel ami veszendő,
fákkal, füvekkel, félelemmel,
ablak vagyok a falban, út a menekvésben,
az ételt és a kint veletek emészttem

őszi barnákban a piros remény –
beszakadt vashíd a Maros közepén

bármerre indulok, el sosem érlek
bármerre indulok, mindig hazatérek

s bár nem rejtőzhetek
 havasokba, falvakba, rögökbe –
 elhullajtom a szavakat,
 őrizzenek meg bennünket
 az örök fényességre

Segesvár felé, 2013

sárkányfelhő

a Naphoz igazodni
 a Föld minden pontjából
 lehet –
 csak a Naphoz mérheted
 a helyedet –
 az egyetlen forgás
 mely nem szédít el

sárkányfelhőkön megjött a tél –
 kis sikolyok – millió levél –
 tépdesi a szelet

se Nap se árnyék
 magam is szállnék
 de nem lehet –
 a Naphoz tartozom
 s az égtájak törvénye
 nem ereszt

térkép

az Isten rajzát követtem papíron,
 kövön, ajkamon,
 nem járhat érte díj, nem érdem,
 nem haszon,
 amit az úton magamban leltem –
 az a vagyonom

térkép vagyok az Isten asztalán
 s ha elveszíteném magam, talán
 akkor is bennem találna rám

és mégis minden nap fellázadok:
 miért éppen ez a kusza térkép vagyok?
 de mikor már határokat, hidakat szaggatok
 – így szól az Úr: ez is én vagyok.

Magányom méhéből

...aztán megszületünk puha húsú androidokként.
Ős-ritmusra zörögnek a szívben légkalapácsok,
és olajak sűrűsödnek koszorúereinkben,
mély tartályokból anyagokkal szétkanyarognak
véráramköreink, bonyolult vezetékek a testben,
arcunk bőrfelület csak szintetikus mosolyokkal.
Gépekké alakít bennünket az emberi kényszer...

...aztán észreveszem, hogy nem tudok így üzemelni.
Régen nem lakom itt, idegen vagyok ebben a tájban.
Úgy élek, mint tériszonyos felhő a magasban,
úgy, mint vadnyom a rönkrakodók lánctalpnyoma mellett,
mert rossz, ferde fogaskerekét kitesztítja a rendszer.

Csak Te tudod bizonyítani még, hogy létezem én is,
hogyha magányom méhéből a világra hozol majd.
Mert jó lenne Veled lefeküdni a réten a fűbe,
és vállfára akasztani kényszerzubbonyainkat.
Írni Neked verset csodaszép kusza daktilusokkal,
kávéval koccintani és a halált kinevetni

pont olyan érzés, mint emberré újraszületni,
mint otthon nélkül valahogy mégis hazatérni.

Zuhanás közben

paradoxonokban vagy – és nem vagy –
esténként kádadban magányod mormolod
vízbe esett fulladó viaszszárnyú angyal
ott szembeúszik Veled saját öngyilkosod

sorsod ez – angyalnak lenni a madarak között
fészked a felhők szélein keresed
ha velem vagy sem jó csak sokkal több
másképp viszont sokkal kevesebb

mi kötne össze minket – kérdezted egyszer –
hiszen mellettünk még a csend is ordít –
semmi olyan ami valami lehetne
minden olyan ami semmire hasonlít

paradoxonokban vagy – és nem vagy
nem Érted érkeztem csak Hozzád jöttem
fészked versekkel puhán kibélelni
szárnyakról mesélni zuhanás közben

Saját hangom

már közel vagyok ahhoz hogy mindentől távol legyek
ott ahonnan a dolgok vége már csak egy lépés
ahová nem ér el köszönés megszólítás
ahol sosem fordul élével felém a kés

ott minden jel már csak magát jelöli
önmagába fordulóan vak és süket
ott szavak csak úgy kapnak új értelmet
hogy elvesztik régi jelentésüket

ott már mindegy hogy kivasaltam-e az ingem
hogy a cipőm tiszta-e hogy mostam-e kezem
mindegy borotválkoztam-e reggel
és hogy jól áll-e betűn az ékezet

az messze van attól amire azt mondtuk
fontos csak a fontosakhoz van közel
ott jobban lehet érteni már azt a mondatot
aminek a halálhoz is van köze

ott vár majd valamiféle üdvözlés
kávébarna angyalok porceláncsészében hozzák
akkor meghallom a saját hangomat is
akkor leszek igazán közel Hozzád

Nem írok én Neked

Tükrömnél jobban ismersz,
Hogy világtalan vagyok már mindörökre,
Hogy nem fogad be ház se kis kert,
Bolyongok csak magamban körbe-körbe,

És én is jobban ismerlek tükrödnél,
Hogy megkeresni sem tudod magad,
És menni készülsz, hogyha jönnél,
És a ház, a kert Téged is kitagad.

Mint romok és a törmelék mi összeillünk,
Csak egész belőlünk nem lehet.

Ezért
többé nem írok én Neked szonetteket.

Két nap süt rád

Két szemed gurul ráncaid
száraz medrében, ezért mindent
látsz. Micsoda nyüzsgés! Homlokod
tisztá vizében kishalak úszkálnak,
bámulod őket. Neszt hallasz, egy újabb
fűzlevél hull a szádra. Leülsz
orrod padjára, duruzsol a város,
működnek belei, viszik a salakot.
A bőr megereszkedik, csak a víztükör
sima. Ha Winnetou megfeszíti
íját, a céltábla közepébe talál.
Nyíla a Körös vizébe hull, és
a körkörös hullámok megrajzolják
a céltáblát. Ha a makk földbe hull,
sohase hibázik, megvalósítja
a lombkoronát. Ahogy te is, hiszen
a vízből is süt rád Nap.

Energiagömbökkel labdázol

Átjár a levegő. A farokcsontodon belégzelsz, a fejtetődön
pedig ki. Aztán a légzést megfordítod, hogy minden
irányt megtapasztalj. Jártál már fényképben is, nem
a papírlapban, hanem a térben. Most csönd van,
hegedűvel nem hinted a hangok magvait, nem játszol,
csak energiagömbökkel labdázol. Ha a barackfát nézed,
látod, te vagy ő, mert ő az arcod. Ahogy lélegzetet
cserélsz vele, rájössz, hogy még se, ő csak éned másik
fele. Ha a napfény cukrát nyalogatod, füttyödből
orgonaág és bazsalikom nő. Bordád közt átfúj a szél és
az idő.

Hallgatod a kövek szuszogását

A jövőnek nincs szobája, képzelt téglákból rakod falát. Rajzolsz bele illatos diófa bútorokat, a meszelésre tulipánokat festesz, így teszed hangulatossá, hiszen mára ez az otthonod. A kövekben fölkel a Nap, hallgatod szuszogásukat, így növekszel. A föld fehér fénye fát rajzol a gerincedre, és az ég tenyere égeti rád az erő örömét. Márciusozol, rüggý és hajtássá leszel, de ez nem elég, üres csigaházba költözöl, hogy nyálcsíkon utazz tovább. Aztán elszállsz kecskeszárnyon vagy bakszakállon a jövő másik festett szobájába, más köveket hallgatni a hömpölygő napsütésben.

HUTVÁGNER ÉVA ◀

Lisztidő

(részlet)

A mohacrdő, ahová beköltözik egy arc

A plüsskanapé szálai fölfelé álltak, mintha nem a kárpitba, de a levegőhöz tartoznának. Valahogy minden napok óta a levegőbe kéredzkedett. Júlia haja, bőre is áramos volt, Miklós arra kényszerítette, hogy a ruháját levegye, a földre dobja, és sétáljon rajta. Milliméternyi réseket próbáltak felfedezni a ruhák és a padló között. A kanapé huzata, mint a kagyló párhuzamos sávjai. Szálanként kanyarodnak fel Júlia karjára.

Nyomás hatására sötét csíkokkal mutogattak egy spirális középpontra, az ujjbegy nyomán visszafelé vékony pelyhek, kihullott szőröcskék repültek ki, és félkörívben a köröm mellé ragadtak egy pillanatig. A szálak ilyen közélről végtelen hosszúnak tündek, mint egy gyönyörű, kopottzöld erdő, kis élőlényeket bújtatva a koszos rengetegben. Ilyen tökéletes világ nem létezik – gondolta Júlia. A hátán érezte az izzadságot. Júlia magában megkérdezte Ágitól, hogy egy ilyen apró, világoszöld szál elég hosszú lenne-e ahhoz, hogy ecsetbe fogják. Mikor még gyerekek voltak, Ági a saját haját vágta le, hogy ecsetet csináljon belőle. Júlia soha nem tudta magában letisztázni, hogy az akkor valami igazi, még őszinte megnyilvánulása volt valaminek, ami ki készült fejlődni Ágiban, vagy ennek éppen ellentéte, az első pillanatok egyike, amikor Ági huzamosabb ideig unalmassá és idegenné vált. Mert egyben biztos volt: Ági valami merev, idegen dolgot tart most maga előtt, mint a rétegzett arcpirosító, lefedi és megfosztja egykori barátságától. Mint az iszap, a sár, ami mögé már neki sincs bepillantása, egyszerűen csak összenőtt vele az egykori gyerekarc, az ismerős.

Az arc. Az arc a szálak közé fúródva, akár beszippanthatná a teljes zöld mohacrdőt, amihez ilyen közel került. Mint a tengeri csillag belsejében a kereszt, összehúzódik érintésre a piros bőr. Sprőd pléd a haja alá tekeredve. Moszat, ami sérti. Kézzel a falnak, a kis sárga virágok a tapétán a sárga ujjak között, sárga koszorúrózsák, kibuggyannak a nikotin-sárga ujjak között és nőnek. És újra az erdő. Az elszíneződött bőr, mint a mohás fatörzs, kicsit pereg, ha megsúrolja valami.

A sarokból kiemelt pók is a fa odújának pókja.

A kéz a tapéta felett, pókot himbál, játszik. Még egyszer. Hozzászorul a kéz a tapétához, elernyed és rálapul újra, mintha maga is egy lenne a sárga tapéta sárga virágai közül a koszsínű tapétán.

Lapulj ki, kéz, kezem, virágom. Ágim. Talán kellett a látszata az életnek. Vagy a művészetnek. A kosz, a rendtelenség, a rohadó alma a fiókban, amelybe Júlia minden alkalommal belenyúlt, ha kutakodott Áginál, a kottákra rajzolt képek, a képekre írt szavak, a szavakra festett ábrák és így tovább végig a papírhalmazon, egyre erősebb vonásokkal, mégis, mintha semmi nem lenne fontos, összemosódott és eltűnt jelentéktelenség az egész. Aztán azok a régi, hirtelen kitörések, az állandó, hisztériára nyitott pillanatok, testhelyzetek, amikből még lehetett volna akár egy ugrás, egy szökellés, ájulás vagy bármi. Pont, ahogy Júliának soha nem ment, mert mindig is kevésnek érezte magához az ilyesmit, lealacsonyítónak, hogy bármit is csináljon. És félt, hogy őszintébb, mint ő. Egy jó darabig magában, titokban nézte le Ágit. Azt magyarázta magának, hogy színészkedik, hogy valójában ez a lélek merevsége, hogy szinte rabszolgai, hogy sok, hogy kevés, hogy a begyakorolt, hogy túlszponán, hogy a végigjátszott tulajdonságok bénán álltak rajta. Hogy pózol. Hogy rosszul rögzült rajta, otthontalanul fityeg ez az arc, ez a test, ez az élet, a papírok firkálmányai, amit úgy elképzelt magának, és amit játék közben talált ki és ismételtetett.

Vagy hazugság ez, mert irigyeli Ágit, és csak azt akarja, hogy ne létezzen, az lenne jó, ha csak ő találta volna ki, és megírhatná. Minden, amit Ági ellopott tőle azzal, hogy helyette élte azt a gyerekkor felől tükröződő életet, ami neki máshogy jutott vagy sehogy, de amihez most olyan közel érezte magát Júlia, azt csak azzal tudná törleszteni, ha holnaptól nem is létezne, ha minden visszamenőlegesen csak játék lenne egy kitalált baráttal.

Bárcsak ne lenne semmi, csak ez a dohszagú szálfraerdő, dülöngélve felette szálló repülővel, ami óraingaként járja be ugyanazt a párcentis pályát. A felső idő másodperceiben, az alsó idő óráiban.

Ági, aki tolvaj-módra bejár az emlékei közé. Ági, aki lopja az emlékeit és a szavait. Ági, az őrült, Ági, a toronyugró, Ági, aki csinálja, Ági, akinek nem kell szégyenkeznie. Ági, aki nem mondott csődöt. Ági, akinek élnie sem kéne, hiszen (végeredményben, talán) együtt alkották meg ezt a szerepet is, amibe befészkelte magát. Vagy még inkább ő, Júlia, ő alkotta meg, egyedül, és egy szép csillagfényes osztálykiránduláson véletlen elsuttogta Áginak a gonoszabbik fülébe.

És most álljunk meg és képzeljük el, hogy Ági és Júlia, kézen fogva, mint egy Grimm-mesében, a sötétzöld szálak között, eltévedve sétálgatnak, a fejük fölött óriási krepp pillangók és szöszmadarak szállnak, a szálak közé pedig egy hatalmas, boros nyelv néha piros esőcseppeket permetez.

Ereszd be, erdő, legalább az arcomat!

A szavak ma valahogy felszállni készültek, keringeni a levegőben Júlia nyaka meg feje körül, lecsapódni Miklós sóhajaival.

És a szálak, amelyen a szavak fennakadhatnak, az erdő, a vízenyős és süppedős, amelyben eltévedhetett volna két kislány, ahol a szavak bizseregve szikráznának ki a sörté fák közül. A szavak. A rések a szál és szál között. Nagyon, nagyon közelről, óriásarcunkat befűrva, centiket préselődve közelebb. Bizseregve a szálak közül, a szálakba vissza vagy a leheletbe a szó, Miklós halk hangja, a fülében, de nem a kellő dolgok. Talán nincsenek is meg a mondatok, egy másik szobában, egy másik városrészben, egy másik heverőn, egy másik felhő alatt, egy másik plüsserdőben Áginak mondják ki őket.

Júlia a kanapé elé feküdt. Megpróbált a teljes testével nem csinálni semmit. Úgy érezte, hogy soha nincs ennyire tudatában a saját testének. Hogy soha nem képes ennyire uralni, ennyire irányítani az egészet a szemöldöktől a belekig, a csontokat és a koponyacsontot borító átlátszó vizekig, a lábszár bőréig, a nyirokcsomók duzzadásáig. Jó tétlen erő – ha elindulna, talán összetörne valamit. Ha felállna, vinné magával tovább, húzná könnyedén a mohardőt, mögötte megmozdulna a levegő, a háztetők lazán omlának utána, soha többé nincs erőlködés, csak az erő. A széknak, az asztalnak lehet ilyen élete. A szőnyegnek. És belesimult, jobban, mint a kanapé szálai közé, és úgy érezte, hogy Ági és Miklós, mint két kis gondolat, kicsúszik az orrán a levegővel, és végre egyedül lehet.

Az egész testével próbált elterülni, mintha apró kis gömbök alkotnák, amit a tetszőleges irányban és szélességben elnyújthat. És egy erdő úszott be a testébe, tele furcsa élőlényekkel, bujkáló szelekkel, egy durván meggyilkolt szőke kislánnyal, fűjásokkal, fehérén villózó levélkékkel, és egy hatalmas, néha ránehezedő erővel, ami összeolvad az erdővel, hogy sós, átlátszópiros esőt permetezzen rá. Miklós felszedte a földről, úgy, ahogy volt, a pléddel együtt, amit szorongatott.

Ági örömei

Ha megrajzolnám magam, úgy lenne, hogy a fejemmel kicsit előredőlve a lábammal a levegőt rúgom előre, ellenszél van, és csak megyek. Mellettem két oldalt az úttesten a szerettem halottai, a páros ablakokból veszély fenyeget, a páratlanokban figyelmeztetés a jó csillagzatra, ami alatt születtem. És csak megyek, előre, olyan gyorsan megyek, hogy nem hallom, ahogy mellettem a halottak belső üregeikbe omlanak, mint rosszul alátámasztott alagút feletti föld, és beszippantják saját magukat ezekbe a résekbe. Én megyek, és csak a saját fülem sípol a saját fülemben.

És még valami, a múlt, ami zászlóként úszik a ruhám szélén, és most is érdekesebb és frissebb, mint bármi más, mert még senki nem írt kislányok majdnem szerelmes összetartozásáról és haláláról egy adott pillanatban, pedig mindenkit ez érdekel. Néha rám csapódik, néha felemelkedik, de folyamatosan húzom magammal, mint minden dolgok legérdekesebbikét. Mert lehet jókat írni szeretkező-

sekről és zabálásokról, vagy más dolgokról szeretkezések és zabálások nyelvén, de van, ami megírhatatlan a maga szavaival. Így aztán lehet, hogy befűjtam Miklós szájába Júlia nyelvének tölcsérén át, és odatettem a fogai hegyére, a hajszájai végére és a köldöke alá egy-egy molekulányit a régi barátnőből, önmagamból, hogy lebegjek kettejük körül a legalkatlanabb pillanatban is, felesleges emlékként, és idegesítsem Júliát mindig, például, amikor valaki a fülébe suttog jó közletről, mégis mindenki tudja, hogy a lényeg, a legsötétebb titok nem a kanapén készül. Hanem abban a kis, zoknigárhoz hasonló helyen, ahol előzakatolt két lány a saját kis futószalagjain úgy, hogy a kezük a szalagot forgatta, az ujjuk közben a szálát fonta, a lábukkal meg laposra sajtolták, amit ledobtak, és ráálltak és taposták és fonták, és így tovább.

A lényeg nem is mesélhető el ezen a nyelven, a szavai, amelyekkel elmondták egyszer ezt az előbbi zoknis játékot, igaziak és elsők voltak a maguk nemében, és a célom, ami felé a nyomástól előredőlve haladok a képen, hogy megtaláljam ezeket a szavakat, ha mást nem, hát Júlia nyelvének, vörösbőr ízű nyálának hordozóanyagában, és finoman, hogy ne sértse fel a nyálkahártyát. Így.

Napközben is hold és csillagok

Még kislányok voltak, abból a korszakból mindkettőjüknek csak valami sárgás tapéta-érzet maradt meg, játékok kitörési mozdulatai meg illatok, pedig már rég kamaszodniuk kellett volna. Talán egymást tartották vissza, Júlia legalábbis csak erre tudott gondolni. A szél, az érthetetlenül sárga víz, lila virágok, néha napközben is hold, csillagok.

Igen, így. Gyerekkor, az ég nyári derengő sárgában, még az éjjelekre is sárgán emlékszik. Biztos volt benne, hogy az ember színeket jegyez meg a legkönnyebben ebből az időszakból. Júliával sokszor megbeszélték ezt azóta, bár néha, amikor éjjel felriadt, valami ezzel kapcsolatban nagyon zavarni kezdte. Mintha az egész valahogy hamis lenne, és érezte, hogy valami fontos dolgot képtelen megfajteni, valami nagy jelentőségű ügyet felejtett el. Csak a gyerekkor hosszú boldogságának tudata maradt meg, de nem az emléke, csak a tudata.

Hangtalanul elléptek egymás mellől, hatalmas veszekedések után, amit a barátságukban éltek meg, végül kiürülve és össze sem vitatkozva, vagy tíz éve. Azóta főleg Júlia hívja. Ritkán, hirtelen, gyors ötletről. Ági biztos volt benne, hogy Júlia leckéztetni akarja. Hogy mindig, mintha nem feltételezné róla, hogy van benne annyi, hogy megértse: ő nyert, de nem tisztán. És Júlia figyelmeztette. Árulásra, vagy mire, nem mondta meg tisztán, csak figyelmeztette, folyamatosan, de rendszertelenül arra az örületre, amit tudni vélt. Nem használta a munka szót. Azt mondta, alkotás. Haha.

Júlia mintha kérkedne az ő nevetséges önazonoság-tudatával. Az elszalasztott lehetőségeivel. Valami büszkeség sugárzott belőle, ahogy a meztelencsiga arcát mások normál-arcához közel tolta. Ági néha úgy érezte, segítenie kell Júlián, hiszen amit művel, voltaképpen perverzió, a legnehezebben viselhető, még a társadalom számára egyébként jól azonosítható perverziókat is messze lekörözi. De most az egyszer nem. Juli hangja, mint egy alvóé, és nem vádolt. Kérte, hogy menjen el. Hogy menjen el hozzájuk.

Részletek a miniatúrista könyvéből

Megkérjük a lakosságot, hogy a közeli lejáratú gyógyszereiket az erre kihelyezett gyűjtőládába rakják a hiány miatt, és a migréneseiket, hogy markoljanak belőle, amennyi tetszik.

Ági ment a mozgólépcsőn. Előtte esernyők, utána esernyők. A hangosbemondó teljesen közletről üvöltött a fülébe. A tenyere izzadt, és kicsit szédült, ahogy oldalra nézett. Apró csikokként haladtak mellette a forrasztások. Ahogy ment, felnézett hirtelen, egész közletről látta a mennyezetet. Aztán becsukta a szemét, és közvetlen utána két rövidet pislogott. Mint két kis dobbanás, a pillája kattogott, szinte hallotta is tompán összezsugorodni őket. Nagyon fontos részletek ezek, ne sikkadjunk el felettük.

Mert felnézett, és a szeme megállt a mozgólépcső sávjain, a keze a levegőben, az izzadság a homlokán, megható és intim pillanatban a valószerűtlen halálfélelemtől, megmagyarázhatatlan pillanatba szorulva.

Így telt el egy kis idő. Miklós szorongatja a képet a mellkasán, Júlia nevet. A képeket, mint porszemeket, vagy mint a lisztet, felkapja egy nagyobbacska huzat, és összevissza keveri a levegőben.

Egy bolygó agyagja összesározta a homlokom ereit, és szaggat.

Júlia ekkor felkelt. Kezében az asztalról felemelt lapok. Miklós vagy fél centivel fekszik az ágy felett ebből a szemszögből, a testét nem bántja a rövidülés. A teste egyenes, mint egy felkiáltójel. Miklós, a felkiáltójel. És akkor odament, Júlia felé hajolt, még odatértelt, és a kezét nyújtotta, az arc ébredő, félig nyitott szemmel, a sárga fényben nem érnek egymáshoz többé, csak akarnak, Júlia vágya a kezében, Miklós vágya a szájában, kinyílás előtt, és így, rögzítve megmarad, Miklós keze a levegőnek támaszkodik, alulról.

Közeli arc, szenvedés vagy élvezet közben, óriás plüss-szálakkal körülakva a homlok. Szépia.

Visszapörögne, de csak kép. Így esik.

És a szavak, meg a célok, elfűjva esben és cében, mint véletlen mintázat adja a mondatokat.

Felemelem az elsőt, kanyargó S. Még leér a kezem, és nem kell hajolni. Ötéves vagyok. Felemeltek egy C-t, aztán, ahogy hajolok, sorban egymás után felkapok vagy húsz betűt, és a térdemen hajlékony szavakat rakok ki belőlük. Ékezetek után kotorászok vakon, a lábas a szememre csúszik. A fülem mellett a hajsálak hangja jól esik, a jég hangozhat így belülről. Jelek voltak.

Júlia a konyhakőre ült. Hangyák mocorogtak lassú rendben a padlón. Várta az undort, de nem érkezett meg. Várta, hogy valamilyen rossz érzése legyen, bármi. De nem volt. Mert minden egyenlő, szükségtelen hozzáadni bármit is gondolatban hozzájuk. A tárgyak léte, akárcsak az övé, teljes, unalmas, lényegtelen. Bár így most már akár szabadon cselekedhetne, nem korlátozva semmitől. Ha akarna. Végül is, az is csak egy választás, hogy itt marad, és hagyja, amíg a hangya átmászik a földre hajított szemeteszákon.

Júlia és Miklós, Szeretők című kép. Egymásnak háttal, egy merő kontúr minden, egymás felé, ám két oldalt szétfutó vonalak, az ablakban sárga fény, egy női arc az ablaküvegben tükröződik, hasonlít Júliára, olaj, vászon.

Remélem, ha nagyon sietek, még elérek a következőig.

TURCZI ISTVÁN ◀

Üresség

(Elégia az elégiáért)

„Hogyha kiáltanék, ki hallana engem”
R.M.Rilke (Nemes Nagy Ágnes ford.)

Második tétel

con moto

A hajnal A hajnal A haj
nal, ahogy az ég palatáblájára
lehelem és kitartom a szót,
már szájmeleg
Az én hajnalom
A Tökéletes Üresség Órája
Semmit se gondolok az éjről,
csak sötét van Fehér sötét
Mintha kagylókürtök
távoli búgását hallanám
Jázmin köd Alvadt homály
Opálos fehérségben gázolok
Magányos, karcsú, virágszerű
lények úsznak felém Kitérni
nincs mód Nem mozdulok
A fehérnél nincs semmi sötétebb
Nincs átlátszatlanabb Igen, ez még
az éj, ahogy kortyolva issza tükrét,
s menekülő vadként,
felhők közt rohan
vesztébe a hold

Milyen jó volt,
amikor utoljára, azaz utoljára

együtt néztük, hol egymásba,
hol a terasz fakorlátjába
kapaszkodva néztük,
ahogy a hold rója az eget.
Jó volt nagyon
Az ágakra akasztott hárfák nevetése
visszhangzott bennünk

Kezdetben van a felszított remény

Iszonyú erővel szakad ki az első
belélegzés, az első kilélegzés hangja
Azt hiszed, darabokra tört valami
Azt hiszed, felrobbant Felrobbant
valaki benned Aztán magábanyeli
a csend Már nem hiszel semmit
A Semmit hiszed
A csöndé vagy

Csak állsz, és a terasz
szálkákkal teli fakorlátját markolod
Állsz, és a feketekék semmit faggatod
Remegsz, hullámozik mellkasod
Gyantaszagú az izzadtságod
A világ igazán részt vehetne
a kétségbeesésedben
De nem

Harmadik tétel

moderato

A csöndé vagyok

Néma a tér Nématér
Csendbeszéd
Testtelen, de testre vár
Csendbe szedve csendbeszéd
Mi szól Ha hang Ha ködbe vész
Ha megérint Ha vergődik
Ha lepketánc
Mi szól Ha áttetsző Ha árnyalat
Ha más ütemre jár

Ha nem beszéd, csak néma csend,
s mi az, miről levált
Ha méltóság Ha érintés,
mit jelenlétem úgy visel, mint
fák a madár mindennapi rítusát
Mi szól Ha áradás Ha körvonal
Ha hosszú volt az éjszaka
Ha idő, ha jön, akár a lepkeszárny

Ennyi csöndet ki bírhat el
Mintha máris köddel lenne tele a szám
Ha csönd-igék
Ha foglyul ejtett mondatok
A szó A szó A szó Nagy a kísértés
De mit csináljak a szavakkal én
Ha felsebzik a levegőget
Ha átrendezik a fákat
De nem adnak enni madarainknak
Mi szól Ha már a madarak sem
Ők aztán ismerik a bánatot
Hogy bírták ki eddig hallgatás nélkül
Mi szól Ha én sem Én sem
Csak írom a hallgatást
Hosszú ez az éjszaka
És néma, mint a szavak,
amikor összeérnek és eláll a szavuk
Könnyű fanyarság, amit a köd lehel
Torkomban érzem Torkomban érzem
hiszen egyetlen torkot adott az Isten
Torkomban érzem a csendet
Nyelni sem merek Hátha felrobban

Mondd Mi szól
Ha néma volt az indulás
Ha néma lesz az érkezés
Ha lesz Ha lesz De nem
Elakad az éjszaka
Fennakad egy pókfonálon
Mi szól Ha zúgás a fülben
Ha örvény Ha pontos és kimért
Ha mégis hangtalan
Ha hosszú volt Ha fennakad
Még csillagkertek Még feketekék
Még ezüst szonettek csüngnek
fenyőfám tűhegyén
Még hosszú lesz Még hosszú lesz
Hogy bírtam ki eddig hallgatás nélkül

Gyomai csendélet, 1926-ból

Gergely Ágnesnek, anyám „földijének”

Még hallom,
hatvan év után is,
anyám meséjét,
ahogy a márványosra tört
gyomai képet mutogatja:
„Látod, ezekkel öntözgettem,
úgy hívtuk őket, *kanta*.”

Kopottas, gyűrött fotográfia,
babacselédkép
játszottál komolykodva rajta;
dirndliruha, fehér zokni és lakkcipő,
s melletted két, aprócska bádogganna.

Ma gyászharang a régi, kedves szó
távoli giling-galangja.
Nyisztor Évike, hol vagy?

És hová lett a két,
gyerekkezedtől forró fülű,
kicsinyke *kanta*?

Csapj ki a partra...

*„És láték vala üvegtengert tűzzel elegyítve...
látám állani az üvegtenger mellett,
a kéknek kezében valának az Istennek hárfái....
És éneklék vala Mózesnek, az Isten szolgájának énekét.”
Jelenések, 15,2-3.*

Csapj ki a partra,
tüzes üvegtenger,
ne tűrj meg senkit
közeledben,
ha erőlködve „blattol”
mózesi éneket,
míg tőled messze űzve,
némán álldogál mind,
ki dalra született.

S te, szelíd hárfa,
megannyi húrod
fogadja késként
a merev, akarnok ujjakat,
amikor hamis hang kél,
amikor egy-egy daltalan dalnok

számítón dalba kap.

Embléma

pálya- és sorstársaimnak

Ma, a mellékútra terelt,
cammogásba taszított
tűzszekerek
és vágátára-késznek
hazudott szamaraskordék
napjaiban se lógjon,
barátom, az orrod,

ha páncélinged, a Szót
Isten adta reád.

Kívül a táboron

„Menjünk ki tehát őhózzá a táboron kívülre...”
Zsidókhöz írott levél, 13, 13

Igen, kívül a táboron,
de nem jársz jó nyomon,
ha sértett és magányos
vén nőstényfarkast
látsz csak bennem,
én nem megkövült gyűlöletben
éldegélek, ne hidd,
csak érdek-csordák elleni
borzongást érzek, zsigerit.

Táboron kívül,
a Legtisztább Lábnyomot
csak halkán, tisztes távolból követve
lépkedek most, hogy rám talált az este.

Betépve mint

Ha kora reggel a belépve mint-et is már
csak betépve mint-nek olvasod,
ha úgy érzed, hogy vastagon ragad rád
minden, ellenirányból visszatérő álmod

- a gyerekkori meg a kamasz-képzeltések -,
s az összes képen vág, mint bumeráng,
a véraláfutás pedig nem kérdi meg:
más volt-e vagy te, ki ily hosszan hajítottál,

ha tükörbe nézve csak sminkedre ismersz,
s nem magadra, jól tudhatod, hogy elérkezett,
a végére értél, szinte célba.

Innen már csak helyben járás, vesztegár,
s örökké elnapolt valóperes tárgyalás vár,
nem keresve metaforát, a „boldogság”.

Nyárvég

Fodrozódik a víz. Két hattyú ring szelíden.
Senki sem eteti őket, a víz csak 17 fokos.
A strand üres, a lángos tésztája nem habos,
nem üreges. Amikor kihozzák, már hideg.
Szezonvég, lemerült elem a rádióban.
Csak a szél, a nyárfák és a hullámok vannak
elemükben. Ágakat dob a madaraknak.
Nézi, ahogy a nyakak lenyúlnak, duóban,
majd felszínre érnek a szemek. Feketeség
van bennük, élő üresség. Szemrehányás, az
nincs. Körbefordulnak a fejek, majdnem 360
fokosan, és lemerülnek megint. Keresné
bennük az értelmet. Hiába. Nem tükrözi
az ő mozdulata sem. Ellöki magától
a semmit, a két hattyú meg rögtön utána.

Csend-szekvenciák

1. Az idegen

A titkos terem
az elme mélyén
egyre bővül –,
marad melletted,
mégis kinnreked
az életedből.

2. Mindennapi piéta

Csak egy nő tudja,
milyen testet szülni
e világra a halálnak.

Elcsuklik a hang,
agyat, szívet és vesét
oratóriumi sötét borít –
ha egy anya siratja
holt gyermekét.

3. Napos sétaút

Ősz. A fény már rézsút érkezik,
és egyre meztelenebb a fásor.
Csak ő pakol rétegre réteget magában;
aligha fázik, gondja nincs. Mégis
kérgesedik szíve helyén az idő.

Angyalföld

„pokolra kell annak menni”
(József Attila)

„hogy kinyíltak lent a vaskapuk”
(Fekete Vince)

Aki angyalt akar látni,
Föld alá kell annak szállni.

Vándorolni szúrós szélben,
Ahol nincs fény, semmi sincsen.

Alagútban kúszva, térden,
Kapaszkodva összetörten.

Állomástól állomásig,
Míg a ruha ronggyá mállik.

Mert ott nincsen metró, vonat,
Csak az éj a mélyben tolat.

Sötét földben puszta házak,
Csupasz fákra hollók szállnak.

Sikátorok, fagyos tárnák,
Angyalföldet mélyre ásták.

Aki angyalt akar látni,
Földön túl kell annak mászni.

Meglátni őt kőben, hóban,
Felbukva a szélben holtan.

Rejtőzködő

Hol vagy, hol nem,
Láthatatlan,
Belőlem szólsz
Száz alakban.

Te vagy a hó,
Te vagy a hő,
Fáim között
Szálló szellő.

Te vagy a nyár,
Te vagy a nyír,
Aki nevet,
Aki felsír.

Te vagy a föld,
Te vagy az ég,
Házigazda,
És a vendég.

Te vagy az ég,
Te vagy a föld,
Aki megszült,
Aki megölt.

Hallgatsz voltan,
Mint a lélek.
S magamra hagysz.
Nagyon félek.

Ébredés

szívedből fák virágok
hegyek hangját hallgatod
s mire nyílnak nagy vizek
vének verik ablakod

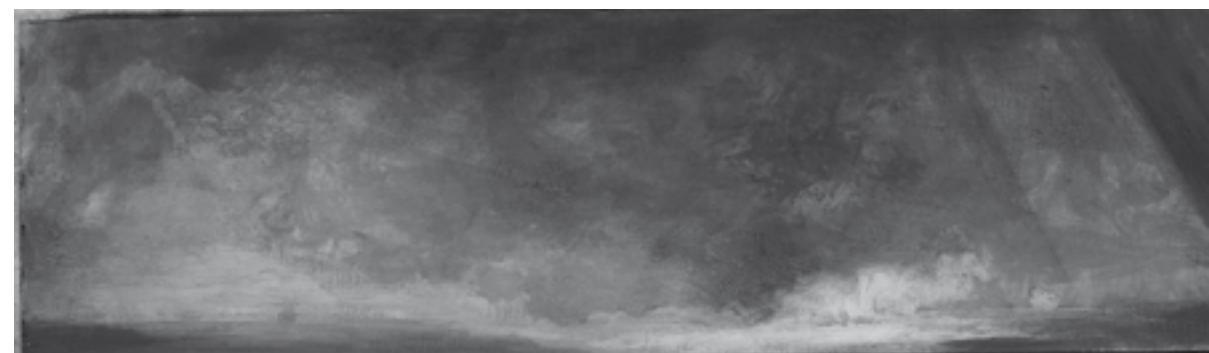
Hazajárók

hiába hívlak
kőnek
autónak
nyárnak –
mindig mások
találnak meg
és hozzád
hazajárnak

Vétlenül

A fákról vízcseppek –
kövér bogyók.
Valaki rázza a fákat,
költögeti a várost,
iszonyúan csörömpöl,
szemtelenül neszez.
De te ezt nem hallod,
de ezt te nem látod.

Évek óta havazik tekinteted.

Közel a Genezáreti tóhoz (2000; olaj, fa; 12,4x45 cm)

Egy sziget lehetetlensége

„Felfoghatatlan szervezetekben robotoló raboknak,
Csak a szex maradt nekünk az életet valóra váltani”
(Michel Houellebecq, Elemi részecskék)

–... és vedd tudomásul, hogy csalódtam benned, méghozzá nagyon-nagyon csalódtam benned – mondta kivörösödött fejével a főnököm, aztán ezt még elismételte néhányszor, mielőtt folytatta volna: – Most mondd meg, egyáltalán honnan a francból vetted azt a képtelen ötletet, hogy felszedsz egy diáklányt, és beköltözteted az egyik megbízónk lakásába?

Hogy honnan? Várjunk csak, hogyan is kezdődött? Talán 2006-ban, még jóval a válság előtt, Robi-tól, az egyik ügyfelünktől hallottam ezekről a lányokról.

Akkoriban jól ment az üzlet, a lakáspiac dübörgött, a bankok boldog boldogtalannak kölcsönöztek, épültek az új székházak, s a bankárok óriási bónuszokat tettek zsebre a hitelkihelyezések után.

Az ingatlanközvetítő iroda, ahol azóta is dolgozom, alig győzte eladni a lakásokat, a hó végi jutalékok, ha ügyes volt az ember, hétszámjegyűek voltak, és még a kezdő ügynökök is új kocsival jártak. Az ingatlanbuborék, amely aztán 2008-ban hirtelen kipukkadt, látványosan hízott, a kormányok biza-kodóak voltak, a kötvénypiac szárnyalt, a nemzetközi elemzők töretlen növekedést jósoltak az egész világnak, Kína és az Egyesült Államok tovább barátkozott.

Történt ugyan néhány katasztrófa világszerte, merényletek a Közel-Keleten, mészárlások Afrikában, gettőlázadások Franciaországban, merényletkísérletek Londonban, iszlamista mozgolódások Oroszország távol-keleti részén. Erőre kapott az Al Kaida, Oszama Bin Laden újabb és újabb üzenetekkel fenyegette meg a nyugati világot, Irán katonai jellegű atomprogramba kezdett és Gáza tovább ontotta az önkéntes merényletkeket, de ezek az események semmilyen hatással nem voltak a pénz- és ingatlanpiacokra meg a fogyasztásra. Inkább csak érdekességeknak számítottak, színes hírek az újságokban, néhány vágókép a híradókban, lehetett rajtuk szörnyülködni, beszélgetős műsorokban elemezni őket, meg ilyesmi.

Persze, így utólag átgondolva az eseményeket, voltak figyelmeztető jelek. A közgazdászok egyre gyakrabban beszéltek a másodlagos jelzálogpiacok válságáról az Egyesült Államokban, a devizacsapdáról, a fenntarthatatlan fejlődésről, a változatlan illúziójáról, amelybe az egész nyugati civilizáció ringatta magát. Más szakértők egyenesen sötét jövőt jósoltak a fejlett világnak, teljes gazdasági csődöt, összeomló Rómát, és a teljes nyugati világ végét vizionálták, de senki, legalábbis az én ismeretségi körömben senki sem figyelt rájuk. Egyáltalán nem értettük, hogy ezek az elemzők miről beszélnek, de ha értettük volna, akkor sem tudtunk volna mit csinálni, hiszen olyan távolinak tűnt ez az egész, s nekünk nem volt más dolgunk, mint eladni, eladni és megint csak eladni, aztán elkölteni a pénzt.

Meglehetősen kellemes és gondtalan életet éltem, életemben először egy kicsivel az átlag fölött kerestem, és persze költöttem is. Már csak egy rossz álomként gondoltam vissza életem azon szakaszára, amikor tanárként megpróbáltam a technótól meg mindenféle más zenétől elhülyült szakmunkástanulók fejébe beleverni a magyar irodalmat. Noémivel, a feleségemmel megbeszéltük, most, hogy fut a szekér, megvalósítjuk néhány régi álmunkat, így aztán, hasonlóan honfitársaim tömegéhez, jelzálogkölcsönt vettünk fel, és hamarosan új lakásba költöztünk. Berendeztük, aztán vettünk egy kocsit, és elutaztunk nyaralni Thaiföldre.

Tulajdonképpen mindenem megvolt, jó állás, szerető család, új lakás, új kocsit, mégis unatkoztam, és aki unatkozik, az mindig egy kicsit boldogtalannak is érzi magát.

A feleségemmel már túl régóta voltunk házasságban, nem sok megbeszélnivalónk akadt. Brigi, a lányunk kamaszkodott, és külön utakon járt. Gyakran kaptam magam azon, hogy egyedül ülök otthon, bámulom a tévét, vagy a konyhában sörözök.

A fiatalabb kollégáimmal el-eljártam ide-oda az éjszakába, a Hajógyári-szigetre meg a belvárosi klubokba, nyáron a beachekre, de ezeken a helyeken majdnem mindenki fiatalabb vagy ha fiatalabb nem is, gazdagabb és menőbb volt nálam, így aztán, bár ezek a klubok tele voltak fiatal és kíváncsi lányokkal, nem volt sok sikerem. Sokszor állodogáltam a tömegben, kezemben a pohárral, és csak bámultam a táncolókat meg a lányokat, akik észre sem vettek. A túl hangos zenétől nem tudtam beszélgetni a többiekkel, egyébként is mindig gyorsan otthagytak valami nőért.

Hamarosan újra egyedül ültem a tévé előtt, és régi bokszeccseket meg természetfilmeket néztem, vagy a konyhában söröztem.

Néhányszor próbálkoztam kurvákkal, de mindig elkedvetlenített a dolog leplezetlenül üzleti jellege. „Félóra tízkétezer, ebben benne van az egyszeri óvszeres szeretkezés, óvszeres franciával. Egy óra tizenötezer, kétszeri szeretkezés, óvszeres franciával. Natúr francia, csók, kölcsönös kényeztetés, közös tusolás extra, háromezerbe kerülnek. Popsi ötezer, de az méretfüggő”, sorolták, mint egy automata, aztán színtelen hangon így folytatták: „Mit szeretnél? Vedd le a ruhád! Feküdj az ágyra!”

Sokszor már az elején elment a kedvem az egészségtől. Gyorsan adtam nekik valamennyi pénzt, hogy ne csináljanak jelenetet, vagy rosszabb esetben a stricijük, aki néha a szomszéd szobában nézte a tévét vagy kábítószerezett, ne verjen össze, aztán gyorsan leléptem.

Máskor belekezdünk ugyan, de vagy egyáltalán nem tudtam elélezni, vagy csak egy nyamvadt kis orgazmusra futotta, miközben azokra a lányokra gondoltam a fehérneműreklámokból, amelyeket a feleségem divatlapjaiban láttam a végén.

Robi kövér volt, mindig vidám, és túl sok parfümöt használt. Az igazi kilencvenes évek fajta volt, aki kólával itta még a legdrágább vörösbort is, és rövid ujjú inget hordott zakóhoz. Egyébként minden rendben volt vele, a fizetéssel sosem késett két hónapnál többet.

Robi lakóparkokat épített a külvárosokban, és akkorra már milliárdos lett belőle. Házasság volt, és azt állította, hogy szereti a feleségét meg a két gyereket. Ennek ellenére egyik alkalommal, amikor együtt vacsoráztunk a Liszt Ferenc téren, és túl sokat ivott, elhencegett vele, hogy egy egész csapat huszonéves diáklánnyal randizgat.

Amikor rákérdeztem, hogyan csinálja, elmesélte, rendszeresen hirdetéseket ad fel az interneten, valami olyasféle szöveggel, hogy „Megbízható üzletember diáklányt támogatna”. A hirdetésre tömegével jelentkeznek a kiscsajok, akik húszezer forintért minden megcsinálnak neki, és ami a legfontosabb, ellentétben a profikkal, nincs náluk időkorlát. „Addig maradnak, amíg az ember akarja vagy bírja”, mondta Robi nevetve. „És ha akarom, egymással is csinálják”, kacintott rám.

Robi a vacsora végén megmutatta az interneten azt az oldalt, ahol érdemes próbálkozni, és tanácsként elmondta, hogy ha valamelyik lány húszezernél többet kér, nyugodtan alkudjam le az árat, ő is így szokta.

Még aznap éjjel átböngésztem azt a bizonyos oldalt. Tényleg tele volt hirdetésekkal, olyanokkal, mint: „Fiatal, vékony diáklánynak magas támogatás alkalmanként”, „Korrekt pasi középiskolás lányt támogatna”, „Extra lány, extra támogatás”, „Diszkrét kapcsolatra diáklányt keresek”, vagy egyszerűen csak ennyi: „Diáklányt keresek.”

Egy hétig gondolkodtam a dolgon, végül, miután végigolvastam és kijegyzeteltem vagy száz hirdetést, elhatároztam, hogy én is feladok egyet. Meggyőztem magam, hogy van esélyem a huszonéves lányoknál, hogy biztosan van köztük olyan, akinek meghalt az apja vagy elhagyta a családját, és most apakomplexusban szenved, így majd örömmel fogadja az ajánlatomat.

Átnézve a szövegeket, úgy okoskodtam, hogy mivel már elmúltam negyven, komoly, megbízható, de rendkívül elfoglalt üzletemberként mutatom be magam. A hirdetés szövegét négy másiktól ollóztam össze, és megmutattam Robinak, aki csak annyit mondott, hogy szuper, és üdvözlő a klubban.

Minden úgy történt, ahogy Robi elmesélte. Két nappal azután, hogy feladtam a „Komoly, megbízható üzletember diáklányt támogatna” című hirdetésemet, már a Liszt Ferenc téren ültem egy kedves arcú, szőke, mosolygós, kicsit telt, de kövérnek semmiképp sem mondható, lánnyal.

A lány, akinek a nevére már nem emlékszem, ahogy arra sem, melyik egyetemre járt, csak a mellét nem felejttem el soha, mert nagy volt és kemény, elmesélte, hogy az anyjával él együtt, az apja meghalt, így aztán nagyon szegények, minden forintot be kell osztaniuk, ezért jelentkezett a hirdetésemre, de én vagyok az első, és nagyon izgul.

Hazudnék, ha azt állítanám, hogy én nem izgultam, de persze vigyáztam, hogy ne vegye észre. Megpróbáltam komolynak és határozottnak tűnni, aminek az lett a vége, hogy hülyén mosolyogtam, és mindenre bólogattam, még arra is, amikor a kiscsaj harmincezret mondott, pedig Robi külön figyelmeztetett, hogy alkudjak, és semmiképpen ne engedjem húszezer fölé az árat.

Amikor már mindent megbeszéltünk, és egy ideje némán ültünk, a kiscsaj kibökte, hogy akár túl is eshetnék a dolgon, de hozzám kell mennünk, tette hozzá, mert neki, mint már mondta, nincs saját lakása, és egyébként is az anyjával él együtt.

Egy pillanatra előtört a kétségbeesés. Arról természetesen szó sem lehetett, hogy felmenjünk a lakásomra, mivel a feleségem és a lányom bármikor hazajöhet. Mondhattam volna a lánynak, hogy találkozunk később, vagy kivehettem volna egy szállodaszobát, de egyikhez sem volt kedvem. A szálloda nem illett a terveimbe, az egész olyan lett volna, mintha kurvával lennék, semmi meghittség, minden uniformizált, és egyébként is azt hazudtam a hirdetésben, hogy egyedülálló üzletember vagyok. Elengedni sem akartam a lányt, mert már egészen beleéltem magam a helyzetbe, és a farkam majdnem felrobbant. Akkor jutott eszembe, hogy délelőtt az Oktogonon jártam, az egyik ügyfelemnek megmutatni egy kiadó lakást. A lakás kulcsai még nálam voltak, és tudtam, hogy a tulajdonos külföldön él, így nem kell attól tartanom, hogy bárki megzavar.

– Hány ilyen eset volt? – vallatott tovább a főnököm.
 – Géza, muszáj erről beszélünk? – kérdeztem erőltlenül.
 – Muszáj! Szóval hány volt?
 – Kettő – nyögtem ki némi hallgatás után a nyilvánvaló hazugságot, majd mivel láttam rajta, hogy nem hisz nekem, bűnbánó arccal hozzátettem: – Maximum négy. Tényleg. Esküszöm.
 – Megáll az eszem! Hogy sülyedhettél idáig?
 Erre a kérdésre, ha akarok, se tudtam volna válaszolni.

Az első esetet követő hetekben rengeteg új lány jelentkezett a hirdetésemre, így a szőke nagymellű lánnyal többé nem találkoztam, de az együttlétünk számomra felejthetetlen élmény volt, mert amikor hatalmas és kemény mellei közé befűrtam az arcomat, úgy éreztem, hogy egy hosszú, keserves korszak lezárul az életemben, újra belépek a férfiak világába.

Egy idő után nem adtam fel újabb hirdetést. Annyi nevem és telefonszámom volt már, hogy kényelmesen cserélgethettem a lányokat, anélkül, hogy meguntam volna őket. Kezdetben kizárólag az Oktogonon lévő lakást használtam, nemcsak azért, mert jó helyen volt, hanem mert a tulajdonosa, egy angol befektető, drága luxusbútorokkal rendezte be, így nem volt nehéz elhitetnem a lányokkal, hogy magam is sikeres üzletember vagyok.

Később, miután a legnagyobb sajnálatomra valaki kivette a lakást, kénytelen voltam más hely után nézni. Volt „lakásom” a Deák téren, az Andrássy úton, az Egyetem téren és a Belgrád rakparton. Az első időkben igyekeztem türtőztetni magam, és csak heti egy alkalommal vettem igénybe valamelyik pártfogoltam szolgáltatásait.

Ezek a lányok, ellentétben minden híreszteléssel és előítéllettel, amely a szolgáltatásukról elterjedt, tényleg élvezik a szexet, és mindent megtesznek azért, hogy a partnerüknek is jó legyen. Velem is kedvesek és odaadóak voltak. Soha nem követelöztek, és a legapróbb ajándékoknak is, amelyeket hébe-hóba adtam nekik, őszintén, szinte már gyermeki lelkesedéssel tudtak örülni.

Néhány hónap után azt vettem észre, hogy egyre hevesebben vágyom a fiatal testek közelségére, s bár az eszem óvatosságra intett, mind gyakrabban hívtam fel lányokat valamelyik lakásba. Természetesen a hormonjaim tombolása komoly kiadással járt együtt, főleg azokban az esetekben, amikor két vagy három lánnyal voltam egyszerre, de nem érdekelt, mennyit kell fizetnem nekik, mert a lakáspiac még mindig dübörgött, és én jól kerestem.

– És egyáltalán, ki ez a lány? – tette fel a főnököm az újabb kérdést.
 – Bettinek hívják.

– És ez az igazi neve?

– Igen – feleltem határozottan, pedig fogalmam sem volt róla, hogy valóban így hívják-e. Igazából sosem érdekelt a neve, csakis azok az örömek érdekeltek, amelyeket az én öregedő testemnek tudott nyújtani.

– Azt még megértem, hogy felviszel néhány nőt az üres lakásokba, hogy megdugd őket, de hogy valakit be is költöztess, hát ezt fel nem foghatom, öregem – csóválta a fejét Géza, aztán kérdően rám meredt.

Nos, én sem így terveztem. A megismerkedésünk Bettivel egybeesett a gazdasági válsággal. Amerikában csődbe ment a Lehman Brothers, ami aztán magával rántotta előbb az ottani, aztán az európai bankokat is. A forintról kiderült, hogy veszélyeztetett valuta, Gyurcsányékról meg, hogy nyakra-főre vették fel a kölcsönöket, persze fedezetlenül. Az euró és a svájci frank árfolyama az egekbe szökött, egyre több lett a fizetéseképtelen adós. A bankok nem kölcsönöztek, igaz, nem is volt kinek. Az ingatlanpiac befagyott.

A kormány előbb természetesen kijelentette, hogy az ország gazdasági állapota stabil –mi mást is mondhatott volna –, és a válság az országhatároknál megáll, aztán amikor a forint árfolyama elszabadult, a probléma kezelése helyett marketingakcióba kezdett, konzultációkat hívott össze, de ez persze semmit sem segített.

Az új lakásunk törlesztőrészei pillanatok alatt az egekbe szöktek, ráadásul az autónkat is kölcsönből vettem. A tartalékainkat éltük fel, új üzletre nem volt semmi kilátás. Rövid, de annál keservebb töprengés után az összes lánynak, akik persze továbbra is abban a hitben voltak, hogy menő üzletember vagyok, küldtem egy sms-t, amelyben röviden annyit írtam, hogy hosszabb időre külföldre kell utaznom, de megígérem, hogyha visszajöttem, azonnal jelentkezni fogok. Nem lepődtem meg, amikor valamennyien szinte azonnal válaszoltak, jó utat kívántak, és persze sajnálkoztak, hogy itt hagyom őket. Természetesen az üzenetükbe mindannyian beleírták, hogy mennyire szeretnek, és nagyon várják, hogy mielőbb visszatérjek. Hiába, a piac mindig érzékenyen reagál a változásokra.

Amikor a lányoknak elküldtem az üzenetet, hirtelen nagy-nagy fáradtság szállt meg. Megértettem, hogy számomra véget ért az aranykor.

Betti egy régi hirdetésemre jelentkezett, amelyről azt hittem, hogy a rendszer már törölte. Valójában nem lett volna szabad találkoznom vele, de a bemutatkozó levelében azt írta, hogy nem alkalmanként kér pénzt, hanem azt szeretné, ha fizetném az albérletét meg annak a költségeit, cserébe pedig a barátnőm lenne. Ekkor támadt az az ötletem, hogy beköltöztetem Bettit az egyik külföldi ügyfelünk lakásába, amelyet már hónapok óta nem tudtunk kiadni. Ebbe a Belgrád rakparti lakásba már máskor is vittem fel lányokat, és ahogy őket, Bettit is lenyűgözte a házból áradó elegancia, a drága és divatos bútorok, és a pazar kilátás a Dunára meg a Gellérthegyre.

Bettivel a Liszt Ferenc téren, a Vianban találkoztunk. Szeptember vége felé jártunk, de még mindig szokatlanul meleg volt.

Betti húszéves, édes, ártatlan arcú, almamellű szőkeség volt, szűk farmer shortot viselt, fehér topot, amely szabadon hagyta csokibarna vállát. Ahogy rám emelte szép, barna, figyelmes szemét, tudtam, hogy képtelen leszek elengedni.

Beszélgetni kezdtünk. Betti Komlórról jött fel Pestre, gyógypedagógusnak tanult. A szülei elváltak, az apját, aki Németországban élt, évek óta nem látta. Néha beszéltek telefonon, és a születésnapjára meg karácsonyra az apja mindig küldött képeslapot meg ajándékot. Bettinek volt egy fogyatékos öccse. A szülés alatt komplikációk léptek fel, Zsigmond agya kevés oxigént kapott, vagy valami ilyesmi történt vele, ezért alig tudott beszélni, és a járásával is gondok voltak. Betti az öccse miatt akart gyógypedagógus lenni. Azt tervezte, miután végez a főiskolával és elhelyezkedik, magához veszi a testvérét, hogy tudjon vele foglalkozni.

Annyira meghatott Betti szépsége és a lényéből sugárzó szeretet és gyengédség, hogy szerettem volna letérdelni elé, és a bocsánatáért esedezni, hogy hazudok neki. De csak nyeltem egy nagyot, a szemébe néztem, és mint egy robot, elmondtam a szokásos üzletember-mesémet. Néhány perc elteltével már elégedetten figyeltem, milyen nagy hatást tett rá a történetem, s egyúttal a lelkiismeret-furdalásom is gyorsan elillant.

Betti a következő héten beköltözött a Belgrád rakparti tetőtéri lakásba, és attól kezdve minden szabadidőmet vele töltöttem, sőt néhány alkalommal ott is aludtam nála. Ilyenkor Noéminek azt hazudtam, hogy vidéken lesz tárgyalásom. A feleségem, mivel egyáltalán nem érdeklődött a munkám iránt, és a válságból is csak annyit fogott fel, hogy magasabb törlesztőrészeket kell fizetnünk, és kevesebb pénz jut kozmetikusra, fodrászra meg új ruhákra, egyáltalán nem gyanakodott a vidéki útjaim miatt.

Betti a szó hagyományos értelmében jól nevelt lány volt. Esténként vacsorával várt, ha ott aludtam, reggelit készített, vagy korán felkelt, és lefutott egy közeli pékségbe, hogy friss pogácsát hozzon nekem. Egész lényét az odaadó gondoskodás járta át.

Gyakori látogatásaim (majdnem minden nap felmentem hozzá) sem zavarták, soha nem küldött el azzal, hogy ide vagy oda szeretne menni a barátnőivel, minden alkalommal megvárta, amíg elmegyek, s csak akkor állt neki a készülődésnek.

Fogalmam sincs, hogy rajtam kívül másokkal is lefeküdt-e, bár gondolom, igen. Mindenesetre én egyáltalán nem foglalkoztam vele, mert mindig ráért, és amikor felmentem hozzá, olyan odaadóan szeretkezett velem, hogy elképzelni sem tudtam, mi mást várhatnék még tőle.

Az egyetlen probléma a lakással volt. Az ügynökségnél az energiáim jelentős részét az kötötte le, hogy ezt a lakást ne vegye ki senki. Személyesen foglalkoztam minden érdeklődővel. Ha valaki jelentkezett, hogy kibérelné a lakást, azonnal egy jobb fekvésűt vagy szebbet ajánlottam neki. Akit így sem tudtam meggyőzni, annak azt hazudtam, hogy a tulajdonos meggondolta magát, és a bérleti díjat a duplájára emelte.

Végül egy banális véletlen okozta a lebukásomat. A feleségem egyik távoli rokona, akivel egyébként évek óta nem találkoztam, és még a nevét sem tudtam, váratlanul meghalt, és Noémi ragaszkodott hozzá, hogy elutazzunk a temetésre. Éppen azon a napon jelentkezett egy svájci pasas, hogy kibérelné a lakást, mire a főnököm, akinek, mint később kiderült, volt még egy kulcsa, felvitte az érdeklődőt.

Amilyen a szerencsém, a svájci végül nem vette ki a lakást.

– Neked családod van! – fakadt ki a főnököm, aztán egy pillanatra elgondolkodott. – Jézusom, Bálint, a feleségem jóban van Noémivel. Szerinted mit szólna a nejem, ha megtudná, hogy te miket művelsz? Még a végén azt hinné, hogy én is ezt csinálom – mondta, és rémült tekintettel meredt a családi fotóra, amelyet az asztalán tartott. – Az eszem megáll rajtad, komolyan! – folytatta. – Ez a lány majdnem harminc évvel fiatalabb nálad, akár a lányod is lehetne. Nem gondoltál a családodra?

Ami azt illeti, nem. A feleségemmel már rég nem feküdtünk le, a házasságunknak csupán a technikai része működött, a mindennapi verkli, ami a számlák, a törlesztőrészek fizetéséből, a kisebb háztartási munkákból, és a halálosan unalmas vasárnapi ebédekből állt. Leginkább az érzéstelenítéshez tudnám hasonlítani ezt az állapotot.

A lányom, ez az egykor aranyos teremtés, időközben tizenhat éves lett, emós volt, és a Hajógyári-szigetre járt, éppen azokba a klubokba, ahová néhányszor én is elmentem a fiatal kollégáimmal, hogy a tinikurvákat bámuljuk. Nem voltam illúzióim afelől, hogy Brigi miket csinál ezeken a helyeken, őt meg egyszerűen nem érdekelte, mit gondolok.

– Mondj már valamit! – kiáltott rám a főnököm.

– Sajnálom – nyöszörögtem.

– Sajnálod – nevette el magát Géza. – Azt elhiszem, hogy sajnálod – mondta gúnyosan, aztán vett egy nagy levegőt, mielőtt folytatta. – Na, jó, akkor most elmondom, mit fogunk csinálni, de jól figyelj rám, mert csak egyszer mondom el.

Bólintottam.

– Nem rúglak ki, mert a barátom vagy, de – emelte fel a hangját – soha többé, érted, soha többé nem találkozatsz ezzel a... – itt egy pillanatra elhallgatott, majd megkérdezte: – Hogy is hívják a lányt?

– Bettinek.

– Igen, ezzel a Bettivel többet nem találkozatsz, és fel sem hívhatod! Megértetted?

– Igen – feleltem.

– És most elfelejtjük ezt az egészet, nem beszélünk róla többé.

– Rendben – motyogtam, aztán szó nélkül kibotorkáltam Géza szobájából.

A következő két hetet tompult bénaságban töltöttem. Régi bokszeccseket meg természetfilmeket néztem otthon a tévében, vagy az ágyban döglöttem, vagy a munkahelyemen játszottam a számítógépen, vagy a városban lődörögtem, és a kiscsajokat bámultam, akik szeptember lévén előzőnlőtték a várost. A Margit-szigeten bolyongtam, vagy a Liszt Ferenc téren üldögéltem. Ami munka akadt, néhány telefon, egy-egy érdeklődő valamelyik lakásra, azt néhány óra alatt elintéztam, aztán átadtam magam az emlékezés fájdalának. A bolyongásaim során néha közel merészkedtem a Belgrád rakparthoz, de végül sosem mertem odamenni.

Annak ellenére, hogy a főnököm megtiltotta, megpróbáltam felhívni Bettit, hogy elmondjam neki, még mindig szeretem, vagy a bocsánatáért esedezzem, vagy legalább a hangját halljam, de Betti időközben már megváltoztatta a számát.

Pokoli kínokat éltem át, s a kínok az idő múlásával egyre csak fokozódtak.

És akkor, pontosan két héttel azután, hogy Géza behívatott az irodájába, kétórás céltalan lődörgés után, ott álltam a Belgrád rakparton, a ház előtt. Volt még egy kulcsom a lakáshoz, amit az első hirdetések feladásakor, titokban másoltattam magamnak. A többit a főnököm természetesen elvette tőlem. Tudtam, hogy Géza, aki személyesen intézte a lakás kiadását, még nem talált bérlőt. Arra gondoltam, hogy felmegyek, és összeszedem a dolgaimat, amelyek szép lassan felgyűltek a lakásban, amióta Bettit beköltöztettem: borotválkozó felszerelés, pizsama, néhány póló, ing, könyvek, pulóver meg ilyesmi. Persze az is lehet, sőt nagyon is valószínű, hogy nem akartam mást, mint a bűnözők: visszamenni a büntett színhelyére, arra a helyre, ahol én is bünt követtem el, amikor öregedő férfiként boldog merészelttem lenni egy fiatal lánnyal.

A kulcsot, bár illett a zárba, ami jó hír volt, mert azt jelentette, hogy Géza nem cseréltette ki, hiába erőltettem, félúton elakadt. Először finoman, majd ahogy idegesebb lettem, erőnek erejével próbáltam újra és újra benyomni, amivel persze egyre nagyobb zajt csaptam.

Rövid idő után egy árnyék jelent meg a törtüveg ablak mögött, aztán kinyílt az ajtó, és a legnagyobb meglepetésemre Bettivel találtam magam szemben.

– Betti – kiáltottam fel, mint akit villám sújtott.

– Bálint! – úgy nézett rám, mint aki kísértetet lát.

– Betti!

– Mit keresel itt? – kérdezte dadogva, némi kínos hallgatás után.

– És te? – válaszoltam kérdéssel a kérdésére.

Betti üres tekintettel bámult rám, aztán ezt felelte: – Itt lakom.

– Értem – feleltem, bár valójában semmit sem értettem az egészből. Géza azt mondta, hogy azonnal kiköltöztette Bettit, és azóta már eltelt két hét.

– Mit akarsz? – kérdezte szenvtelen hangon, és közben elnézett a vállam felett.

– Nézd, én... – kezdtem bele, de Betti rögtön a szavamba vágott:

– Hazudtál nekem, te nem is vagy igazi üzletember, te... te... – kereste a szavakat – te csak egy ingatlanügynök vagy – köpte felém megvetően. – Meddig hazudtál volna még?

– Sajnálom – nyöszörögtem. – Nincs szükséged valamire? – próbálkoztam újra.

– Tőled semmire – felelte megvető hangon.

– Én még... – kezdtem bele dadogva... még mindig... – próbálkoztam újra, de valahogy mindig elakadtam. Egyre kínosabban éreztem magam.

– Tudod te, milyen érzés volt, amikor a tulajdonos becsöngetett, és közölte, hogy az övé a lakás? – szegezte nekem a kérdést.

– A tulajdonos? – kérdeztem meglepetten.

– Igen, a tulajdonos – mondta némi nyomatékkal. – Ő igazi üzletember, ellentétben veled.

Bólintottam, majd nagy nehezen megkérdeztem tőle: – És most vele jársz?

– Igen – felelte. – Bár semmi közöd hozzá.

– Én nem is tudom, mit mondjak – motyogtam rövid csend után.

– Ne mondj semmit, csak menj el – mondta. – És ne hisztizz, kérek.

Elindultam a lépcső felé, de alig tettem meg néhány lépést, amikor utánam szólt: – Bálint!

– Igen! – fordultam vissza reménykedve.

- Ezeket vidd el – mondta, és a kezembe nyomott két tescós zacskót. – A cuccaid vannak benne.
- Köszönöm – hebegtem.
- A pólókat és a pizzáját kimostam.

– Azt is köszönöm – motyogtam, de már csak magamnak, mert Betti becsukta az ajtót. Csak álltam ott, az ajtó előtt, a lépcsőházban, kezemben a szatyrokkal. Fogalmam sem volt, hogy mit tegyek. Aztán erőt vettem magamon, és már éppen fordultam volna vissza, hogy becsengessek a lakásba – noha nem tudtam, mit mondhatnék még Bettinek azon kívül, hogy szeretem, amit már úgyis elmondtam neki, vagy legalábbis megpróbáltam, és egyébként sem érdekelt –, amikor a lift nagyot zökkenve megállt a negyedik emeleten, valaki kiszállt belőle, és füttyörészve elindult a tetőtérbe vezető egyetlen lépcsőn, egyenesen felém.

Gyorsan behúzódtam egy beugróba, és a falhoz lapulva csendben vártam Betti látogatóját. Először három lufit pillantottam meg, vidáman libegtek a zsinórok végén. Az egyik lufi piros volt, a másik sárga, a harmadik kék.

Aztán megpillantottam Gézát, a főnökömet, amint boldog és elégedett mosollyal az arcán, kezében ezüst színű, nagy aranyozott masnival átkötött dobozzal, fiatalosan füttyörészve lépked felfelé. Ma van Betti huszonkettedik születésnapja, villant az eszembe.

Visszahúzódtam a fal mögé, és megvártam, amíg előbb kinyílik, aztán becsukódik a lakás ajtaja, aztán elhalnak azok az örömteli hangok, amelyek minden szerelmes pár találkozását kísérik.

Halálosan fáradtnak éreztem magam, lesétáltam a Duna-partra, rátámaszkodtam a korlátra, és a vizet bámultam. A nap lassan ereszkedett lefelé, az egyik hajóról bágyasztó zene szólt. Budapestre hamarosan leszállt az éj.

Másnap délelőtt nem mentem be az irodába. Az utóbbi időben ez már szokásommá vált.

Megpróbáltam tévénézéssel agyonütni az időt. Megnéztem néhány régi bokszmeccset, aztán egy természetfilmet az afrikai harcsáról. A filmből megtudtam, hogyha kiszárad a harcsa élőhelye, kimászik a szárazra, és más tavacsát keres magának, de ha a szükség úgy hozza, még egy sáros pocsolóban is él. Miközben a narrátor szenvtelen hangon erről beszélt, a filmben egy harcsa, amely ki sem látszott a sárból meg az iszapból, és elég undorítóan nézett ki, a földön vonaglott.

Délben megmelegítettem az előző napi vacsora maradékát, és megettem a tévé előtt.

Délután benéztem a céghez. Csak néhányan lézengtek az irodában. A főnököm meg két ügynök a teraszon cigiztek, és közben vicceket meséltek egymásnak. Kimentem hozzájuk, és rágyújtottam én is.

Megvártam, amíg a két kollégám bemegy, aztán odaálltam a főnököm mellé, aki merengve nézett a Gellérthegy irányába.

Rövid hallgatás után összeszedtem minden erőmet, és megkérdeztem a főnökömet: –Sikerült kiadni a Belgrád rakpartot?

– Igen, igen – mondta, és még bólintott is hozzá. – Szerencsénk volt, szinte azonnal jelentkezett egy külföldi üzletember.

– Azonnal? – kérdeztem hitetlenkedve.

– Aha – bólintott a főnököm, aztán beleszívott a cigarettába.

Csönd.

– Egy külföldi? – faggattam tovább Gézát.

– Aha, egy bécsi emigráns magyar. Na, ja – nevetett fel. – Még a hetvenes években ment ki, és most itt üzletel Pesten.

– És mivel foglalkozik?

– Export-import – felelte rövid hallgatás után.

– Export-import.

– Meg effélék – mondta kissé zavartan.

– Meg effélék – sóhajtottam, és belenéztem a napba.

Az egyik kollégánk jött ki a teraszra, odaköszönt, rágyújtott, de nem jött oda hozzánk.

– És egyedül bérlő? – kérdeztem rövid csend után.

– Igen – felelte a főnököm.

– Elvált?

– Nem tudom – rázta meg a fejét. – De majd megkérdezem tőle, ha legközelebb találkozunk – mondta kelletlenül.

– Na és fizetőképes? – kérdeztem, aztán a főnökökre néztem, ő meg énám.

– Parancsolsz? – kérdezett vissza, miközben farkasszemet néztünk egymással.

– Úgy értem, hogy ez a... – egy pillanatra megakadtam, mert nem találtam a szavakat –... ez a bécsi úr, ez tényleg egy komoly üzletember, szóval – magyaráztam tovább – számíthatunk rá, hogy hosszabb időre is bérbe veszi a lakást?

– Abszolút – nézett rám komoly, de egyben kissé fenyegető tekintettel a főnököm. Aztán olyan hangon, mint aki biztos a dolgában, hozzátette: – Igen, igen, ez az úr egy nagyon-nagyon komoly üzletember.

Bólintottam, de közben éreztem, hogy heves szédülés fog el, kiver a víz. Kénytelen voltam a kezemmel letörölni a verítéket a homlokomról.

– Gratulálok – motyogtam. – Manapság nem könnyű egy ilyen lakást kiadni.

– A rutin – nevetett fel a főnököm. – Ezt teszi a rutin meg a sokéves tapasztalat.

Megveregette a hátam, elnyomta a cigit, és anélkül, hogy rám nézett volna, egyetlen szó nélkül, füttyörészve bement az irodába.

Hazaértem

Hazaértem, ölébe vett a fotel
Elcsitult bennem a nyüzsgő vágy
Vitorlát bontott a megfáradt álom
S elringatott csendesen az ágy

Valami sohasem volt szigetre vitt
Az értelmén túli valóság
Hatalmas cégéren hirdette magát
Egy méretes úri szabóság

Illatos dalban fölzengett a munka
Boldogságot lelt kedvem benne
Megláttam, ahogy az angyali lányok
Lelket varrtak a lelketlenre

Amott meg épp egy teve a tűfokán
Elsimult púppal poroszkált át
S a tűz mellett iskarióti Júdás
Péterrel békésen vacsorált

Sűrűszövésű hálóját a vízre
Ismét kivetette az este
S a valóság szétcsúszó partjainál
Valaki a szívem kereste

Chanson

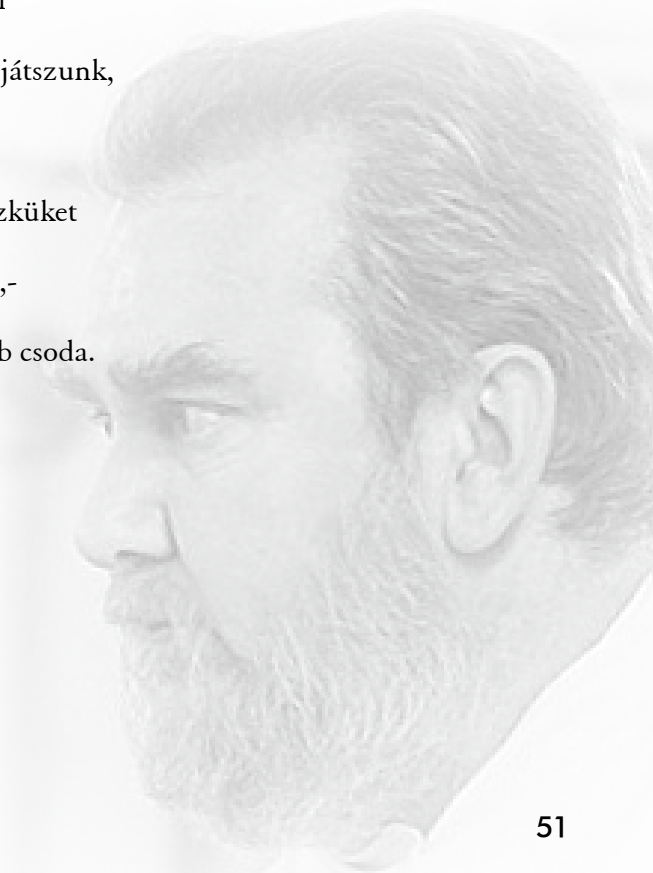
In memoriam:

Tavaszdodik
napfényes mosolyok járnak
az utcákon
kivillan keble a nyárnak

most a lassan
megeledő gyökerekben
szunnyad a must
még fut a vér az ereken
még őrzi a
fátyolos harmat a fákat
de rakódik
a kéreg alá bánat
mint az idő
gyűrűi belefásulunk
a jelenbe
s egyre halkabb lesz a dalunk
Les sanglots longs...

Véd és táplál

Kikelt a kukorica a rózsá mellett,
nem disznónak, dísznek vettem oda,
hogy ősszel legyen mivel csuhébabázni
és hogy ne fogyjon el senki mosolya.
Mert befagyhat a szemünk is, ha nem játszunk,
s lassan a tarkónkon liheg a halál,
(elbújunk unokánk apró szívébe)
körbeszimatol bár, de meg nem talál.
Itt jó helyünk van,- mint a fecskék fészkeket
építik a villany köré, hol este
a fényre csőrükbe száll majd a vacsora,-
így véd, s táplál a názáreti teste,
nem is kell már nekünk ennél nagyobb csoda.

tükörvisszhang

az önkép úgy fúródik a tükörbe,
akár rozsdás szög a meztelen talpba.
tíz éve ilyenkor az orvos telefonált
a halálos ágyam felett, azóta
ebben a levegőkoporsóban lebegek,
mint valami embertestben úszó
tüdőlebeny s várom a felébredést.
rossz voltam. minden változásom
zsákutca állítja meg és öblös pohárként
tartja fel beleömlő kedvmerevedésem.
az üvegszilánk úgy vág a hüvelykujj alá,
akár kés a frissen bontott vajba.
kucorgok saját bőrömben,
mint eltorzult tükörkép az emlékezetben.

Örökké tartó hét

Azt képzelem, a koponyád vagyok,
ami a fejfájásod tartja.
Miként a hullát, úgy rágnak a férgek
és rossz zsidóként rég lemondtam
a messiásról, aki megment engem,
aki megmenti anyát.
Mintha bab nőne a lepedő alatt,
átszúrja pucér oldalam és vérzek,
mint egy menstruáló, mikor próbálok
ráfeküdni függőseidre.
A napfény fel-alá ugrál a lepedőn,
a hold dióhéjában hideg közet lapul.
Az éjjelek szénfüggönyök,
melyek összekormolják az időérzékét.
Fekete fagy ül a tányéron, amihez hozzányúltál,

ujjlenyomatod formáját próbálom felvenni.
Kivágnálak magamból, ha tudnám, hol nőttél belém,
de nyilván te is csonka szerv maradsz bennem,
amitől mindenki megijed. A tested ez a szobabelső,
mellkasod a szekrény, anya a péniszed.

Képzelt napozás K. Lenkével

*„And where she was begat
and in a generation
the third she will beget,
me,
with the stranger's seed blooming
into the flower called Horrid.”*

Anne Sexton

Napokon belül megjön a gyászjelentés.
G. Edit szerint olyan leszek, mint te,
ugyanolyan szerencsétlen,
babonás és agydaganatos.
Fürdőruhád alól kitörő szeméremszőrzeted
figyelem, ahogy a napfényben csillog.
El tudtalak volna képzelni kagylóhéjba
hajoló Szapphóként, végül mégis
én lettem ilyen istentagadó és elvtelen.
Sváb orrod és ősz bőröd, akár a pancsoló kislány
a tó szürke vízhasán. Kinyitom a fejed,
s a tumor, *a forint meg a rúzs között kishal,*
úszkál előre és hátra. Ha most levedlenék,
folyami rák, a mellbimbómmal
együtt látszana ki belőlem az a G. Edit,
akit te szültél. Beledoblak a vízbe,
de a felszínen maradsz.

Elkergetett korán fekvésem

Havazik. Kéményfüst sétál a levegőben, a panel teraszán vörös függönyt ráznak.
Mintha a tegnapot akarnák elpalástolni vagy inkább kitoloncolni a ráncok közül.
Az orvos felnevet, hogy mások alszanak hajnalban, mi meg, na tessék, nem.
Az anyukák korán fekszenek, az apukák korán halnak.
A kisfiúk mégis apukává sportolják magukat a kései órákban.
Fel kell találnom a negyedikre és torzításba csavarni az elhallgatás lepedőjét.

Vitiligo

Kétezer-tizenegyben születtem meg utoljára.
Azóta kifordított paragrafusban élünk mindahányan,
épp, hogy a beleink nem látszanak.
Miként a hétköznapiak, úgy váltunk
hascsikarássá a közügyek szennycsatornájában.
Vitiligóvá lettem nagyanyám bőrén,
a kifigyelt villamosvezető szőrös karján,
két hétig tartott szeretőm lapockáján.
S ez lett a tűzhányó cicerókból,
a szétfutó vércseppből a víz hátán,
mintha fenyegető nyavalyaként
tekintetének ránk egy olyan felületen,
ahol minden rücsöknek ugyanabban a színben
kellene mentegetőznie. A paraszolvenciától érik
az ember felnőtté. Hasonmásomat,
aki trikolór és keresztény, a jobboldal nyomta világra.
Engem vélhetően a nyomor. Agyhártyába burkolom
magam és kivárom az ellenszegülés röntgenképét.

FODOR ÁKOS ◀

Az idő: zavar

Míg megtervezem
következő percemet:
az el is múlt már.

Zen

Néhanapján még
eszembejut az eszem
s elmosolyodom.

Köz-életem

Megfigyeltem, hogy
nem érdemes figyelni:
mit hazudik más.

(Hi)Story

förténelem

Egy föl(d)jelentés

Itt ivóvízben
mosnak lábat, miközben
ott szomjan halnak.

Sztáréletpályamodel

Tiprás, tipródás
látszástól – fakulásig.
– Komitragikus.

Szomorkás szó

depi-end

Keserű show

Megnéztem, ahogy
meztelenné öltözöl
és hazamentem.

Mesés

Meghitt fotelemben ültem.
Jött Jótündér és faggatott:
mire vágyom, forrón, örülten?
„Ott legyek, ahol akarok!”
feleltem (kissé meglepetten,
mert vágyom, kérem semmi ok,
hiszen épp ott vagyok éppen,
ahol szeretnék, míg vagyok:
asztalkámnál, a fotelemben.)

HALMAI TAMÁS ◀

Tündérevangélium

Haiquesszé Fodor Ákosról

Centrum – kívül a
kánnonon, kánnonokon:
lehetséges ez?

Nem. *Tehát* igen.
Zen-keresztény lírától
semmi sem furcsa.

Egyszavas versek,
haikuk s más nagy ívű
kisszerkezetek;

korrajzszatíra,
gyerekhangra komponált
öregségkorpusz;

igézőjelben
hommage-ok, allúziók,
parafrázisok:

Basó és Goethe,
Kosztolányi és Mozart,
Pilinszky, Weöres

– iskolákon át
Tandoriig, Petriig
nyúlik az örök,

s végül mindenre
valami nagy és intim
szerelem borul.

Keleti derű,
nyugati reflexiók,
égi szintézis.

Gyöngéd figyelem,
szót értés a tárgyakkal
(s a lelkükkel is!).

Az anyagtalan
szépségéről szelíden
hallgató beszéd.

Költészet? Inkább
tündérevangélium
margóján *ujjbegy*.

Mintha egy angyal
helyett beszélő angyal
helyett beszélne:

aforizmái
afrodiziákumok
szívnek és fejnek.

Tengerből ácsol
hajót is, túlpártot is;
s lát, *szabad* szemmel.

Hagyja, hogy a fát
nyújtózni, a madarat
repülni hagyjuk.

A szeretet is-
tenét segít szeretnünk,
nem lévén egyéb.

Halott bárány (2007; olaj, fa; 14,5x29,8 cm)

FELHASZNÁLT IRODALOM

„mennél üresebb: annál nehezebb” (*A szív paradoxonja*) • „test-trilla” (*Kolibrirönpülés*) • „úgy szeretem, hogy / nagykabátban is vágnék / vele-aludni.” (*Vallomás*) • „Ágyam, te kedves, / fáradtra-aludtalak? / Fölkelek. Pihenj.” (*Empátia*) • „Egy pille illeg / hajóm orrán: bámulom: / most ő kormányoz.” (*Útikaland*) • „Gyanúba fogjuk a Tökéletest / és magyarázatjuk az elfogadhatatlant.” (*Ecce homo*) • „A csúcs is: gödör, / ha a Hegymászó meg nem / kérdi: Hogy vagy, Hegy?” (*Axióma*) • „Mindig legyen két / Jó Könyv kezdedügyében: / ezt írd, azt olvasd.” (*Goethe-haiku*) • „Végy egy Ezt-vagy-Azt, / emeld föl a szívedig / s vigyázva tedd le.” (*Szép Ernő – visszhang*) • „Az is áldassék, / aki elmosogatott, / asztalt söpört le, és helyükre tolta / az ülő-alkalmatosságokat / (hogy tisztos körülmények szolgáljanak / a következő étkezéshez) / az Utolsó Vacsora / után.” (*Az is*) • „Komitragikus: / villámfénynél próbálunk / regényt olvasni.” (*Az emberi léptékről*) • „mi ha történik: / te döntöd el, hogy inkább / csiszol, vagy koptat” (*Szabadság*) • „Meg tudod állni? / ne cuppantss el a puszt: / akkor tovább tart!” (*Gyakorlat, gyerekéknél*) • „I / Isten ábrázolhatatlan. // II / Minden Valamirevaló Kép / Istent ábrázolja. // III / A többi is.” (*Triptychon*) • „hadarással leplezett dadogás” (*Civilizáció*) • „Bámulom tested / falra szökkent árnyát – ma / két lánnyal alszom!” (*Gyertyaoltás előtt*) • „Egészséges az, / aki békeességben él / betegségével.” (*Mantra*) • „Fehér Egyszarvú / neszét halljuk s csak pata- / nyomát láthatjuk” (*Szembefényben*) • „Nem emlékszem rá: / minek örülök. – Arcnál / szélesebb mosoly.” (*Eufória*) • „Minden s mindenki legyen / éppen olyan: amilyen.” (*Üzenet*) • „pár percet itt tölt, / hogy utóbb időtlenül / hiányozhasson” (*Tündértaktika*) • „Köszönöm, hogy köszönöm.” (*Hála*) • „Ne »küzdj a Jóért«. / Keresd és szeresd. Örülj, / amikor elér.” (*Intelem*) • „Mindig kérdezd meg / falatod-kortyod: nekik / ízlik-e a szád?” (*Bevezetés*) • „Ne habozz: akit, / amit, amint megláttál: / azonnal hagyd úgy.” (*Tanács*) • „Minden szó: műfordítás, emlékezetből / – a Megközelíthetetlen Hiteles Szövegé. / Hihetetlenül fontos, / tűrhetetlenül pontatlan / minden szavunk.” (*Szavak*) • „madarát elbocsátó pihe” (*Koan*) • „nem vagy szabad, / amíg harcolsz” (*Szabadságharc*) • „Kreativitás? / Kérdéseket állítunk / a Válasz elé.” (*Axióma*) • „vízszintes ajkam / s függőleges ajkacskád: / Megváltott Kereszt” (*Katarzis*) • „föld és ég csókja” (*Rózsa*) • „A szeretésen / kívüli minden emberi / tett: romépítés.” (*Axióma*) • „Nagyon figyelj, mert a világot / teszed is azzá, aminek látod.” (*Metaoptika*) • „mindünk anyaga / sugárzó lehetne, ha / mernénk hasadni” (*Köz-?*) • „segíts mindennek / olyannak lennie, mint / amilyen úgys” (*Gyakorlat*) • „minden veszteség / fájdalomba csomagolt / megkönnyebbülés” (*Altató*) • „lábam előtt ült / egy madár, majd felröppent – / Nehezebb lettem.” (*A haiku*) • „madárfa” (*Koan*) etc.

Avar (2006; olaj, fa; 45x35 cm)

A fény útja

Ha érkezik az éjszaka,
ne félj, hogy sose érsz haza,
ne rágd tövig a kalapod,
csak kölcsönadtuk a napot

Pekingnek és Sydney-nek,
indiánnak, hindinek,
őnekik is legyen jó,
nyáron lubic, hegyen hó,

délben déli remények,
dalban deli legények,
világítson a világ
náluk is egy napon át,

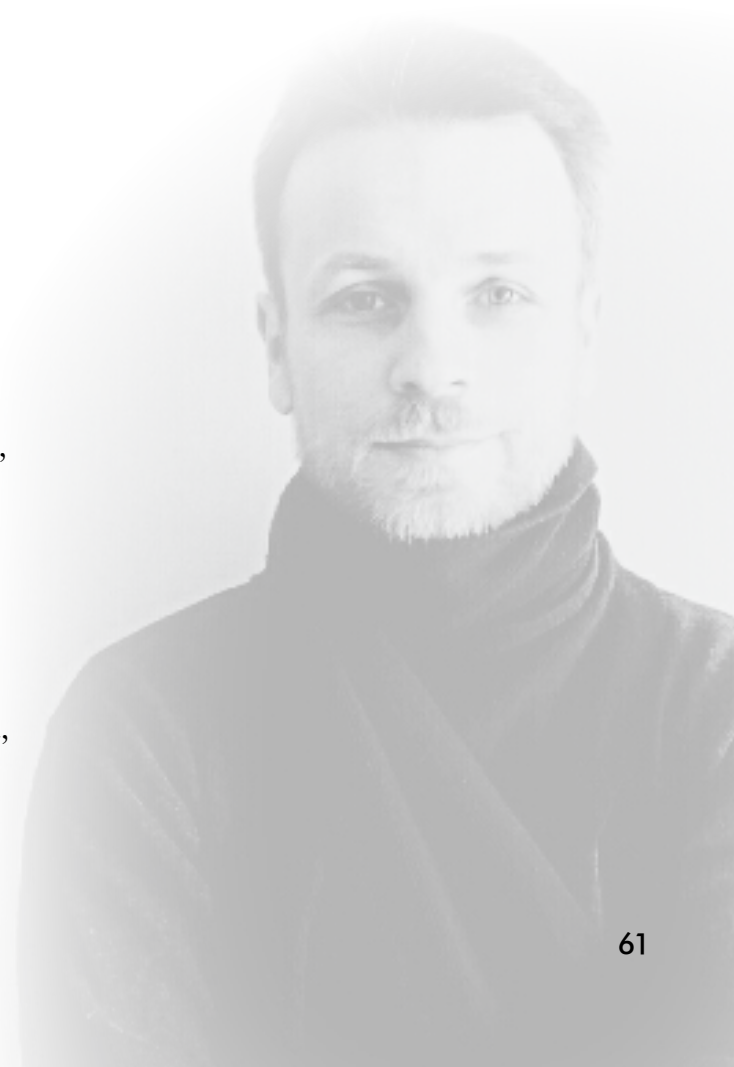
s mert a nap a rend lelke,
visszaadják reggelre.

Bábok

Ha bábozol, gondolsz-e arra,
mire gondol a báb,
míg száját tátja szép szavadra,
ha kitátod a szád?

Éjszaka a sarokba téve
ügyel-e saját életére?
Van-e bábja, akibe lelket
titkon ő is puhán lehelget?

S ha bábozol, gondolsz-e arra,
hogymint valaki talán
téged is mozgat jobbra-balra
még nagyobb színpadán?

A Tejút vándorai

Hallod? Csillagok szárnycsapása
viszi a kozmoszt messzire.
Valami nagy és lassú várja,
évmilliónként ver szíve.

De míg holdastul, csillagostul
odaérünk, lesz időnk bőven,
hogyan aki mégis visszafordul,
elbúcsúztassuk illendően.

A szeretet meséje

A szeretetről mondj mesét,
hogyan kell csinálni jól,
és legyen benne egy marék
az éjszaka csodáiból;

és legyünk benne mind a ketten,
kicsike bábok, jó kezekben,

álomi mesefigurák,
két összeillő életű.
Olyan bonyolult a világ.

De a szeretet egyszerű.

Gábrriel és a kígyó

És este lett, aztán megint reggel.

Egy kisfiú, akit Gábrrielnek hívtak, azon a napon kapott az apukájától egy doboz hétszínű gyurmakészletet. Bevitte a szobájába, sorban kibontotta mind a hét színt, utána egybegyúrta az egészet, és gyönyörködött benne, hogy milyen szép szivárványszínű.

Aztán két részre osztotta.

A nagyobbik részből csinált egy kígyót, a kisebbikből egy gilisztát.

Gábrriel még csak hároméves volt, ezt a két állatot tudta gyurmából.

– Elég jól sikerültek – állapította meg, miután egymás mellé tette őket. Aztán behívta az apukáját, hogy nézze meg, milyen ügyes.

– Nagyon szépek! – dicsérte az apukája Gábrrielt. – Ha kicsit idősebb leszel, biztosan tudsz majd csinálni más állatot is. Madarat, halat, elefántot, sőt akár embert – simított végig a szakállán, aztán kiment a szobából.

Ekkor szólalt meg a giliszta.

– Én nem akarok giliszta lenni! Kígyó szeretnék lenni, mert az nagy és félelmetes!

– Jó – felelte Gábrriel. – Akkor mostantól legyél kígyó.

– Én pedig giliszta akarok lenni, mert az karcsú és kedves! – szólalt meg a kígyó is.

– Akkor én meg felnőt看 akarok lenni – kiáltott dühösen Gábrriel –, mert azok nem csak ilyen nyavalygós állatokat tudnak csinálni!

Azzal fogta a kígyót, összegyúrta, visszatette a dobozba, és jól rázárta a fedelet, nehogy előálljon még valami más ötlettel is.

De a gilisztát, aki akkor már kígyó volt, mérgében elfelejtette visszazárni.

A középső fiú

Élt egyszer három fiú. A kicsi, a középső és a nagy. Testvérek voltak, sokat játszottak együtt, és egészen addig nem is veszekedtek, míg a középső fiú azt nem mondta a nagynak, hogy te nagy, olyan csúnyákat szokott nekem mondani rólad ez a kicsi, miért nem vágod már kupán egy biciklipumpával?

– Ja, tényleg! – kapott észbe a nagy, de még kereste a biciklipumpát, a középső fiú odafordult a kicsihez is:

– Te kicsi, olyan csúnyákat szokott nekem mondani rólad ez a nagy, miért nem vágod már kupán egy biciklipumpával?

– Ja, tényleg! – kapott észbe a kicsi is, és fogott egy bunkósbotot, mert jól tudta, hogy nekik nincs biciklipumpájuk, aztán felállt egy székre, hogy kupán vágja a nagyot.

De amikor a nagy meglátta, hogy mire készül a kicsi, gyorsan elszaladt.

A kicsi sem volt rest, nyomban utána eredt a bunkósbottal, és talán még ma is futnak, ha meg nem álltak.

AYHAN GÖKHAN ◀

Elképesztő dolgokat a semmiből

Beszélgetés Mészöly Ágnessel, a Darwin-játszma szerzőjével

– Remélem, jók az értesüléseim, hogy a Pető Intézetben végeztél. Gyógypedagógiát tanultál? Az ott szerzett ismeretanyagok és tapasztalatok hasznosultak az írás során?

– Az értesüléseid nagyjából helytállóak: valóban a Petőben tanultam, de konduktív pedagógiát. A kettő nem teljesen idegen egymástól, de a különbség elég markáns. Olyannyira markáns, hogy néhány konduktor alaposan megsértődik, ha gyógypedagógusnak nevezik, és vice versa. Szerencsére bennem nem teng túl az önérzet – egyébként is, bár évente néhány hónapot még eltöltök a „szakmában”, minden okom megvan rá, hogy pályaelhagyónak nevezzem magam... Az írás során pedig, hol nyilvánvalóan, hol kevésbé látványosan, de mindig minden hasznosul. Most majdnem azt mondtam, hogy természetesen egyetlen regényben sem említettem mondjuk az arcidegek kilépési helyét, de közben rá kellett jönnöm, hogy ezt például pont használtam valahol. De ami fontosabb, az a holisztikus szemlélet, a kreativitás. Egy konduktor mindig rendszerben gondolkodik, és elképesztő dolgokat tud kihozni a semmiből.

– Idén karácsony előtt jelent meg a köteted. Mit érdemes tudnunk róla?

– A Móra Kiadónál jelent meg a *Darwin-játszma*. Természetesen kamaszregény, hiszen most kamaszregényt írok, aki él és mozog, de azt hiszem, ez a szöveg markánsan különbözni fog azoktól, amiket eddig olvastam ebben a műfajban. A történet négy gimnazista lányról szól, akik megpróbálnak besejteni egy kicsit az evolúciónak egy – legalább is szerintük – életképtelen kémiatanár ügyében. Elég kegyetlen, néhol talán brutális lett a regény, éppúgy nem kíméli a kamaszokat, mint a felnőtteket vagy a családot és az iskola szentségeit, de, legalább is remélem, ettől még egyáltalán nem sugall reménytelenséget, sőt, azt hiszem, kifejezetten optimista és időnként még mókás is. Patrick Ness szerint olyan történetet kell írunk, amelyet mi magunk szívesen olvasnánk – nos, az biztos, hogy én a *Darwin-játszma*t óriási örömmel írtam.

– A régészekről és a kamionsofőrökről nem tervezel mesét vagy könyvet? Mindkét szakma szép és izgalmas utazást tartogat, az egyik a föld alá, a múltba visz, a másik a jelen országútján dübörög.

– Nem, egészen másfajta terveim vannak. Ezek között persze bőven szerepel mindenféle utazás is, valóságos és virtuális egyaránt. A lista befutó helyén egy krimisorozat első darabjai állnak, kilenc-tizenkét éveseknek szóló, helyzetkomikumra bőven építő történetek, amiben egy szuperintelligens lány és egy szuperbátor fiú sherlocki párosa old meg – természetesen – megoldhatatlannak tűnő rejtélyeket egy poros kisvárosban. Aztán, ha az ég is úgy akarja, végre megírom azt a történetet is, ami egyáltalán elindított az íróskodás léha pályája felé, de amivel hosszú éveken át egyszerűen nem tudtam mit kezdeni. Most viszont végre megtaláltam azt a formát, ahol párhuzamosan érvényesülhetnek a saját világunkra és társadalmunkra vonatkozó, nem épp kritikamentes utalások, és szárnyalhat büntetlenül a fantáziám mindenféle kitalált lények és a hétköznapi realitás síkján egyszerre. Szóval ez egy alter-

– Jól becsaptam őket! – nevetett a középső fiú. Azzal leült az árván maradt székre, és maga elé nézett.

Amikor megunta a maga elé nézést, körben is nézett, de nem látott senkit, mert akkor már egyedül volt.

És nagyon rosszul érezte magát egyedül.

Kémlenni kezdte az utat, hogy vajon visszajönnek-e a testvérei. De azok nem jöttek, csak egy csúnyácska királylány közeledett, aki elmenekült otthonról, mert hiába viselkedett kedvesen, a nővérei állandóan csúfolták a csúnyasága miatt.

– Ha hozzám jönne feleségül, nem lennék egyedül! – mondta neki a fiú, amikor a királylány odaért.

– Jó – felelte a királylány. – Csapjunk világraszóló lakodalmat, hogy a híre még a nővéreimhez is eljusson.

Így is lett. Később aztán két csúnyácska fiuk született. Egy kicsi és egy nagy. Középsőt nem akartak.

Szegény ember vacsorája

Élt egyszer egy szegény ember, akinek tizenhét gyereke volt. Sok mindenre nem jutott pénzük, de azért vidáman teltek a napjaik. Ha például a szegény ember lefekvés előtt meg akarta fürdetni a gyerekeit, az elsőnek már reggel be kellett volna ülnie a kádba, hogy estére az utolsóra is sor kerülhessen. De szerencsére ez az ember olyan szegény volt, hogy se kádra, se fürdővízre nem tellett neki, ezért a gyerekeknek egyáltalán nem kellett fürdeniük. Ha esett az eső, mindnyájan levetkőztek, kimentek az udvarra, és lemosták magukat. Akkor sem volt baj, ha hideg eső esett, mert olyankor mindnyájan jól megfáztak. Napokig csak feküdniük kellett volna, hogy meggyógyuljanak, de szerencsére a szegény ember olyan szegény volt, hogy még ágyra sem tellett neki, ezért a gyerekeknek akkor sem kellett lefeküdniük, ha megfáztak.

Így éltek vidáman és boldogan.

Hétköznapiokon zsíros kenyeret, vasárnaponként vajás kenyeret ettek.

Mert ételre azért mindig tellett nekik. Kivéve, amikor nem.

Azokon a napokon, amikor egyikre sem tellett, a nagycsalád vacsorakor körbeülte az asztalt, mint máskor is, imádkoztak, aztán csak nézték egymást.

– Éhes vagyok, éhes vagyok! – rikoltozta ilyenkor a legkisebb gyerek.

A többiek ekkor még türelmesen hallgattak.

Ám amikor befejezték a hallgatást, és a legkisebb gyerek még mindig rikoltozott, hogy éhes vagyok, éhes vagyok, a szegény ember azt mondta:

– Hát akkor egyél!

És ezen aztán mind a tizenheten jóízűt nevettek. Még a legkisebb is.

natív Budapesten, kissé cyberpunkos miliőben játszódó akciófantasy lesz, tele dohos lakóhajókkal és sötét padlásokkal.

– *Kiket olvasol a legszívesebben? Kortárs vagy klasszikus írókat? Kitől tanultál szerinted a legtöbbet?*
– Egyrészt folyamatosan próbálok képbe kerülni – képben maradni, figyelemmel kísérni, hogy ki mit írt a magyar kortárs gyermekirodalomban –, de már ez is elég reménytelennek tűnik: amíg valahonnan nem szerzek egy időgépet, csak álom, hogy mindent elolvassak. Pedig például klasszikusok terén (is) szégyenletes hiányosságaim vannak. Szeretem a könnyű műfajt: a krimi, a fantasy, a sci-fit. És a kortárs magyar regényeket. És a verseket. A nagy kedvencek, Umberto Eco – Salman Rushdie – Murakami Haruki szentháromságát az utóbbi időben Patrick Ness és Andzej Sapkowski bővítette-bomlasztotta. Mostanában egyre kritikusabb szemmel olvasom az ifjúsági irodalmat – és az észrevételeimnek nem átallok hangot is adni néha. Alkotás, írás közben próbálok legalább azokat a hibákat nem elkövetni, amiket rendszeresen felrovok másoknak. De akiktől a saját írásaimra is vonatkozathatóan sokat tanultam, azok nem feltétlenül szerzők, hanem szerkesztők voltak. Némelyikük fantasztikusan jól tesz egy-egy szövegnek. Ők az irodalom stúdiózenészei – nem állnak a színpadon, de nélkülük nincs jó produkció.

– *Szerinted milyen fogásokkal lehetne jobban népszerűsíteni a figyelemre érdemes magyar gyerekkönyveket? Milyen praktikák jöhetnek szóba?*

– Rengeteg praktika van, de a praktikák önmagukban nem sokat érnek. Egy halom jobbnál jobb kezdeményezés indult ez ügyben az utóbbi években, és ha nem is vérzett el mind, azt hiszem, bőven van még tennivaló e téren. Az olvasásra nevelésnek két fontos színtere van: a családot célozta meg az *Olvass minden nap!*-kampány, ami biztosan nagy sikereket hozott, de sajnos folytatás nélkül maradt. Az iskolákban és a könyvtárakban pedig idén a *Betűfaló* vagy a Kaposvári Egyetem által szervezett *olvass.el* mozgatta meg a közönséget, és szinte minden író szívesen tart például alternatív irodalomórát – ezek nagyon jó dolgok, de a hatásuk sajnos elenyésző. Amíg az olvasás-, és főképp az irodalomtanítás gyakorlatilag minimálisan használja a kortárs szövegeket, és ugyanazzal a tananyaggal és módszertannal dolgozik, mint negyven évvel ezelőtt, nagyon kevés mozgástere van bármi efféle kezdeményezésnek. Ám az élményközpontú irodalomoktatás fontosságáról elsősorban az oktatáspolitikai döntéshozókat kellene meggyőzni – és ez nem tűnik egyszerű feladatnak.

LOVÁSZ ANDREA ◀

Expansion for the Proto-Intelligent Ceasarism

Elitista.

Ami nem baj. Sőt, végre! Mert ebben a regényben az elitizmus nem született kiváltságokból ered, hanem különleges képességekből – jelesül az intelligenciának (és annak minden részterületének) jut kiemelt szerep. A regény hat főszereplője mind különleges valamiben: Röfi számítógépes zseni, Zuzu úgy szövegel, hogy az már manipulációnak számít (mellesleg hipnotizálni is tud), Sádi amolyan őrszem (és Európa-bajnok aikidóban), Alma Peti egy elképesztő élő fényképezőgép (mellesleg autista és – mint a regény utolsó oldalain kiderül: homlokán viseli az „óm jelet”, kiválasztott), Márkó bármilyen nyelvet képes megérteni, János meg született vezető. Amúgy tényleg vannak köztük kőgazdagok meg politikuscsemeték és olyan is, akinek CIA-s a nagybácsija, de Sádi például az illatos úti dzsumbujból jött. A szereplők eleve amolyan ős-zsenik, ám emellett is tanulnak és agyalnak és küzdenek eleget – azért, hogy a szerző bárki számára szerethetővé tegye őket, és hogy demonstrálja: a képességek feladatokkal és felelősséggel járnak. Az már csak ráadás, hogy a B Team tagjainak össze is kell dolgozniuk a siker érdekében, és végül az áldozatvállalásig kiállnak egymásért. A csupa high tech iskolai (Különleges Tehetségek Rutherford Intézete) és a proto-intelligens emberanyag miatt kicsit *X-men*, kicsit *24*, kicsit *HP*, és mindez hihetően akár tényleg lehetne Budapesten.

Precíz.

Szabó Tibor Benjámin regényében az a jó, hogy mindez, a (fővezérprogram által irányított) kiemelkedő képességű majdani vezetők képzése és a B Team leleplező szándékú tevékenységeinek mozzanatai következetesen és pontosan adatoltak: számokkal és nevekkkel és tényekkel és fizikai leírásokkal, számítástechnikai magyarázatokkal, matematikai levezetésekkel, történelmi adathalmazokkal, hiedelmekkel, mítoszokkal – egészen apró részletekbe menően minden. (Anyahita – ő a döntéshozó szoftver – például Richard Hoover asztrobiológust és egy rockzenészt egyaránt emlegeti a földi élet eredetét illető eszmefuttatásban – s bár ez utóbbit nem név szerint, ettől sem „lesz kevésbé hajmeresztő”, amit hirdet). Az onnipotens elbeszélő arra mindenképpen jó, hogy könnyedén, mintegy mellékesen és válogatottan tudja adagolni az információhalmazokat, s ezek követése némely esetben nem kis szellemi erőfeszítést igényel az olvasóktól (külön köszönet ezért a szerzőnek). Némely esetben ugyan nem sikerül megtalálni a szükséges és elégséges információmennyiség közti egyensúlyt, ilyenkor a szöveg kissé leckefelmondás jellegű lesz, de ezekből nem sok van a könyvben. (A Megyeri híd huzalozásának és vasbeton pilonjainak féloldalmi bemutatására csak az a melegség lehet, hogy ez már a következő oldalak hipnózisának a része. De a gravitációs feladat fánkos megoldásáért imádom Röfit!)

Izgalmas.

Hihetnénk, hogy ez a csapat csak amolyan iskolai csínyekben éli ki magát (és kétségtelenül, ezt is lehet izgalmasan művelni, nemcsak úgy, hogy több száz oldalon keresztül a napi outfitekről meg a Nagy Ő becserkészéséről szóló hadműveletekről szóljon), de nem. Sádiék már a kezdet kezdetén felismerik, hogy valami nagyon nincs rendben ezzel a különleges iskolával, és észveszejtő iramú nyomozásba kezdenek. Szereznek támogatókat és (vélt) ellenfeleket, trükköznek, összeesküdnek, ha kell,

Hétpróbás tücskök zenéje

Szepesi Attila: Medvecukor

Boldogok, akik ott élnek, ahol világra jöttek – mondja valahol a beregszászi származású, ám nyolc éves korától Budapesten élő Szepesi Attila. Fájdalom lappang szavaiban és elfojtott vágyakozás. Forrása, eredete egészen közről ismerős. De boldogok lehetnek azok is, akik emlékezni tudnak – egészítem ki vigasztalásképp szavait –, s talán még náluk is boldogabbak, akiknek emlékeiben az utolsó mozaikkocka is megmutatható.

A *Medvecukor* című kötet költője rutinosan és igaz szívvel emlékezik. Gyermekkorának és kora ifjúságának bebábozódott szereplőit és történeteit bontogatja, eszmélésétől a történelmi korszakhatárnak tartott 1956-ig. Ám ehhez idő- és lélekutazást kellett megtennie, mert a bábok Szepesi gyermekségének színtereivel együtt ott maradtak az orosz megszállás mennykövei által felszaggatott Beregszászban, ott vészelték át a kárpátaljai magyarok második kisebbségi korszakának évtizedeit. Ne várjon hát e báboktól pillangót senki, az is eléggé bizarr, hogy a költő szonettekre talált bennük: barbár idők barbár szonettjeire.

A szonettek formailag teljesen szabadok. Nincsenek quartinái, sem terzinái, a sorok kötelező számán kívül semmilyen más kötöttség nem utal az eredeti versformára, ellenben lássuk be, hogy Szepesi szonettjei eredendő barbárságuk okán formálhatnak jogot erre a szabadságra. Lírai (igazából azonban prózai) hősök többnyire nem a szerző. Névtelen, régóta halott kisemberek, vagy éppenséggel a polgári Beregszász ma is megbecsüléssel emlegetett nagyjai jönnek velünk szemközt, akiket a végső enyészetből hív elő a költő, miközben visszaadja nevüket, személyiségüket, s olykor jellemük kör-

vonalmazására is vállalkozik. Összeszorult szívvel lehet csak olvasni az örökké sepregető Cigány Rozi balladai tömörséggel feljajduló esetét, aki-re egy esős, hideg őszi napon ráomlott a hegyoldal, vagy a nyolc éves Áts Feri tragédiáját, aki addig kalapált egy tetszhalott bombát, míg „*csak vércafatos rongyok maradtak belőle.*” Megismerjük Vaskovics bácsit, a kovácsot, Vascák bácsit, a susztert, Kótyuk bácsit, a bicebóca koldust, Schwarz bácsit, a zsidó szatócsot, aki hosszú bajuszt növesztett, hogy parasztnak nézzék, és hol együttérzéssel, hol pedig szánalommal követjük sorsukat. De ne hagyjuk ki a szemléből a hódítókkal érkező figurákat se. Vityának hívták az első orosz, akivel Attila találkozott. „*Ha belenéztem tündöklő-kék szemébe, / ami visszakacagott réám, nem értettem, / miért mondják az oroszokat bős farkasoknak.*” S így nem kap választ kérdésére a szomszédban lakó, ikont rejtegető, titokban vallásos Fescsenkó-házaspártól, sem a harmonikaszóra vígan trepákat járó orosz katonától, sem pedig szeplős barátjától, Volkov kapitány Gyenej nevű fiától. De hát kik vitték akkor lágerbe Kálmán nagyapát, meg Szutor Jenő bácsit, a református püspököt? Akkor kezd csak értelmében valami válaszféle formálódni, amikor egy szakadt, vodkaszagú muszkevezető három géppisztolyos kiskatonával behatol a beregszászi otthonukba, s közli, hogy „*a ház mostantól Tuljakov ezredesé, aki a Szovjetunió hőse.*” És ott van mindenütt a rettegett Beszpeka, az állambiztonsági szolgálat, melynek egyik tisztje az édesanyját is megkörnyékezi, hogy besúgóvá aljasítsa. Ettől kezdve a gyereket mentális problémák gyötrik, éjszakai felborulnak, álmai rémesek lesznek. Egy alkalommal „*a kolompoló kecskenyáj / berontott a kertünkbe, mindent*

szó szerint kiütnek valakit, pár műholdas haver és egy szuperszámítógép – no meg Röfi zsenijének – segítségével elfogják az iskola egyik kimenő levelét, egy jelentést (mondjuk, az nem egészen érthető, miért annyira fontos ez a levél, hogy külön visszaszámlálással készüljön rá az igazgatóság), és végül még elrabolt társukat is kimentik holmi betépett sámán meg lándzsás harcosok markából. Közben ugyanis kiderül, hogy valamiféle kapcsolat van az iskola és az ős-hunok, azaz az Eltitkolt Történelem hívei között. A regény felétől kicsit félő volt, hogy az egész túlságosan átcsúszik egy Da Vinci-kódos kincskeresésbe (kicsit át is csúszott), ahol csak úgy röpködnek a rovásjeles aranyábrák, pergamentekercsek, az Arvisurák, Ordosz, Sicambria, meg Attila sírja természetesen. A szerzőnek szerencsére filmfordulatba illően igen könnyedén sikerül felhúznia a regény befejezését – mondjuk, ha tudjuk, hogy lesz még folytatás, ezt el is vártuk tőle, ti. hogy ne ragadjanak meg a szereplők ebben az őszé-összeesküvésben.

Cuki.

No, alig van jobb szó rá, hogy az egész sámános cucc tényleg csak azért kellett a regénybe, hogy meglegyen az a jelenet, ahol az arisztokrata Friedmayer Márk(ó) egy díjugrató versenyt követően Shagya arab lova hátáról, a nyeregben hátrafordulva íjazva ijeszti el az őket vegzáló tegezest, varkocsos, bőrmellényes „harcosokat”.

Ciprus (2006; olaj, vászon, fa; 45x35 cm)

letiport, és ruszin favágónk, / Vaszil volt a kecskepásztor: vigyori képe vereslett, mint az ördögé, / és páros szaru meredt a homlokán.”

De lássunk néhány alakot a hírességek közül is. Ha az egykori főszolgabíróról, a hadifogságot követően Budapesten élő apáról nem is tudunk meg túl sokat, oda kell figyelnünk a kálvinista Benda Kálmán nagyapára, a neves magyar történészre, Gulácsy Lajosra, Na Conxipán festőjére, aki a Buzinkay-házban, rokonoknál vendégeskedve „*hol középkori lovagnak, hol süveges mágusnak öltözött, és egy zöld mappába lerajzolta a Vérke kőhidját, az Uszky-sikátort, a Bethlen-kastélyt meg a Sárokhegyét.*” De a legtöbb fény mégis a sebészorvos nagybácsira, Linner Bertalanra esik, akinek emléktáblája és szerény mellszobora áll Beregszászban ma is. „*Kezdetben az oroszok gyanakodva méregették / sebészorvos Linner nagybátyámat, / de hamar rájöttek, hogy a maguk felcserei hajítófát sem érnek /... Állítólag repülőgépen vitték Lembergbe meg Kijevbe, / hogy valami nagybeteg párt-hatalmasságot megoperáljon. / Ezekről az útjairól – hiába faggattuk – sosem beszélt. / A legenda szerint egyszer még Moszkvába is elröpítették, / ahol a Kremlben / négy Sztálint kellett végigvizsgálnia, / négy teljesen egyforma / bajszos grúz, és nem volt szabad tudnia, melyikük az igazi. – Hát igen, ez már valami. De arról talán Szepesi Attila sem tud, hogy a nagy gyógyító nevét a népköltészet is megörökítette. 1969 nyarán egy tiszaujlaki kőműves-segéd az ő nevével indította a minden bizonnyal 20. század eleji, különösen Ugocsában és Szatmárban elterjedt új stílusú kórházballadát:*

Beregszászi kórház kertje homokos,
Abban sétál Linner doktor főorvos.
Csipkés szélű zsebkendő a zsebében,
Operáló kés villog a kezében.

– Adjon Isten, doktor uram, jó napot!
– Isten hozott, barna kislány, mi bajod?
– Doktor uram, nagy volna a kérésem,
Szeretőmet a kórházból kikérem.

S ha már a legendáig jutottunk, ne feledkezzünk meg Báthy Annáról, a Kossuth-díjas operaezenes keresztanyáról sem, aki, „*a díjátadó ceremónia után / azonnal kezét mosott, mert paroláznia kellett / a barátságosan vigyorgó / kugligolyó-fejű Rákosi Mátyással, / akit a családban csak úgy hív-*

ta: az első magyar fára-jó”. Aztán vessünk egy pillantást a Borzsa-völgyéből származó Fircák Iván Krotonra, Kárpátalja Herkulesére, akinek az angol királynő díszes római sisakot készíttetett, aki egy spanyolországi arénában pusztá kézzel tekerte ki a legerősebb bika nyakát, aki egy német autógyárból hátán hozta ki a neki szánt gépkocsit, s akinek szépen ívelő karrierjét az átkozott KGB törte ketté. A gyermek Szepesi Attila mindezt csak hallomásból tudja, de bizonyos helyzetekben a közvetett emlékek is fontos sarkkövek lehetnek az emlékezés szentélyében.

És sorolhatnánk még az epizódokat hosszasan, de szinte magától lapozódik tovább a könyv, s ahol megáll, ott imazászlóikat védőpajzsként tartva maguk fölé, bocskoros ruszinok vonulnak a Szepesi-ház előtt. Máriapócs felé tartanak, „*ahogy évszázadok óta*”, s a fáradt menetet elnyújtott énekkel együtt tolja maga előtt a néhai szél. Pálóczi Horváth Lajosnál is megbámulhattuk már a ruszinok istenes vonulását. Akkor a Kerekhegyre felérve tartott pihenőt a búcsúszok menete, s a szüretelő magyarok frissítő vízzel, szőlővel kínálták őket, mielőtt újból nekiveselkedtek az útnak. Könnyű volt nekik! Európában akkor még mindenütt a béke méhe zöngött, s tárt karokkal várta őket a máriapócsi könnyező Szűzanya. De ezeket itt, amint elérték az országhatárt, „*a géppisztolyos orosz martalócoq visszafordították.*” Mit tettél népeddel, ó, Istenem-Uram?

Bizony, eljárt felettünk az idő, s velünk változott, vénült környezetünk is. Ma már a Bábotkára sem lehet kimenni, Bábotka nincs többé. Meglévő szárazulatait nagyrészt beépítették, mert ha keservesen is, csak növekszik, terjeszkedik a város, az örökké vizes lapályok meg lassanként feltöltődtek szeméttel. A szeméthalmok időnkén meggyulladtak, izzottak, hetekig füstölögtek, de a vizek még így, ebben a „*tótágast álló világban*” is meglátogatják a „*szikso lepte városszéli rétet*”, ha idejük elérkezik. Mert a vizek, akárcsak az elefántok – nem felejtene. Szárcsákat, rucákat, darvakat azonban már ne keressen arrafelé senki. Csak éhes, erőszakos varjak járőröznek a szemémező fölött, és alkalomadtán lecsapnak az autóútról árokba került dögökre...

Elképzelem, milyen boldog megnyugvással dőlt hátra székében Attila, amikor tücsökzenéjét befejezte. Egy jól sikerült alkotás világra segítése nemcsak megkönnyebbülés, de jelentős elégtétel is. Elsősorban önmagának tartozik vele

a mester, s csak aztán az olvasónak, de ebben a körben is – mindenek előtt a kárpátaljai gyökerű olvasónak. Mert, ugye, úgy vagyunk vele, hogy amíg nem létezik valami később keletkező, fontos kulturális érték, eszünkbe nem jutna, hogy szükség lenne rá. Miután azonban meglett teremtvé, csak üresség tátongana helyén, ha megmásíthatatlanul visszavonná Valaki. Mintha bekötött szemmel, kikapcsolt érzékekkel haladt volna végig az ember drága gyermekkorán, mintha a megszállt Beregszásznak, a szétlőtt Budapestnek csak potyautas porát, füstjét hozta volna magával a jelenbe, azt is teljes hiábavalósággal.

A könyvet ugyan letettem, de nem tettem el. Maradjon csak kezem ügyében, ha újabb kérdés merülne fel bennem. Lámpámat eloltja az éjféli, a leeresztett redőny kizárja a szobámba tolakodó holdat. Alhatnék, de nem lelem a hozzá vezető ösvényt, mert manapság az álmodat is drágán mérik errefelé. Fejemben lassú zibongás támad, az óramutató finoman csattanó lépései egyre sűrűsödnek, míg teljesen eltűnik közülük a csend. Hol erősödő, hol halkuló zizegés teszi próbára meszesedő dobhártyámat, ám egy idő után egyértelműen felismerem benne a tücsökzenét. Az ötvenes évek hétpróbás tücskei muzsikálnak. Vagy csak azok szellemei?

► FERDINANDY GYÖRGY

Álomtalanítás

I.

Volt okom rá, hogy ne menjek. Hogy ne váljaljam ezt a kárpátaljai utat. Negyven skribler egy Volánbuszban nem túl lelkesítő környezet. Félnapos kocsikázás és ugyanannyi veszteglés a határon... Legalább – faggattak a barátok – vannak közöttük érdekes emberek?

Hát nem, celebek nem szerepeltek a listán. Akkor meg, ugye, minek!

Arra, hogy nekivágjak, volt azonban egy másik, nyomósabb okom. Egy mese, nagyapám meséje. Égig érő hegyekről, zubogó patakokról mesélt az öreg, és hogy ő valahol ott, a Kárpátok alatt volt gyerek.

Egy szó mint száz, leemeltem a szekrény tetéről a táskám, a gyógyszereket plasztik zacskókba helyeztem, így szoktam meg még a régi repülőutakon. Bepakoltam a könyvet, amiről majd beszélnem kell, a visszaérkezést követő napon. Nem sok jót néztem ki belőle, de nem szokásom visszautasítani az elsőkönyves fiatalokat.

A vekkert fél ötre állítottam, mint annak idején. Régen magamtól is felriadtam, de akkor még nem kellett annyit számolgatnom a kapszuláimat.

Ma reggel senki sem jön értem. Felhajtom a kávé, kiballagok a buszmegállóba öt után. A hajnali járat éppen elmegy az orrom előtt. Buszos koromban ilyenkor mindig visszanéztem, fut-e még a sarkon valaki. A maiak – nem ilyenek.

Görcsöl a gyomrom. Az utca sarkán szerencsére még ott áll a régi Közért. Van egy nyugodt sarok a konténerek mögött.

Az ég alján fehér csík jelzi, hogy nemsokára felkel a nap. A Volán a belvárosból indul, a Vörösmarty térről. Van bőven időm. Végigsétálok a

kihalt Váci utcán, húzom a kerek koffer, mint a légikisasszonyok. Párás, vizes ilyenkor hajnalban a város. Aszfaltillatos.

Az épület bejáratánál már áll valaki. Mire odaérek, nyílik a kapu és kitolat egy járgány. Ivóvíz, könyvek, folyóiratok.

– Van itt egy mosdó? – kérdezem. Mutatják, hogy balra, a hátam mögött.

Mire előkerülök, már kis csoport ácsorog a kapuban. Beáll a kocsi is, apró, húszszemélyes minibusz. A sofőr hátramegy, feladogatjuk a kofferoikat.

– Mindenki itt van? – Kipipálják a neveket. Az elnök asszony – mondják – nem jön. Megbetegedett.

Így, nélküle, alig vagyunk tízen. Ukrajnában háború van. Igaz, hogy a mi korunkban az ember már nem hadköteles...

Felmászok, talán lesz hely a hátsó ülésen, ahol kis szerencsével még el is dőlhetek. Az Írószövetség elnöke kerül mellém, ő is aludni szeretne, megosztjuk egymással a helyet. Végignézek az utitársakon: két Kossuth-díjas, három költő, egy szép, komoly nő a beteg elnök asszony helyett.

Közben már az alsó rakparton jár a busz. A Mátyás templom tornyán most kel fel a nap.

*

Amikor még vezettem, megállás nélkül nyeltem a kilométereket. Hiába könyörgött mellettem a francia asszony. Seholy nem találtam a helyem. Megállni minek?

Ezek – lépten-nyomon megállnak. Persze távolságok itt, az aprócska hazában nincsenek. Hol kávéznak, hol éppen csak megropogtatják a csontjaikat. A mosdókba százforintos érmével léphet be az ember. Nyugtát kap, két véce ár-

ból egy feketét ihat. A lényeg, hogy ne maradjon a kocsiban: valamennyi állomásnál le kell szállnia mindenkinek.

Útitársaim persze nem sietnek. Ők kirándulni mennek. Én pedig vissza, nagyapám történeteibe.

Szép, kora őszi nap. Indián nyárnak mondták odaát. Hogy miért, azt ma már nem tudom.

Dél felé elhagyjuk a sztrádát, lépésben kacsázunk egy keskeny bekötőúton. Ez a hosszú, lapos épület pedig már a beregsurányi határátkelő.

A kocsiban senki se beszél. A határátlépésekről mindenkinek rossz emléke van. Sofőrünk átadja a konzul kísérőlevelét.

– Átértünk? – kérdezik.

A túloldalon két fegyveres száll fel a kocsiba:

– Hová lesz a menés? – kérdezik. Átvesszik a fényképes oldalakon kinyitott *passportokat*.

Nem olvassák fel csak a keresztnéveket. Megtudjuk, hogy egyik-másikunknak milyen furcsa, festői keresztnéve van.

– Te Berci vagy? – kérdezi tőlem a bukovinai költő.

– Mint dédapám! – vonom meg a vállam. Nem árulom el, hogy még a holland dédunokám is Bertalan.

– Végeztünk! – jelenti a szép, komoly nő, aki az elnök asszonyt helyettesíti.

– Hol van az még! – sóhajtja a sofőr.

Merthogy a vámvizsgálat még hátra van.

Megtapogatom a kabátzsebemet: a családfát. Bernovits Gusztáv, az építész, Ferenczi János, a patikus. Ez az egyetlen fix pontom: a főtér és a patika. Állítólag nem változott száz év alatt.

Él egy barátom ezen a vidéken. Karcsi, egy ungvári fiú. Ha lesz rá érkezésem, őt is felkeresem.

A vámosok nem sokat törődnek velünk. Csak tessék-lássék lökdösik föl-le a kofferoikat. Állunk a határon. A túloldalon Vári Fábián Laci, a költő integet. Kijött elé, tudja már – tapasztalatból –, hogy a konzul kísérőlevelének nem sok fogadtatja van.

– Csak felhívja ránk a figyelmet! – magyarázza.

Innen már ő mutatja az utat.

Azt, hogy szegény országba érkezünk, tudja az ember. De hogy ennyire! Lakatlan utcák, düledező házsorok. Úgy érzem magam, mint a nyugati turista, amikor először átjut a Vasfüggönyön.

A Vasfüggöny. Az őrtoronyok, a vizes árkok. Az aknamezők. Elképzelni se tudja, aki nem itt élte át azokat az éveket.

Ez a határátkelőhely semmiség. Operett. A gyomra így is görcsbe rándul mindenkinek.

II.

A szállodánk itt van, a határ közelében. Ötcsillagos: vadonatúj, de valahogyan mégis letarolt, félkész épület. Keskeny lépcső vezet az emeletre. Nincs se lift, se személyzet. Társaim szuszogva vonszolják a koffereket.

A szobák tágasak, öt méter magas a mennyezet. Három ágy, szorosan egymás mellett. Keskenyek, kemények: priccsszerűek. A másik kettőre kitergetem az ingeimet.

Az ablak alatt zörög egy szekér. Ismerős zaj: a lovak trappolásától könnybe lábad a szemem. A lomb sűrű, nem sokat lát az ablakból az ember. De égig érő hegyek egyelőre nincsenek.

Lefelé általában könnyebben lépegetek. Itt azonban a lépcsők nem vízszintesek. Kapaszkodna az ember, ha lenne miben.

És útnak indul a műsor. Vacsora, beregvidéki borok kóstolója. A pincészet itt van a közelben, sofőrünk letesz és elbúcsúzik. Az ő munkanapjának ezzel vége van.

Egyiket a másik után, végigkóstoljuk a borokat. Vendéglátónk elnézést kér, amiért nem ismeri a magyar szakkifejezéseket. Ő itt – magyarázza – többnyire csak ukránul beszél.

Némán szürcsölünk. Kint, a szabadban jut eszünkbe, hogy már csak a forma kedvéért is, vehettünk volna valamit. Fáradtak vagyunk, ez az igazság. Bandukolunk a kövesút szegélyén, kerülgetjük a tocsogókat, nézzük a sziporkázó csillagokat. Akár otthon is lehetnének, mégis, más még a levegő is ezen az oldalon.

Bukovinai utitársam Szerbián át került Tolna megyébe. Még a világháborúban. Egymás szomszédságában voltunk gyerekek.

– Akkor is ilyen csillagos volt az égbolt – mondja most. És ilyen feneketlen a csend.

Márton bírónak hívták, aki átvezette – Moldvából Pannóniába – a népét. Mi ketten meg a Mártonék lányába, a szépséges Őrsébe voltunk szerelmesek. Hát igen. Messzire kellett kerülnünk, hogy eszünkbe jussanak az ilyen régi történetek.

A háromágyas szobában nincsen asztali lámpa. A luszter alatt pedig sem írni, sem olvasni nem lehet. Bekapcsolom a tévét, mert készülék van. A legmodernebb változat.

Spanyol meccset közvetítenek, a riporter keveri a játékosokat. Nem tudom nézni a műsort, a kép mélyen lent van, a fekvőhelyek szintje alatt.

Elalszom. Így ér véget az első ukrainai nap.

*

Nyolckor reggeli: a csoport kirándulásra készül. Én, biztos, ami biztos, visszamegyek a szobámba. Előveszem a könyvet, amiről – ha igaz – beszélni fogok. Fekszem, olvasok.

Az első száz oldal gyenge eresztés. A szerző nyilván doktorandusz: nem tudja eldönteni, hogy szépíró vagy történész legyen.

A csoport időközben megtekinti a csetfalvi és a mezővári – Árpád-kori – templomokat. Szerencsájuk van: odakint lágyan ömlik a szelíd, kora őszi nap.

Dél felé lemegyek én is. A portán fejkendősnéni sírdogál. Csak annyit látok, hogy az ügyeletes széttárja a karját, mint aki semmit se tehet.

A hotel előtti bokros részen a szovjetek emlékműve áll. Markáns arcú, csillagos katona. Tovább mennék, amikor észreveszem, hogy áll egy másik emlékfal is a bokrok mögött. A sztálinizmus áldozataié, itt így nevezik az elhurcoltakat. Csupa magyar név, több mint hatvan, ebben a pár száz lelket számláló faluban.

A fejkendősnéni kint álldogál az utcán. Leverték a dióját, magyarázza, eladta. A két vevő biciklin – női kerékpáron – tolja a dugig tömött zsákokat.

Néznek rám, mind a hárman. Tőlem, az idegentől várnak valamit. Ukránul beszélnek, a néni keveri a magyar szavakat.

Megérkeznek a kirándulók is. A templomokba – mesélik – alig fér be félszáz ülőhely. Már akkor is ilyen kevesen voltunk, magyarok.

Délutánra valami díszes fogadást ígérnek. A Főkonzulátus munkatársait, helyi méltóságokat. Mindebből nem látjuk, csak a biztonsági őrköt, a díszteremben lézengő diákokat. Novellát olvas fel egy ember, kiürül a terem, mire a történetnek vége szakad.

Este *kihelyezett ülés* áll a programon. Találkozó egy irodalmi lap munkatársaival. Zene szól, népdalokat énekel valaki. Sok a fiatal, a szónok

felszólítja őket, hogy érintsék meg az akadémikusokat. Soha vissza nem térő alkalom. Egy szép arcú lány nekem is megérinti a karomat.

Később, az öregek után, ő is felolvas három karcolatot.

– Kislány! – súgom neki, amikor visszaül a helyére. – Elolvashatom?

Valami táborfélében dolgozik. A rábízottak cigánygyerekek.

– Nem nehéz? – kérdezem.

– Szeretem őket, érti?! – sziszegi ellenségesen.

Amikor elbúcsúzunk, megenyhül. Ígéri, hogy küld nekem ilyen szösszeneteket.

III.

Már második napja járom a vidéket, és még mindig nem találom az égis éró hegyeket. A családfát itt hordom a nadrágzebebe, de eddig egyetlen élő rokon sem jelentkezett.

Bernovits Gusztáv, nagypapa kortársa, építész volt. Munkács főmérnöke. Kibetűzőm a cirill betűs feliratokat. A főtéren az ő munkája a ma is álló Ferenczy patika.

Azután, egyszer csak megáll előttem Vári Fábián Laci:

– Találtam valakit! – jelenti titokzatosan. Ő lesz az! – állítja. Csak valami egészen más neve van.

De most még találkozó a tanítóképző magyar szakos diákjaival. Száz lány szorong a teremben, a fiúk, úgy látszik, más pályát választanak.

– Vidéki kislányok! – magyarázzák. Itt kollégiumban élnek, de amikor végeztek, mind visszamennek falura.

A periférián ma is magyarul beszélnek. Még nem volt érkezésük – így mondják – nyelveket tanulni. Igaz, először a csehet kellett volna, a szlovákot, azután, amikor a szovjetekhez kerültek, az orosz. Most meg, ugye – mondják –, itt van az ukrán. Jönnek-mennek a birodalmak, hol itt, hol ott húzzák meg a határokat. A falu anyanyelve marad.

A lányok ismerik Kiss Anna mondókáit és a költővel együtt mondják Ágh Pista verseit. Ebben a munkácsi tanteremben eltöröljük az országhatárokat.

Vadnyugati vendég, elmondom én is, hogy pontosan, szépen csak az anyanyelvén működik az agy. Kérdezgetnek. Mind arról álmodoznak,

hogy egyszer nekivágnak. Hogy minek, azt nem is tudják pontosan. Pedig jó lenne, ha tudnák. Egy tanulmányút csak akkor nyer értelmet – magyarázom –, ha a vándordiák hazatér, és kipakolja a madárlátta kenyeret.

A munkácsi vár meredek, háromszintes épület. Nem a kapaszkodó riaszt el, inkább a hepehupás, macskaköves út, ami a toronyba vezet. Szédülök, megállok félúton. Titkárnőnk, Ildikó visszafordul. Azt mondja, itt marad velem. Belekapaszkodom. Lent, a parkolóban, beülök a kosiba.

– Már várnak! – jelenti odalent, a városban Laci. Karon fog, magukra hagyjuk a shoppingoló útítársakat.

Végiglépegetünk egy hosszú sétányon. Ez itt a Főtér. És ez a Ferenczy patika. Államosították, de – akármilyen hihetetlen – a rokonok ma is ott laknak a gyógyszerház fölött.

Az ivadékok – hogyan nevezzem? – udvarias, előzékeny emberek. A férfi mérnök, az asszony zenetanár. Mindketten nyugdíjasok. Ebédre várnak. Kiteregetik őket is a családfájukat, a két ábra valahol a gyökereknél azonos. Mi hárman kilógunk a képből, összetegeződünk, mire bejelennek, és az én rajzomhoz is hozzáillesztik magukat.

Mi lett volna belőlük, ha útra kelnek ők is! És mi lett volna belőlem, ha itt, ezen a téren élem le a gyerekkoromat? ... Lekísérnek a buszhoz. Megfogadjuk, hogy elküldjük egymásnak a százéves családi albumokat.

Alig másfél órája ismerjük egymást. Most mégis elszorul a gyomrom. Állnak a téren. Éva és István. Két tisztaszemű ember. A kárpátaljai rokonok.

*

Útítársaim ugratnak. Ti már – kérdezik – a honfoglalás előtt is itt voltatok? „Buzogány tessék, kacagány tessék!” – volt egy ilyen szakállas vicc, az árusokról, akik a Vereckei-szorosban várták az ősmagyarokat.

Ráadásul a kalapom – Indiana Jones gyerekcsináló kalapja – a rokonaímnál maradt.

Hát Vereckére nem kerül sor. Kifutottunk az időből, ez az utolsó kárpátaljai nap. A honfoglalók emlékművét ráadásul ismét megszentelték. Csak tudnám, hogy ez a szóvirág mit jelent.

Ungvárra nem jutok el. Lehet, hogy ez lett volna az utolsó alkalom.

A hágó helyett beiktatunk egy történelmi emlékhelyet. Szolyva itt van a közelben. És hát a Latorca – itt még csobogó patak.

A völgy mélyén húzódó százméteres emlékfalon apró betűk, fekete nevek. Hétezer ember halt meg ezen a helyen. Hogy ki gyilkolta le őket? Nincs feltüntetve egyértelműen. Katonák voltak? Hadifoglyok? A sztálinizmus áldozatai? Értsd: akiket a felszabadító összefogdosott.

Mondják: volt valami járvány is a pakliban. De nem mindegy? Hogyan került ide, ebbe az apró völgybe, hétezer ember? Társaim a nevetket silabizálják. Üldögelek a lágy, őszi napon. Eszembe jut, hogy én mindig kételyelvű, hol ide-, hol odacsapódó, hányatott sorsú régiókban éltem. Elzászi barátaim „bentrekedteknek” csúfolták a Vogézeken túli franciákat, és „túloldaliaknak” a Rajnán túli németeket. Egyformán kinevették az egymással versengő világbirodalmakat.

Az Újvilágban is gyarmatokon okítottam a fiatalokat. Volt időm megtanulni, hogy a hódítók nemcsak országokat csonkítanak, hanem – sokkal inkább – embereket. Hogy a történelem viszontagságait az áldozatok identitása (öntudata? önismerete?) egyszóval embersége sýnyli meg.

Most itt, a Kárpátok alatt, újra felfedezem a régi, jól ismert élethelyzeteket. „Fiadnak dupla és béna lesz a nyelve” – jajdul fel a kárpátaljai költő. „Szívedet torkodból nyomd vissza, nyeld le...” Mert visszacsínálni semmit se lehet.

Megyünk a határ felé. A Latorcában pisztárrangra lesnek csizmás kamaszok.

– Emlékszel? – kérdezi a bukovinai. Milyen keccses lányka volt! Szőghajú, gesztenyebarna. Szomorkás arc, nagy, szürke szemek...

Bikáztunk. Ha árnyéket találtak, öt fehér kavicsal bikáztak a pásztorgyerekek. *Já-romaz-éggyest, já-roma-kéttest...* Mi ma már túl vagyunk a négyésen.

Hát csak így. Végigjártam ezt a háromnapos zarándoklatot. Égis éró hegyeket ugyan nem találtam, de a Főtéren, a patika fölött él még két rokon. „Túl a Tiszán van egy malom” – énekelték a fiatalok. „Abban örlik a bánatot.” Vajon ez a „túl a Tiszán” mit jelent nekik?

„Nékem is van egy bánatom. Odaviszem, lejáratom.” Csakazértis.

A határon visszafelé sem könnyű az átkelés. Ez itt már „schengeni határ”. Befújnak, fertőt-

„A falnak ezen az oldalán ennyi...”

Lapozgatás Bertók László Ott mi van? című új verskötetében

A *Hangyák vonulnak* (Magvető, 2007) fül-szövegében maga Bertók László megy a probléma elé azzal, hogy nevet ad „hosszúkáinak”: „öregség-verseknek” nevezi, „a hatvan fölötti élet, a meglepetések, az ijedtség, a tiltakozás, a visszaút, s a még mindig kísérletezés szövegeinek”. A *Pénteken vasárnap* (Magvető, 2010) tizenkét soros költeményei pedig „feljegyzések”, „hogya el ne felejtse”. Mit is? Azt, hogy „a hetvenedik esztendő holdudvarában” egyre inkább érezni, „mintha már pénteken vasárnap, sőt szerdán is az lenne.”

Az *Ott mi van?* kötet az évtizede folyó számvetés „éppen most” helyzetképe. Még teljesebb és erőteljesebb; napi és versenkénti „elszámolással”. Az is változatlanul tűnik fel, hogy az önelemzéshez szükséges „kötőanyag” jórészt a komikumból, elsősorban a humorból származik. Ez sem példa nélkül való, úgyszólván törvényszerű, költőelődök erősítik: Arany János, Illyés Gyula, Weöres Sándor. Az öregedés és kísérő jelenségeinek humorra bízása régi jelenség a magyar literatúrában. Egyik korai, ráadásul groteszk (sőt: „romantikus groteszk”) példáját Fáy András *A Béltékny-ház* című regényében találjuk (1832), ahol Regéczy báró születésnap vendégeit pompás kertje egyik „kies” helyén lévő épületébe vezeti, melynek homlokzatán a felirat: Báró Regéczy nemzetség hamvboltja. Az általános döbbenetre a báró a következő magyarázatot adta:

„Mondhatnám, hogy bánat és öröm, jobb és balkarjainkon vezető útítársaink az életben, hogy ma a bűt és a vénséget akarom eltemetni, mielőtt azok emésztenének magamat ide; kérkedhetném, hogy a nagy kaszást akarom elbízottan,

bús birodalma sorompói között, bajvívásra keresni fel. De nem, barátim; gyöngye halandónak ismerem mindig magamat, s e gyarló életéhez még nem eléggé bölcsnek, s éppen ez az oka, hogy a borzadály helyére tevém által víg lakozásunk tanyáját. (...)”

Igy építtetem ezen hamv-boltot a feletti teremmel együtt; s hogy egykor nyughelyemet nyájas képekben szoktassam képzetemhez, a termet, melyben két élet árnyad össze, öröm-tanyának szentelém.”

Arany Jánostól a *Toldi estéjéhez* illesztett Vég-szóban kaptunk „megerősítést” 1854-ben:

„Lesz, aki roszalni fogja a humort, mely a darabon, növekvő arányban átszövődik: azonban ne feledjük, hogy a hanyatlás, pusztulás már magában humoros jellemű; különösen a vén Toldit humorosan fogta fel mind a nép, mind utána Ilosvai és Vörösmarty (...).”

Arany maga is éveken át bíbelődött az idős kor költészetével, jóllehet „csak” hatvan éves volt, amikor 1877 júliusában megnyitotta a „Kapcsos könyvben” az *Őszikéket*. És még akkor is csak hatvanhárom, amikor 1880. december 10-én az *En philosophe* négy strófájával bezárta a sort.

További példák – százévnnyi „ugrással”.

Illyés Gyula is „hiteles” öregkori töprengés és humor tekintetében. A *Kháron ladikján* című esszé-regényből (1969) vett sorait mi másnak olvashatnánk, mint a léleknek szánt erősítés – a humor támasztékával. Azt írja egyebek között, hogy a kötet írásainak „mindegyike megannyi kézfegyver: lövés egy ablakból, egy omló kémény mögül. De minden hátraszorítás után csak szívósabban, ádázabban, mondhatnánk: jobbkedvűen.”

lenítenek. A vámon kinyitják a pakkomat. Nem hoztam semmit. Pedig egy palack beregi jól elfért volna a könyvespolcomon.

Valamikor, Ausztriába érkezve éreztem így magam. Emlékszem, milyen idegenkedve figyeltem a színesre pingált osztrák háziorokat.

Az, hogy nem hoztam semmit, nem egészen igaz. Velem vannak egy szép arcú lány kéziratai. A kalapom – a gyereksínáló – pedig Munkácson maradt.

Előreülök: a sofőrök ilyenkor már álmosak.

– Milyenek voltak? – kérdezi ez. Úgy érti, a rokonok. Beszélnek magyarul?

Ez az ő számára valami meglepő, furcsa dolog.

Pest fényeit már messziről látni az égen. Társaim taxikba ülnek, én megvárom az éjjeli járatot. Itt élek. Ez itt a régi Közért, ez meg, fölöttem, a Sashegy. Kétszázötven méter magasan.

Kis köd (2006; olaj, fa; 22x30 cm)

Szakasztott ezt teszi Bertók László is egymást követő könyveiben!

Weöres Sándor számos verse – az öregkor groteszk-furcsa „attrakciója”. Az *Ének a határtalanról* című könyvét (1980) akár egészében annak olvashatjuk, de a Megkopottan-ciklust bizonyára. Az *Altelegoból* idézek pár sort:

A városi utcán estelente / mintha tükörképem jönne szembe. / (...) Örömben-e, vagy vidámság nélkül, / mint jómagam, úgy megkopott végül. / Nem ismerem sorsát, magamét sem, / kettő közül hát melyik az énem?

Az „öregség-humor” tartalmi-gondolati része ezzel rendben is van. Marad a humor „esztétikája”: a vagy-vagy -ok, a zárójelek és a kérdőjelek. Ezeknek legalább annyi közük van a humorhoz, ha a humort a komikum egyik válfajának fogjuk fel (ahogy a szatírárt vagy az iróniát). Már Kölcsey tudta: „a humor vegyületei heterogeneumok”. Arany ezt úgy „fordította le”, hogy a humor „*víg-szomorúság*”, egész mondatban pedig: „*Halandó létünk cukrozott epéje*” (*Bolond Istók I. ének*). Illyés mérlegén is a humor 'képlete' jön ki:

Jó volt-e, rossz-e élni? Hol ezt, hol azt sugallja a perc, mely épp repül

s a vén száj változóbban, akár a kisdud ajka fintorul és derül (...) (*Kik jöttök, évek – évek?*...)

És még egy érdekes értelmezés: Octavio Paz a komikum egy különleges válfajának tartja, amely „mindent, amihez hozzáér, többértelművé tesz”. (Idézi Milan Kundera *Elárult testamentumok* című könyvében.) Ha így olvassuk (s ha így értelmezzük) a humort, könnyen juthatunk arra, hogy Arany az egyik legnagyobb humoristánk, Weöres Sándor alteregójának megoldása pedig egy kacsintás, ahogy a „három veréb hat szemmel” is – abszurd humorba „rejtve”.

Közéjük tartozik Bertók László is – már jó évtizede!

Az *Ott mi van?* első ciklusa (*Menekül, magyarázódik*) – „hosszúkák”: 21 vers. Már a cím második felével utal arra, hogy folytatása a *Hangyák vomulnak* lírájának: legalább annyi a zárójel, a kérdőjel is. Változatlan (viszonylag változatlan) az is, hogy napi (versenkénti) párbajt vív az öregedés bergsoni „téziseinek” gyakorlatban tolongó veszedelmeivel (az elgépiesedéssel, a rugalmatlanná válással). Szerencsére azonban az sem változott, hogy továbbra is játssza ezeket a csörté-

ket, s hogy az elme, az ész, az értelem a győztese ezeknek a csatározásoknak.

A ciklus első költeménye, a *Talán csak egy Rembrandt-kép*: nagy nyitány!

Három dimenziója a gondolat- és versépítés remeke.

Az *első*: személyes élmény, ám korosztályának is személyes élménye, ha petróleumlámpás helyen nőtt fel az ember, ahogy Bertók László Vésén. Szíven találhatnak a tárgyak, a mozdulatok és a félbemaradt képek:

Egy cilinder, egy petróleumlámpa kicsit kormos üvegcilindere, az anyja éppen „világot akar gyújtani (...)”

Igy mondták: gyújtsunk világot; ne világoljunk feleslegesen... Az anya tétova mozdulata is emlék: a gyerekkori „családi kör” tartozéka. A függöny is, mint a semmi kis védelem a nagyvilág szemétől. A rövid mondatok: a szűkszavúság művészetek. Lámpagyújtáshoz nem kell szó. A lámpagyújtás rítus egy megvalósulni készülő mítoszhoz. Az anya keze megáll:

Vár. Vár valamire.

Talán, hogy a gyufa lángja nagyobb legyen.

Talán feljebb kellene csavarni a lámpabelet.

Talán kifogyott az olaj a készülékből.

A *második dimenzió*: az utcán a hic et nunc-történelem: „Éppen nem lőnek.” Az odabent formálódó mítosz keretét kapott: „(...) idegen ország katonái járőröznek az utcán (...)”. Őrjárat, éjjel, Vésén.

A „járőröznek” szó az utca történelmét átröptíti az *Éjjeli őrjárat* mítoszába, és ezzel a *harmadik dimenzióval* teremődik meg a mítosz egésze: a „hatvankét éve” történt véseiből és az egyetemeseiből, amelyet „háromszázhatvan éve” őriz az emberi kultúra.

A *Menekül, magyarázódik* a múltbeli dolgok és történések ciklusa, amelyben arra kell rádöbennie az embernek,

(...) hogy egyre inkább

magával beszél meg mindent, (...)

Mintha nem volna kivel, mert mindenki

aki arra a hullámhosszra volt

beállítódva, meghalt, messze van, nincs,

idegenekkel meg képtelen ugyanolyan

kapcsolatra.

(*Helybenhagyja az ítéletet*)

Az egyre döbbenetesebb és félelmetesebb magányban a biztos felé tapogatózik, s ebbeli igyekezetében eljut a valóban biztoshoz, a négy

elemhez: a Tűzhöz, a Vízhez, a Földhöz és a Levegőhöz,

Ahol hibátlanul

működnek vertikális és horizontális

viszonylatok, hitelesített mérőeszközök és

műszerek. Ahol egy méter az egy méter,

a tűz, a víz, a föld, a levegő is az, ami.

(*Kikötni, odakötni valamihhez*)

A ciklus két utolsó költeménye: „társalgás két halott barátjával”. Fodor Andrásnak üzeni, hogy amiben nagyon hittek, ma is igaz:

Mintha a család, a barátság,

a versekbe emelt „privát” közösség,

megannyi gyöngye kéz tartaná a világ gerincét.

(*Ceruzával ír*. Fodor Andrásnak, odaát, 2.)

Csorba Győzővel a régi párbeszéd folytatódik: mi van a halál után? Nem mond le a nyilvánvalóan (valószínűleg?) megválaszolhatatlannál, ám a bizonyosság, hogy „gondolataid, melyek a verseidben / (a könyveidben), mint zárt(?) palackban a / »szellem« ringatóznak”, egyszer majd kinyílnak”; ha ugyan az bizonyosság. S a tudakozódás vége:

A falnak ezen az oldalán ennyi,

amit tudhatok (remélhetek)? S ahol te vagy

(ha vagy, ott (lent?, fönt?), ott mi van?

(*Mi van a halál után?* Csorba Győző születésnapján)

A kötet második ciklusa a tizenkét soros „feljegyzések” és „pillanatképek” formai örökségébe bújít lírai etűdök. A ciklus címe kijelöli a „haladási irányt”: *Egyre közelebb*, egyúttal az etűdök hangulatát is: játék-féle egy humorra (komolyra és nevetésre) hangolva. Három cím a ciklusból – az esztétikai és bensőségérték reprezentánsai.

A *madarakkal társalkodó* Bertók László ritmus-és rímparádéja: szinte a kiszámoló vagy a sorolók ritmusa „játszik”. Csattanója is van a sorolók poétikája szerint: annak „kiszámolása” e hang- és látványozón végén, hogy „nélküled is zeng a hegy”.

A *Mintha a csőrük égisz érne* az Érettségi találkozó alcímet kapta. Ihletője is bizonyára az. Ilyenkor szokás a szép diákevekre meg a nagybetűs Élet hiedelmeire önszobrainkat ráépíteni. Ez a költemény más: építménye a humor „heterogeneumaira” támaszkodik, amit oszlopok tartanak: az emlékezet és a jelen. És egy másik eltérés a szokásostól, és megint egy felfedezés: a rutinja járó képtelenségek helyén Bertók László és nemzedéke igazi állapotképe áll össze:

Kicsi állatok, akik voltak,

legtöbbet egymástól tanultak,

most meg, hogy már az egész élet,

mintha *maguknak* mesélnének (Kiemelés: DF)

A versbeszéd – építés „technológiája” tekintetében is futotta a *Pénteiken vasárnap* örökségéből: az elhagyás, mint a „többször-mondás” eszköze; az „elharapott” szintagmát, a ki nem mondott részt az olvasó lendülete „kiegészíti”, esetleg nemcsak azzal (vagy egyáltalán nem azzal), amivel Bertók egészítette volna, hanem ami az olvasó életéből-tapasztalásából-tudásából származó „toldás”. Íme két strófa:

Mintha egy plakátot letép,

mert se a színe, se a hangja,

s már megy is hárommal odább,

hogy a sajátját kiragassza.

(...)

Mintha a tavaszt sose még,

s aki nem, az is igyekezne,

a nyelv hegyéig ér az ég,

s egyetlen szó szikrázik benne.

A kötet utolsó ciklusa, a *Firkák a szalmaszálon* a „fűl” szerint „a Háromkák magyar haikuira utal, azok formáját használja, gondolja tovább”. Csak éppen egy évtizeddel későbbi állapotok komikumán átszűrve. Ez a műfaj már Fáy Andrásnál megvolt „eszmeburkok és szikrák” néven, építménye pedig a következő: az első sor a „tétel”, a második rá a csattanó a komikum valamely válfajával.

Ilyenek:

Nem az a kérdés, van-e tengerünk,

csak az, hogy akkor miért süllyedünk? (*A kérdés*)

Sétáló utcából Kocsma utca,

világot dönt s terem a buksza. (*Buksza*)

Most katétereztek negyedszer.

Engem már hatodszor, ne hencegi. (*Virtus*)

Mennyit hazudnak, édes istenem,

s mindezt azért, hogy neked jobb legyen. (*Édes*)

És így tovább: száznál is több hasonló két soros. Tematikailag (legalább) három csoport ismerszik fel: az „*állapothatározó*” kétsorosok (*Nagyon fáj, Virtus, Tűkőr, Másnap, A titok, kevesebbednek*); a „*közállapot – határozók*” (*Kocsma utca,*

Vidékről a városba

Tózsér Árpád példája

Az ötvenes és hatvanas években egy egész költőgeneráció érvényesülési lehetőségeit alakította át a szocialista kultúrpolitika. Ma sem igazán népszerű az efféle irodalomszociológiai megközelítés, hiszen ha azt mondjuk, hogy a társadalmi és történelmi folyamatok nagyon erősen meghatározzák egy-egy költő pálya ívét, ha azt mondjuk, hogy a politika akár a verssorok és a szavak szintjén is befolyásolhatja a szerzők döntéseit, akkor szembehelezkedünk a romantikus zsenikultusszal, a költőket ösztönös tehetségnek gondoló, független, törvényeket nem ismerő vagy épp azok ellen lázadó alkotóknak láttató elképzelésekkel. A diktatúrák évei, különösen a legkeményebb évek azonban jól mutatják, hogy a hatalom igenis képes manipulálni az irodalomtörténeti folyamatokat is. A kifinomult jutalmazási és büntető technikákkal, például a publikálási jog monopóliumának kézben tartásával, tehát a folyóiratok és könyvkiadók szigorú ellenőrzésével nagyon hatékonyan tudja alakítani az irodalmi értékről folyó beszélgetések menetét és így magát az irodalmat is.

2013 őszén, Zalabai Zsigmond tragikus halálának tizedik évfordulóján, a pozsonyi Camennius Egyetem Magyar Tanszéke, Zalabai egykori munkahelye emlék-konferenciát rendezett. Erre készülve vettem kézbe Zalabai munkáit és az azokról szóló kritikákat és vitákat, és azonnal feltűnt, hogy őt kifejezetten foglalkoztatta az irodalom szociológiai meghatározottsága, és az ezzel kapcsolatos kutatásainak eredményeit a költészet népies vonulatának modernizálhatóságát, illetve a táj- és szülőföldköltészet megújíthatóságát vizsgáló dolgozataiban ismertette. Mindezt elsősorban a határon túli irodalmak,

azokon belül is a szlovákiai magyar irodalom fejleményeinek kontextusában igyekezett megérteni. Nagyon érdekelte, hogyan lehet magasabb esztétikai elveknek is megfeleltetni a népi kultúrára és a falu értékeire hivatkozó irodalmi műveket, azokat a műveket tehát, melyek végső soron a magyar kultúrát igyekeztek megőrizni és átörökíteni az országhatárokon túl is. Jellemző, hogy 1974-es első kötetének első tanulmánya azt az Illyés Gyulát emeli költészetértelmezésének centrumába, akit „valóságghűsége” és „realizmus-igénye” miatt tart megkerülhetetlennek, és aki- nek a költészetét elsősorban az igazsághoz és az igazmondáshoz fűződő indulaton keresztül látta leírhatónak¹. Ugyanebben a tanulmányban beszél Zalabai a „pannon stílusról” és a költészet „társadalmi elkötelezettségét” érintő igényről is, valamint arról, hogy a népi író csak akkor tekinthető valódi írónak, ha művelt.

Ezekkel a ma már nem éppen korszerű gondolatokkal szembesülve gondoltam arra, hogy érdemes lenne az ötvenes-hatvanas években indult költőgeneráció választútjairól beszélni. Ez volt ugyanis az az időszak, amikor a majd minden más területen elmarasztalható politikai változások lehetővé tették, hogy a társadalom periferiájáról nagy számban kerüljenek be fiatal írók és költők az irodalom vérkeringésébe. A társadalmi mobilitás kíváncsi felgyorsítása, a korábbi elit háttérbe szorítása és elnémítása, valamint az újak kinevelése és helyzetbe hozása voltaképp nagyon komoly tehetséggondozást eredményezett, melynek, például a népi kollégiumi rendszeren keresztül, a falvakból, paraszti sorból érkező és

¹ ZALABAI Zsigmond, *A tárgyilagos indulat költője (Tárogatózás Illyés Gyula versvilágában)* = Uő., *A vers túloldalán*. Madách, Pozsony, 1974. 14.

Géza, a koldus, Buksza, A közterület) és a „politikai kétsorosok” (*Haza, Szavastál, Okos, Édes, A kérdés, Pártok*).

Pár szót a komikumról is.

Ha valahol, a kétsorosokban indokolt a komikum változatossága és sokfélesége. Leginkább talán a *humoré*, mert a helyzetek-jelenségek-állapotok szerencsére még mindig többértelműek. Azután az *ironia*: az életkorral (is) járó

kiszolgáltatottság léthelyzetében az *ironia* a kitettség fokozódásával egyre „otthonosabb”. És ha némelykor mégis fölényhelyzetben érzi magát a lélek (a saját állapota, a közállapotok némelyike, netán a politika fölött): elővillanhat a *satíra*.

További bármilyen futólagos elemzés helyett hasznosabbnak tűnik fel a „javallat” (a hozzájuk ajánlott ’használati utasítás’): (Legalább) *esténként 4 – 5 kétsoros Bertók-gyöngyszem*.

Erdő (2006; olaj, vászon; 60x30 cm)

a munkásszülők gyerekeként lehetőséget kapó fiatalok lettek a kedvezményezettjei. Az ötvenes évek pályakezdő költői között ezért nem egy olyan akad, aki egészen mélyről, az irodalomtól igen távol eső helyről indult. Falun felnőtt, paraszti származású, gyerekként könyvet alig-alig látott fiatalok kezdtek el ekkortájt verset írni, hogy aztán a szerencsésebbek gyorsan közölni is tudják a jellemzően a falusi élet zsánereire épülő, természeti képeket használó, formailag általában nem túl bonyolult verseiket. A jobbaknál az idillikus faluábrázolás mellett vagy helyett már ekkor megjelentek a kis közösségek problémáit, illetve a szegénységet, a magányt, esetleg a fejlődés reménytelenségének jeleit, vagy akár a padláslesöprések kegyetlenségét és a kommunista politika hazugságait (legalább kódolva) megmutató szövegek. Volt, aki a költővé válás súlyával küszködött, fontoskodva, mások viszont már a nyelv működésére is rácsodálkoztak. Lehetne sorolni a neveket Ágh Istvántól, Buda Ferencen, Csoóri Sándoron, Bertók Lászlón, Tőzsér Árpádon át Utassy Józsefig vagy Oravecz Imréig – az ő nevüket és életműüket jól ismerjük. De voltak sokan, ma már ismeretlen nevű pályakezdők is, akik ugyancsak ekkoriban, hasonló családi háttérrel, de kevesebb tehetséggel indultak.

Érdekes kérdés, hogy ki hogyan használja első köteteiben a zömmel örökölt népies motívumokat, hogyan beszél a faluról, illetve hogyan próbálja megújítani a népies líra örökséget. Nyilvánvaló, hogy a paraszti kultúra sem „néma”, de ahhoz, hogy ezt valaki meghallja és aztán megszólaltassa, kellett valamilyen külső vagy belső motiváció, pont olyasmi, ami ettől a kultúrától idegen. Azért idegen, mert a falu embere a gyereket munkaerőnek, segítőnek látja, és minden mást, így az irodalmat, az olvasást, a tanulást is kártékónynak tekint, olyasminak, ami elvonja a figyelmet a munkáról – ahogy ezt például Oravecz Imre első regénye, az *Ondrok göndre*, igaz, majd száz évvel korábbi kulisszák között, de pontosan bemutatja. De ugyanilyen fontos kérdés az is, hogy az azonos háttérrel, nagyrészt hasonló ars poeticával induló költők később hogyan távolodtak el egymástól, hogyan keresték és találták meg saját hangjukat, melyben esetenként már nyoma sem volt az első versek forma- és metaforavilágának. Nagyon jól látszik mindebből, hányféle irányba vezethet tovább az út az úgynevezett népies költészetből: lehet azon belül is fontos

műveket alkotni, de lehetőség van a kilépésre, az eltávolodásra is. Ahogy ez, például, Tőzsér Árpád esetében történt.

De az eleje is izgalmas ennek a történetnek. Az erdélyi első Forrás-nemzedék a példa rá, hogy nem volt teljesen magától értetődő, hogy a falvakból érkező pályakezdő költők a faluról és a népi költészet eszközkészletét használva kezdjenek beszélni, azt imént felsorolt szerzők többségben mégis ezt tették. Mi lehet ennek az oka? A téma nyilván igen erős vonzerőt jelentett, és az ötvenes években, amikor ez a generáció nagykorúvá lett, a kultúrpolitika is támogatta ezt az irányt az úgynevezett polgári irodalommal szemben. Szilágyi Zsófia kiváló könyvéből tudjuk, hogy Móricz műve miként vált ezeknek a manipulációknak az eszközévé, hogyan választották ki például Tiszacsécsén a megfelelő szülőházat.² (Igen, kiválasztották, mert az igazi túl nagy és túl szép volt, nem felelt meg a „szegény paraszti író” ekkor konstruált képének). A másik anekdota Nemes Nagy Ágnesről származik, aki a *Népiek* című, a hagyatékából előkerült esszéjében feleleveníti Illyésnél tett látogatását, amikor is tanácsot kért a már akkor is sztárköltőnek számító, Babits örökösének tartott idősebb pályatárstól abban a kérdésben, hogy mégis, mit lehet tenni, amikor a lapok az úgynevezett polgári költőket egyáltalán nem közlik, és persze könyvük sem jelenhet meg. Illyés válasza: „– A polgári költő akassza fel magát” – amihez aztán hozzátette: – „Mert én mindig írhatok verset a nagyapám két kezéről, az agyondolgozott parasztkézről (akkor írta Illyés a *Két kéz* című versét), de hogy miről írhat egy polgár, azt nem tudom.”³ Nincs okunk feltételezni, hogy a párbeszéd nem így zajlott, de az persze lehet, hogy Illyés nem gondolta olyan komolyan ezeket a mondatait, ahogy Nemes Nagy érezte, és ahogy aztán erre egész életében emlékezett. De jól jelzi ez is a kor hangulatát, amiben a pályakezdő, faluról jövő, első generációs értelmiségi megérkezik az irodalomba. Nem csodálkozom, ha idomul az elvárásokhoz és az olvasmányélményeihez, a szerkesztők és a kritika igényeihez, röviden: a publikálási lehetőségekhez. Nem nehéz elképzelni egy ilyen pályakezdőt, és nem nehéz megérteni, miért épp olyan verset írt, amelyeket. A határon túli irodalmakban mindez

² SZILÁGYI Zsófia, *Móricz*. Kalligram, Pozsony, 2013. 24–27.

³ NEMES NAGY Ágnes, *Népiek*, Holmi, 2008/4. 389. Valamint: FERENCZ Győző, *Nemes Nagy Ágnes látogatása Illyés Gyulánál*. Holmi, 2008/8., 1121–1126.

talán még élesebben jelentkezett – példa erre épp Tőzsér Árpád egy interjúban tett kijelentése: „(nálunk) az a néhány, többnyire faluról jött, az irodalmi hagyományokról csak hiányos ismeretekkel rendelkező irodalmár, aki ezt az irodalmat művelte és jelentette, rá volt szorítva a belterjessegre: azt ette, amit saját maga főzött, esetleg azt, amit a szlovák írók főztek neki (mivel Magyarországról az írott szó is csak nehezen jutott át).”⁴ Azaz a pályakezdő ott jóformán belekényszerült a „szlovákiai magyar mítosz”-ba, aminek viszont része az is, hogy a nemzetiségi kultúrát elsősorban a falvak zárt világa képes megőrizni, ezt kell tehát védeni.

Tőzsér első kötete 1963-as, *Mogorva csillag* a címe. Feltűnő, hogy a kötetből a 2010-es, reprezentatívnak szánt válogatásba (*A vers ablakán kihajolva*) nem került be egyetlen vers sem, ahogy egyébként az 1967-es második kötetből sem (*Kettős úrben*) – mintha nem is lennének részei ezek a kötetek az életműnek. Magyarozatként szolgálhat, hogy nem sokkal korábban, 2006-ban változatlan formában újra megjelent a 1979-es *Genezis* című, az első pályaszakaszt összegző kötet, mely erősen megváltoztatva ugyan, de az első három Tőzsér-könyvet tette újra hozzáférhetővé. Mit látunk ezekben a kötetekben? Egy idillikus, probléma nélküli világkép lenyomatát, harmóniát a beszélő („a költő”) és az őt körülvevő világ között, szépséget, derűt, apró örömeket, otthonosság-élményt – táj- és szülőföld-költészetet. Megható, paraszti életképeket, fejkendő nagymamákat, szíjas nagyapákat, kukoricamorzsolást a kisszéken, eres parasztkézeket. A természet-közeliség, a falusi élet kellékei és terei uralják a versek képi világát – de csak emlékként, nosztalgikusan. Tőzsérnél ez az édeskés nosztalgia még sokáig megmarad: a valamivel későbbi *Időnként kihuny a város s kigyullad bennünk a falu* például már címében is jelzi ezt a nézőpontot és a faluval kapcsolatos érzelmeket, de plasztikus a *Történet egy kriptá lakóiról és a mítoszokról* című hosszúvers is, melyben a krypta a lakótelepi házat jelenti, ahol a faluval ellentétben magányosan, elidegenedetten és főleg: közös élmények nélkül élnek az eredeti lakókörnyezetükből kiszakított, szűkös és egészségtelen környezetbe kényszerült emberek. Tőzsér szívesen beszél interjúiban a pásztor-ösökről, és ebben rokon Illyéssel. De van,

amiben nem rokon, pedig ez talán fontosabb lenne: általában is pont az a legelgondolkodatóbb az ebben az időszakban született népies falu-versekben, hogy mintha nem vennének tudomást az Illyés nevével fémjelzett népi írók munkáinak tapasztalatáról, magyarán a *Puszták népének* vagy *Az elsodort falunak* a szociológiailag hiteles, a falu szegénységét, sőt nyomorát, illetve jövőtlenségét is bemutató, a hamis paraszt-romantikától mentes ábrázolásról. Sejtethető ennek is az oka: az ötvenes-hatvanas években, a kollektivizálás évtizedeiben a politika számára a falu újra a remény és a béke szigete lett, egy olyan hely, ahol jó élni és dolgozni, ahol, legalább a propaganda szerint, van jövő mindenkinek. Kevés kivételtől eltekintve ezt a szöveget ismételte ennek a kornak az itt emlegetett költészete.

És ez még akkor is igaz, ha aztán Tőzsér hamar elmozdult a népies nyelvezettől, és verseiben szép lassan átvették a főszerepet a műveltségelemek, a világirodalmi utalások és a létfilozófiai reflexiók, majd az önironikus esszéversek, melyek már általánosabb, habár a kisebbségi léthelyzetről is beszélő kérdéseket szólaltatnak meg, messze kerülve a korai dalszerű formáktól. Németh Zoltán hívja fel a figyelmünket, hogy szülőföld képzele mindezzel párhuzamosan a személyes lét tragikumának okává alakul át, sőt ezzel kapcsolatban akár „szülőföld-komplexus”-ról is beszélhetünk.⁵ Elek Tibor a *Genezis* új kiadásáról írva hosszan érvel Tőzsér „szülőföld-totalitarizmus”-tól a „szülőföld-komplexus”-ig tett útjának okairól és szükségszerűségéről, de részletesen idézi Tőzsér ezzel kapcsolatos naplójegyzeteit és későbbi esszéit is.⁶ Eszerint Tőzsér az első között ismerte fel a kommunista ideológia és a szülőföld mítoszának egymásra rímelését, ezért próbált elszakadni az utóbbtól is. Elek megmutatja, hogy mindez nem pusztán ideológiai kérdés volt, hanem, természetesen, poétikai is: a városba került fiatal Tőzsér Árpád megismerkedik a modern világirodalom legnagyobbjaival, és ahogy aztán erről már ő maga vall: felismeri, hogy a föld élményétől el kell jutni a lét élményéig – ez ad a saját költészetének is teret és lehetőséget. Egyetértek Elek Tiborral abban is, hogy e poétikai váltás két legfontosabb verse a *Szülőföldtől szülőföldig*

⁵ NÉMETH Zoltán: *Az életmű mint irodalomtörténet*. Kalligram, Pozsony, 2011., 61.

⁶ ELEK Tibor: „Hogy is kezdődött? Tőzsér Árpád: *Genezis*. = E. T.: *Irodalom és nemzeti közösség*. Napkút, Bp., 2014., 204–205.

⁴ *Faustus Pozsonyban (Beszélgetés Tőzsér Árpáddal)*. Par-nasszus, 2010/4., 17.

és a *Fejezetek a kisebbségtörténelemből* című – az utóbbi, már terjedelméből és komponáltságának átgondoltságából adódóan is megkerülhetetlen előzménye a későbbi nagy esszéverseknek.

Mindezzel párhuzamosan a népi költészetek hagyományos közösségi alapja is megrendül Tőzsér verseiben és egy nagyon intim, a személyes sorsra irányuló, azon belül újabban a halálfélelemre fókuszáló költészet születik meg – egy nagyon gazdag és bonyolult világirodalmi utaláshálóra támaszkodva. A nemzetiségi költő szülőföld iránti felelősségeként, illetve a közösség iránti elkötelezettségeként megfogalmazott elvárások alól tehát fel tudott szabadulni ez a költészet, és olyan nagyívű utat járt be, melyet ezek az első kötetek, valljuk be, nem ígértek. De Tőzsér költészetének épp a megújulási képesség, a tablóyszerűség, a példátlan nyitottság az egyik legfőbb értéke, vagy ahogy Csehy Zoltán fogalmaz: „[Tőzsér Árpád költészete] kötettről kötetre változott, intellektualizálódott, mélyült, a személyes és személytelen közti oszcillálás avantgárd gesztusaitól kezdődően a posztmodern szerepverseken át a filozófiai tételversekig sok szólam megtalálható ebben a kiapadhatatlan energiákat mozgósító szövegvilágban.”⁷ De a másik oldalról nézve ez azt jelenti, hogy Tőzsér képes volt saját életművén belül összebékíteni egymással vitázó poétikákat, egyszerre, vagy közvetlenül egymás után megszólaltatni egymástól távoli költő nyelveket. A bevezetőben emlegetett Zalabai Zsigmondot azért idézem most újra, mert ők egymáshoz közel élő pályatársakként biztosan hatottak egymás gondolkodására, és ő bizony nagyon sokat foglalkozott az úgynevezett népi irodalom és a neavantgárd, majd a posztmodern irodalmak konfliktusával, és próbát a teoretikus vitákban bizonyos kompromisszumokat találni. Hangsúlyozta például, hogy ennek a kérdésnek a határon túli kontextusban valamelyest más jelentése van, mint Magyarországon. Erdélyben a transzivanizmus jól mutatta, milyen jelentőséget tulajdonítottak az irodalom ideológusai és maguk a szerzők is a falusi kultúra védelmének és átörökítésének, és ugyanez az igény vélhetően a Felvidéken is megvolt – így a „népi-urbánus” vitaként ismert ideológiai és poétikai konfliktusok, illetve az ebből következő határvonalak nem voltak au-

tomatikusan exportálhatók. Tőzsér költészetét olvasva erre is figyelemmel kell lennünk.

De érdemes néhány párhuzamos példát is megemlíteni: Bertók László költészetének története 2012-ben hozott egy kisebb meglepetést, amikor is megjelent a költő húszas éveiben írt verseinek válogatása⁸. Afféle zsengék ezek, melyek azonban elég érettek, saját idejükben, saját jogukon is megjelenhettek volna – politikai okokból nem jelentek meg. Annak viszont már a szerző döntése volt az oka, hogy sem a válogatott, sem a 2005-ös „összes” versek közé nem került be ezekből egy sem, épp, mint Tőzsér Árpádnál láttuk – azaz egészen eddig ezek is kiszorultak az életműből. A versek lírai személyisége szintén hasonló a korai Tőzséréhez: egyszerű, naiv és magabiztos. A fiatal költő természetes gesztussal veszi számba élményeit, környezetét, de mindent megoldhatónak lát, sokszor, a versben legalább, egy csapásra meg is old, mindent megmagyaráz, tévedhetetlenül nevezi meg a bajok okát. Ezek mai szemmel már nem túl szimpatikus jegyek, az azonban látszik, hogy mindkét esetben olyan pályakezdőről volt szó, aki a kéznél lévő mintákat követve javarészt ösztönösen alakítja ki versei karakterét. Mindkettőjüknél a természet közelsége, a háziállatok, a földműves munkák és a család tisztelete jelenti az értékvilág keretét, de a somogyi kistelepülésen felnőtt Bertóknál már itt ott felbukkan az elvagyódás, sőt már az elköltözésnek, mint az álmok beteljesítésének egyetlen lehetősége is. Bőven van még szépelgés, szó van a falusi élet állítólagos nyugalmanak ecseteléséről is, de feltűnőbbek a falusi élet árnyoldalai: a rengeteg megfizetetlen, de már kisgyerekként is elvégzendő munka, a pletykák, a művészet és a gondolkodás lenézése. A műfaji hagyomány szinte megköveteli az „anya” szerepeltetését – hallhatjuk most Tőzsér sokat idézett sorát: „Anyám képén a világ a ráma”, vagy Csoóri korai versét, az antológiadarabbá lett, gyakran szavalt *Anyám feketé rózsát* –, de Bertóknál az anya állandó jelzője a „szegény”, ami néhol a pénztelenségre, de inkább a sajnálat kifejezésére szolgál. Éreznünk kell ennek a gondolatnak, ennek a jelzőnek a súlyát: kellett ez a felismerés ahhoz, hogy az asztalosnak szánt fiú el tudjon szakadni a falutól, mert ez meg ahhoz kellett, hogy kiteljesedhessen a költői pálya. Az itt emlegetett első kötetek te-

hát mélyen kötődnek ahhoz a világhoz, amelyből szerzőjük érkezik, ez a kötődés pedig nemcsak a költői nyelvet és a képi világot határozza meg, hanem az etikai kereteket is.

Aczél Géza példája pedig azért lehet érdekes, mert ő más utat járt be ugyanonnan indulva. Az ő első kötetei inkább a már emlegetett Forrás-nemzedékhez köthetőek, azaz avantgárd ihletettségű szövegeket gyűjtöttek egybe, melyekben a falu témaként nem jelent meg. Az elmúlt tíz évben mégis el-, azaz visszatért ehhez a világhoz, amikor egy életrajzi vers-sorozatba kezdett, melynek természetesen a gyermekkori, Kisvárdai közeli faluhoz, Ajakhoz kötődő emlékek is részét képezik. A falvak valóságáról, múltjáról és jelenéről jobbra csak azok beszélnek, akik onnan indultak, de nem mindenkinél derül ki, hogy ez egy rendkívül izgalmas, önmagán túlmutató, emberi örömeket és tragédiákat is ábrázolni képes téma, Aczél Géza verseiben azonban ezt látjuk. A faluhoz mint témához kötődő költészetekben a költő gyakran tökéletesen azonosul azokkal, akikről beszél (a néppel, a falu lakóival, egyes emberekkel), ráadásul felismeri és kimondja azt is, hogy az általa képviselt emberek, mit gondolnak, és mit éreznek. A huszadik század második felében azonban ez az attitűd vált fokozatosan tarthatatlanná. Aczél Géza versei vagy Oravecz Imre *Halászóember*-kötete épp megmutatja, hogy sokkal több kétséggel, sokkal több nyitottsággal és kevesebb pátozssal működtethető ez a tematika és a hozzá szorosan kapcsolódó nyelv is.

Aczél esetében az újdonság része az is, a faluban töltött gyermekkor elmesélhetősége azért vált kérdésessé, mert a szerző újra és újra neki-futott a történeteknek, de közben újabb és újabb rétegeket, színeket, eseményeket tárt fel, vagy

épp egy korábban már elmondottat mesélt el új szemszögből, más hangsúlyokkal – de mindezt nem kétszer, nem háromszor, hanem ötször-hatször-nyolcszor, az események súlyától és bonyolultságától függően. A sorozat első kötetében az életút jobbára sorsszerűnek, egyetlen narratívába rendezhetőnek tűnt, az újabb darabokban azonban az esetlegesség érzése erősödött fel, és szinte minden véletlennek látszik. Mintha fel kellett volna adni a keresést: hiába a sokévi gondolkodás, az életnek nincsenek törvényszerűségei, nem lehet jól vagy rosszul dönteni – a fontos kérdések más szinten dőlnek el. A vidéki kisiskola, majd a középiskola, a katonaság, az egyetem, a házasság, a három gyerek, a válás, az újabb házasság és az újabb gyerekek, közben a munkahelyek váltása egy nagyon tipikus értelmiségi életpálya állomásai, melyekben azonban csak egyetlen érzés állandó: a magány. Ez a magány pedig már gyermekkorban, a falusi élet hétköznapijaiban is ott volt. A faluról lehet így is beszélni: a szálak elszakíthatatlanok, a születés helye olyan örökség, mely mindenhová elkísér.

Tőzsér Árpád költészetét olvasva mindez azt jelenti, hogy érdemes nála is olvasni a pályakezdő évek verseit, érdemes azokat az életmű természetes részének tekinteni, de érdemes azon is gondolkodni, milyen külső körülmények formálták azokat a verseket olyanná, amilyenre a fiatal költő keze alatt váltak, és hogy aztán milyen felismerések, készségek és döntések alakították azt a versvilágot olyanná, amilyennek az elmúlt évtizedekben már mi is megismertük. Meggyőződésem, hogy ennek a folyamatnak a megértése a kor irodalmának, az akkor alkotó vagy induló generációk helyének és törekvéseinek megértéséhez is közelebb visz majd.

⁷ CSEHY Zoltán, *Nekünk nyolc. (Fiatal szlovákiai magyar költők – ötven év távlatából)*. Irodalmi Szemle, 2008.

⁸ BERTÓK László, *A hetedik boríték*. Pro Pannonia, Pécs, 2012.

► SZAKOLCZAY LAJOS

„Halottakat bejelenteni!”

Debreczeni József: Hideg krematórium

A délvidéki (hajdani jugoszláviai) magyar irodalom nem bővelkedett-bővelkedik olyan esztétikai értékekben, mint például az erdélyi – más lélekszám, más hagyományvilág stb. – de a kiemelkedő vagy érdekesebb alkotóira érdemes figyelni. Még akkor is, ha egy-egy életmű csupán a *couleur locale* szerint újdonság. Debreczeni Józsefet (1905-1978) nehéz elhelyezni ezen az értékskálán. A délvidéki magyar irodalom klaszszikusai, Fehér Ferenc, Gál László és Ács Károly jobb lírai életművet mondhatnak magukéinak, mint a szenvedés poklát megjárt társuk.

Ám épp a sajátos életútból következően mégis van egy olyan könyv, a *Hideg krematórium*, amely a *Dal legyen a jel* (1966) szerzőjét magasra emeli. Elsőbben avval, hogy benne a *helyi szín* egyetemes mondanivalóvá tágul, s így a *vándorlás pokla*, amíg ember lesz az ember, erkölcsi tanulsággal is szolgál. Szinte hihetetlen, hogy a versben közhelyszerűen elbizonytalanodó miként tudott *magára* nyugalmat erőltetni riport-regényének, az életút eme különleges szakaszának az írásakor.

Mert más színvonal, függetlenül születésének idejétől, a *Plakátvers az élőknék*, és más a borzalom józan számbavételével készült önéletrajzi jellegű próza. Az előbbi harsány didaktikussága olyan lármafa, amely túltesz az ágyúdőrejen is: „Halljatok most! Riasztunk vázak, / Üvöltjük, bölgjük: Veszély! Vigyázat! / Irtsátok mind, amíg lehet, / Az ebfajzotta tetveket, / Míg nem késő, a veszett tetveket, / A vésszel játszó náci-tetveket! / Oroszok, szerbek, Világ népei, / Britek, franciák, lengyelek, / Irtsátok őket, míg nem késő, / Észnél legyetek emberek!...” Viszont a valóság alapú, szinte dokumentarista táborregény visszafogott-

ságával hat. A tömör, nemegyszer lírával átsütött, valamennyi humort is megcsillantó mondatoknak nincs szükségük e fajta „lázra”, hiszen a tényvalóság leírása épp elég arra – mit elég, sokkoló! –, hogy a maga szürkeségében látott borzalom érzékeinkre hasson.

Maga a cím is rejtélyes. Hiszen nem a befűtött, majd a halott égetését szüneteltető, tehát *hideggé* vált kemencéről van szó, hanem arról az iszonytató, lágerről lágerré kanyargó, fókuszában a megsemmisítést hordozó útról, amely – *hideg krematórium* voltában is – éppúgy százezrek kiiktatására szolgált, mint *éhes, tüzes kohóként* működő társa. Debreczeni evvel a lélekirtó általánosítással nemcsak érdeklődési küszöbünket emelte meg, de kijelölte azt a kört is, amelyben az egyes szám első személyben megnyilatkozó *emlékező* mozogni fog.

Regénye az arcát veszejtő ember, az elszemélytelenedés könyve. Fájdalom-leltár. „33031. Ezt a számot kapom. Én ezután nem én vagyok, hanem a 33031-es. Sokkal inkább csak szám, mint egy életfogytiglan elítélt fegyenc. Akinek a fegyházirodák nyilvántartásai még őrzik nevét és ingóságait.”

A holtak, mert valójában ők még csak élő-holtak, nincsenek benn a tepsiben, de csupán a szerencsének köszönhető (a történelem ilyet is produkál), hogy némelyiküknek nem is lesz szüksége eme fura „pihenőhelyre”. Bori Imre, a jugoszláviai magyar irodalom legaktívabb értelmezője-kritikusa a *Hideg krematóriumot* – első kiadása: 1950, Novi Sad, második kiadása: 1975, uo. – „a magyar irodalom szinte egyetlen autentikus táborregényének” nevezi. A puritán előadás-módú mű többek közt attól áll a lábán, hogy író-

ját „nem ragadja el a szenvedély és a fájdalom”. „S még ha soraiból, mintegy az emlékek és a tények mögül, fel-felparázslík is a gyűlölet, melyet (az író – Sz. L.) a pusztítás nagymesterei és az őket éltető fasizmus iránt érez, az önsajnálatnak a hangja idegen tőle.”

Borinak szinte mindenben igaza van, egy kivételével: a gyűlölet felparázslík a regényben? Inkább – épp ettől megindító az önvalomás – szeretet-láncba van burkolva. Zsidó a zsidónak nem lesz farkasa; még akkor sem, ha a kinti életben, mint Róth Sanyi, a falbontó vagány, bűnözőként élt. (Viszont a rettegett Móric minden bizonnyal kivétel, farkasabb a legvérengzőbb vadnál.) A tábor fogoly-hierarchiájában működik az erősebb irányította „rend”. A lopással így-úgy megszerzett anyagi javak (kenyér, konzervdoboz, vatta, alsónemű) mint a gazdagodás első lépcsőfoka némelyeket meg tudnak szédíteni, ám a társait megrövidítő vagy kisemmiző rabló sem kap kisebb megvetést a szerző szerint, mint a rendet fenntartó örök, SS-katonák. Viszont, hogy az örök valamelyikében – egyetlenjében! – is pisláskolt valaminő szolidaritás a nyomorultak iránt, arra a gyűlölni nem tudó Herman SS-közlegény (a civilben breslaui bárpincér) nemes cselekedete – többször cigarettát adott a raboknak – a szép példa. („Vigasztaló, szilárd pont lett ő a nagy földindulásban.”)

Ebben a *halál közeli* állapotban – „félteni kezdtünk a nagy békeközvetítőtől, a haláltól” – mindenki, így az elbeszélő is, a túlélésre van berendezkedve. Még akkor is, ha az éhség, betegség, a megalázottság tonnája kínozza; még akkor is, ha szünetlen dobol dobhártyáján a lemondó gesztus, „sok már nincs hátra”. Vagy: „Sohasem hittem volna, hogy ennyire bele lehet nyugodni az elmúlás gondolatába, sőt hogy a közeli vég gondolata egyenesen kíváncsiá válhat.”

A kimerevített pillanatok hangulatfokozóként szolgálnak. Az éles szemű elbeszélő – emlékező – tudja, hogy a nyugodt „meseszövegbe” behasító párbeszéd drámai zengzetű. „– Mocskos zsidó banda, felállni! Mit gondoltok, hol vagytok? Zsinagógában? Színházban?” És a földre ült megfáradtak arcába máris belecsapott a vérengző *hárszalagos* gumibotja. Az ezután következő írói megjegyzés nem más, mint nyugodt összegzése a helyzetnek. „Ez már hamisíthatatlanul auschwitzi »couleur locale« volt. Rabszolga botozott rabszolgát.”

Lineáris szerkezet görgeti a táborregényt, amelyben a szociológiai valóság sosincs átszínezve. Az idő lesz az a mozgást (utazást) érzelm-góccá emelő faktor – a folyton változó, a halál-okkal meglóptott, a földrajzi valóságot (például az *otthont*) tündéri magasba emelő –, amelyben benne sűrűsödik az *élet* és a *halál* különböző formája. A hastífusztól és korbáctól fenyegetett élés, valamint az agyonlövés, kiszemelés, „kiérdemesült” vég. Bácsstopolyától (1944 március), a bevagonírozás helyétől Wüstegiersdorfig, a régi lengyel nevére visszakeresztelt Giercze-Pustenekig, a szabadságból való első korszak ál-lomásaig (1945 május) van kifeszítve az a kötel – rajta egyensúlyozó *halál-muzsikások* fújják a pikulát –, amelyen végigmenvén meggyőződhetünk a tizennégy hónapos borzalom minden stációjáról.

Debreczeni maga is egyensúlyoz. Miközben tornyot épít a különböző, meglakta, vonatból látott helynevekből – Bácsstopolya, Szabadka, Budapest, Balaton, Nagykanizsa, „lágerrország fővárosa”: Auschwitz, Mühlhausen, Fürstenstein, Dörnhau, Wüstegiersdorf –, a csüggedés, a szenvedés, a könyörületlenség, a föladás, a meg nem adás, a túlélés, a bajtársiasság, az önzés nélküli szeretet tornyát, arra is van gondja, hogy „kis” és „nagy” hősei *jellemtulajdonságaikkal* írják a hihetetlen s mégis valós történetet. A jók jókkal, a rosszak rosszakkal. Mert volt, ki a sírásba, az öngyötrésbe belehalt, és volt az is, akit a „szerencse”, magyarán erkölcstelen életmódja szinte ég-magas polcra jutatott.

Ez utóbbit az aranyfogak ügyében igencsak kutakodó Móricban – kitűnő írói alakrajz! – fedezhetjük föl. „Móric valamennyi tábor legfőbb kápója, a lageraltesték lageraltestéje, a halálgyárak Főhrere. Egyetlen zsidó egész Németországban, aki polgári ruhában, és őrizet nélkül, szabadon mozoghat. Vékonypénzű, sápadt lengyel zsidó. Vezetéknevét senki sem ismeri. (---) Ő az a zsidó gályarab, akinek titokzatos összeköttetései az auschwitzi központi német parancsnokságig nyúlnak. Így végső fokon nemcsak a legkülönbözőbb rendű és rangú zsidó hajcsárok, hanem a német táborparancsnokok is rettegnek tőle. Igazi revizor. Mindig váratlanul jön, és nyomtalanul tűnik el.”

S az ellenpont a mindenkit segítő sebész, Farkas doktor portréja.

„– Annyi szent, hogy bizonyos százalék hazakerül – szokta mondani. – Hogy te vagy én benne

foglaltatunk-e ebben a százalékban, voltaképpen nem érdekes. És még valami biztos. Legalábbis majdnem az. Ezekkel bajosan operálok valaha.

Összevissza árkolt, sebes tenyerét, hólyagos, kelevényes ujjait nézegeti.

– Olcsó cinizmus – vitatkozom. – Én én vagyok, és nem érdekel semmiféle holnap árkádiája, ha részese nem lehetek. Ennyi önzés még lehet önzetlenség. Te különben is könnyen beszélsz, nem hagytaál otthon senkit.

Farkas aggregény.

– Tévedsz – mondja. – Anyjuk és apjuk rendszert van nőtlen férfiaknak is. És biztos vagyok, hogy apám is, anyám is gázba került.

– Bosszúvágy sincs benned? Az operálókést kiűtötték a kezedből, de böllérkést még meg tudsz markolni.

– Igen, de mit tesz az? Ember nem büntethet. Ki biztosít, hogy a halál a büntetés? Hátha az élet az.

Bölcsesség? A megfáradtak filozófiába bugyolált keserű kacaja?

A humor kegyetlensége még inkább akkor kap hangot (írói fogás), amikor szanitécek járnak be a priccsutcat. „– Halottakat bejelenteni! Toten anmelden – kiáltozzák magyarul, németül. Kedélyesebbek tréfásan variálják a felhívást: – Jelentkezzék, aki meghalt! A bejelentés mindig a szomszéd kötelessége.” Van, hogy felültetik a halottat, hogy ebédosztáskor – észleli-e az őt, vagy nem a turpisságot, nem tudhatni – neki is jusson egy adag. És a mindig maga alá csináló búcsúzó – a haldoklás megannyi formája elrémiszt – meglep, de később kihűlő latyak formájában addig részesíti „örömben” a priccsen mellette szorongót, amíg másnap (ismétlem: az ebédosztásra föl van támasztva) el nem viszik.

Mikor a Félkezű a kápót szólítva – „melyik a legjobb embered?” – a huszonhét éves, erős, a „munkát magáért a munkáért végző” 46514. számú rabot a halántékra szegezett pisztollyal agyonlövi, példát akar statuálni a gyengébb kezűek számára. „– Egy kis bemutató – mondja. – Illusztráció, hogy a legjobb zsidónak is meg kell döglennie.” Az író tisztában van avval, hogy édeskésen nyúló elképzelhetetlen esetet rögzített. Ám rögtön rá is vágja: „Giccs. A borzalom mindig giccs. Ha valóság, akkor is.” Viszont nem tud ellenállni a kísértésnek, hogy tovább ne ragozza – akár egyetlen, lírával átszínezett mondat formájában – a *ragozhatatlant*. „Tizenöt lépésre

tőlünk 46514 hidegülő ajkával illeti az átokissza, tébolyodott földet.”

Magyarságát védte volna – volt ideje borzalmat borzalommal összehasonlítani –, amikor az örök közötti osztályozást rögzítette? „A magyar náci lehet éppen olyan kegyetlen, mint a német. Lehet ugyanolyan elszánt is, de találékonysága – így éreztük – még nem ferdült a gázkamrák szadizmusáig.”

A megannyi közmondás-parafraízis ugyan egy időre kilendít a „szolgálati szabályzat” szerint arató halál szürke hétköznapijaiból – „Isten malmai lassan őrölnek, a haláltáborokéi – annál gyorsabban” –, de ilyen téma földidézésénél az írónak sosem a nyelvvel van baja (mindenki a saját készletéből gazdálkodik), hanem a *kimondhatatlan* kimondásával. A Szenteleky Kornél és Debreczeni József jegyezte 1928-as *Bazsalikom*, a modern szerb költészet antológiája, melyben Debreczeni műfordítóként debütált, már karakteresen mutatta az író nyelvérzékenységet, hajlékony kifejezés-erejét. Itt, a *Hideg krematóriumban*, még vissza is vett a lírai természetére jellemző lázas állapotból.

Szeli István írja a riportregény második kiadásának az utószavában: „Debreczeni prózájában az antiromantikus egzaktság, az intellektuális fölény, a pontosság, a formaadás gondossága jutnak előtérbe mint stílusmeghatározó elemek, aminek egyenes következménye a nyelvi kifejezés mintaszerűsége, az egész nyelvi kifejezésrendszer ápoltsága és flaubert-i hibátlansága”. Nagy szavak. Még akkor is azok, ha a tanulmányíró Flaubert megnevezésével nem a honi író rangját akarja kinyilvánítani, hanem csupán a „tudatos letompítottságra” figyelmeztet. Az „új tárgyaság”, a „ténybeliség” és a „racionális hűvösség” stílusalakító jelenlétére.

Szeli, midőn az értékrangsorban elhelyezni kívánja a *Hideg krematóriumot*, Darvas József, Déry Tibor, Kassák Lajos és Nagy Lajos műveire – „háborús soraira” – is vet egy pillantást. Felfedte „ez utóbb említettek és a Debreczeni műve közötti nyilvánvaló különbségeket, amelyek a szemhatár, a perspektíva, a személyi átélés és hozzáállás vonatkozásrendszerében jutnak kifejezésre”. Hogy Déryék, Nagy Lajosék csupán „szűkös »pincetávlatból«, az alkalmi óvóhely viszonylagos biztonságából (...) kisértették figyelemmel a roppant erők világszintű mérkőzését”? Mit számít ez a művek esztétikumát tekintve?

Tolsztoj nem töltött éveket harci lázban a csataterén, mégis világhírű mű szaladt ki a tollából. Debreczeni József több mint egy évet raboskodott különféle haláltáborokban – személyes élményei szívszorítóak, letagadhatatlanok –, táborregénye, a *Hideg krematórium* ettől különös izzású.

Miként Radnótit az iszonytató körülmények között a szülőtte föld, a magyar táj, a lankák,

dombok sugallta *otthonosság-érzés* emléke vigasztalta (*Nem tudhatom*), úgy Debreczeninek ugyancsak a kishaza, a Tiszahát, Palics, Bácska levegője, kenyerre, embereinek szeretete (közülük nem egy vele szenvedett, sőt mellette halt) adott erőt a borzalmak elviseléséhez. Dokumentumértékű művével egyet sugall: ilyet soha többet!

Koponyahely (2005; olaj, vászon, fa; 23x25 cm)

► WEHNER TIBOR

Hét etűd

Szövegutak Kárpáti Tamás-képekhez

Kárpáti Tamás Munkácsy-díjas festőművész 1949-ben született Budapesten. A Magyar Képzőművészeti Főiskolán 1969 és 1974 között végezte tanulmányait. 1976 óta szerepel alkotásaival kiállításokon. Műveit rangos köz- és magángyűjtemények őrzik. A reneszánsz mesterek igényességével megalkotott szakrális és profán képekből felfűződő életműve „egyetlen gyönyörű metafora”. A dolgok, a remények, a valóság és a lelki meggyőződés bonyolult együttjátásában és egymásrautaltságában – sutba dobva a művészettörténetinek nevezett értelmezési kísérleteinket – e festészet intenzív hatókörében a létezésről, a lélekről, az Istenről kell gondolkoznunk. Hiába próbálunk a mesterség, a festészet mestersége, a képcsínálás klasszikus ideája és tradicionális eszközrendszere felől közelíteni Kárpáti Tamás világához, akkor is a szakralitásokhoz, a hithez, a reményhez és a valóságon túli világokhoz érkezünk. Egy közelmúltban közreadott, a *Napút* című folyóiratban megjelent beszélgetésben olvashatunk a minuciózus festői módszerről: „Rétegelt lemezre felkasírozom a vékony lenvásznat, és arra alapozok rá. Bemártom a vásznat az enyvbe, jól kihúgom, kinyomkodom, hagyom megszáradni, másnap megkeverem az alapozót, hegyi kréta és enyves víz, és ezzel húzom át. Felfestített vászonnál lenolajat is teszek bele, hogy rugalmas legyen, de mostanában a fatáblánál is szoktam, mert így jó stabil, és nem szív olyan nagyon, bár én szeretem, ha szívó az alapozás, több-rétegű festésnél ez nagyon hasznos. És stabilabb így, csak hosszabb ideig kell száradni hagyni.” És amikor a képfestés gyakorlati leírásában Kárpáti Tamás a lazúrozás technikájához érkezik, akkor megvallja: „Ezzel a valóságot el tudom távolítani

a megfoghatatlan irányába, ami a nézőt a lelki mélységek felé mozdítja.”

A megfoghatatlanságok jegyében született, a lelki mélységekben való alámerülésre ösztönző, megrendítő és felemelő, a kétezres években alkotott munkákból válogatott Kárpáti Tamás-kiállítást a Székesfehérvári Egyházmegye Kortárs Művészeti Gyűjteménye rendezte meg 2014 őszén, a 8. Ars Sacra fesztivál fontos rendezvényeként, a fehérvári Szent István Művelődési Házban.

Feszület (2001; olaj, fa; 48,5x32,4 cm)

Ez a Kárpáti-mű nem kép, hanem egy kis házi oltárra szánt Korpusz, amelynek körvonalai ugyanazt a sziluettet rajzolják ki előttünk, mint az útszéli keresztek, mint a fakeresztekre szegezett, névtelen mesterek által bádogra festett Krisztus-képek, csak bensőségesebb hangvétellel, kisebb méretben. A művészeti szakszótár meghatározása szerint a kereszt egymásra merőlegesen elhelyezett, egymást átszelő két gerenda, illetve ennek ábrázolása, amely egyetemes jelkép, s a kereszténységben Krisztus megfeszítésének, kínszenvedésének szimbóluma, a bűn és a halál fölötti győzelem metaforája. Kárpáti Tamás különleges alkotása, eme kép-tárgya abba a kétezres éves ikonográfiai hagyományba ágyazódik, amelyben ezerszámra születtek meg a Megváltó kereszt-áldozatának megrendítő megjelenítései. A kereszt – amelynek számos változata van – itt úgynevezett lóhere-kereszt, amelyet a háromkarójú szárvégződése avat különlegessé. Ezen a lágyan futó körvonalakkal közrefogott barna színű fakereszten – amely a tulajdonképpeni „képfelület” – függ a sárga, narancs, barna és vörös színekkel megfestett, feje körül szürkésfehér glóriával

övezett Krisztus-alak. A tragikus áldozat meghozatott: a fej félrebillen, a test élettelenül lóg, s a körülötte, a rajta fellobbanó vörös foltok a kiserkent vér emlékképeit idézik fel a szemlélőben. A festő kerüli a részletezést: alig-alig észrevehetőn rajzolódnak ki a testrészek, elmosódó foltokból, megfoghatatlan színátmenetekből, egy-egy véletlenszerűen előtűnő kontúrból sejlik csak fel a keresztre szegezett alak, s az arcot is csupán egy sötét szemgödör-jelzés hangsúlyozza a töviskorona alatt. Tudjuk, hogy bevégeztetett, de mégis, a remény nem veszett el végérvényesen: mintha a meleg színek, a világos árnyalatok is a feltámadás sugallatát hordoznák.

Hegyi beszéd (2005; olaj, vászon; 80x80 cm)

A *Hegyi beszéd*, a Szent Ágostontól eredeztetett kifejezéssel jelzett kinyilatkoztatás *Máté evangéliuma* szerint Jézus hat nagy beszéde közül az első. Jézus ekkor adott útmutatást tanítványainak a szent hegyen, hogy hogyan élhetnek a

világban Istennek tetsző életet: e krisztusi tanítás a hit és az erkölcs területén mutat utat. Az egyetemes képzőművészet Hegyi beszéd-ábrázolásai mellett a modern magyar képzőművészet számos mestere is megjelenítette a szent hegyen összegyűlt tanítványok körében tanító Jézust: Ferenczy Károly, Kmetty János és Pór Bertalan művein az alkotók hol az összegyűlt koszorújában ülve, hol a középpontban, álló testhelyzetben kiemelkedve, kezét intón felemelő, tanító gesztussal idézték meg Jézus alakját. Kárpáti Tamás *Hegyi beszéd*-ábrázolása eltér a klasszikus mesterek és a közvetlen művész-elődök narratív vagy szimbolikus, de mindenkor sok részletből felépülő megjelenítéseitől: a hegy, a természeti környezet – mint a művész oly sok más képén – itt is csak jelzés-szerűen, a színek és a foltok finom kavargásából, mintegy sejtésszerűen bontakozik ki. Mintha vadregényes bokrok és fák között, a meg-megnyíló égbolt alatt járnánk. A kompozíció bal terében, a narancsszín gomolygásának árnyalatnyi kivilá-

Hajnal (2009; olaj, vászon; 40x50 cm)

gosodásában mintha egy köpenybe burkolt, légi-es test körvonalazódna, s fölötté, a kép bal felső sarkában jelenik meg a viszonylag pontosan ábrázolt, balra forduló, maga elé tekintő, dús hajkoronával övezett, meditatív Krisztus-arc. A festő e művével is érzékeinkre, belső megérzéseinkre, lelkünkre hat: mintegy a konkrét és az elvont, a valóságos és a megfoghatatlan között egyensúlyozva jelöli ki számunkra e kaotikus világban az egyetlen biztos pontot: a Megváltó szelíd, tűnődő, szeretetteljes arcát. És mert a kompozíción nem fedezhetjük fel a tanítványok alakját, joggal feltételezhetjük azt, hogy Jézus hallgatósága ezúttal mi, képnezők vagyunk.

Szent kert (2006; olaj, fa; 45x35 cm)

E kisméretű, a reneszánsz mesterek elhivatottságával és szakmai alázatával olajjal fára festett kompozíción is – mint Kárpáti Tamás az ezredfordulót megelőző és követő években alkotott számos más művén – a természet és az ember-, illetve az angyal-alak a két meghatározó motívum. Ez a két képépítő elem azonban nem a megszokott, egymásnak mellérendelt, egymástól formailag világosan elhatárolt képi összetevőként jelenik meg, hanem talányos egységbe olvadva: mintegy a tájból bontakozik ki az az alak, amely sejtelmesen magába foglalja a táji elemeket is. Összefogó jegyük a gomolygás, a homály, a megfoghatatlanságba burkolózó talányos formarend. Rejtelmesen előszüremlő fénynyalábok révén körvonalazódik, az elsötétülések és a kivilágosodások fény- és árnyékfoltjaiból bontakozik ki a lombok árnyai alatt, közepette álló, furcsán félrebillent fejjel szembe forduló, jobb kezében keresztet tartó alak ruhátlan teste. Mint a kompozíció bal oldalán, ferdén emelkedő vékony, fehér kereszt, e Krisztus-jelkép is jelzi – és mint a kép címe is utal rá – szent kertben járunk. A kert képi megidézése a világ egészének szimbolikus visszatükrözése, amely minden korban más és más jelentéstartalmakat hordozott és hordoz. A kert, amelyben harmonikus egységben követi egymást az élet és a halál, amely Paradicsomként gyümölcsseit ontja, amely Édenkertként a tökéletes boldogság közegeként ölelhet körül, amely bekerítve védelmet nyújt, amely a tisztaság és a szűziesség jelképe, s amely a gyönyörök ligete és a világtól való elvonulás, a meditáció színtere lehet. És mindenkor a lélek megtisztulásának, a misztikus megvilá-

gosodásnak, az Istennel való találkozásnak egyszerre valóságos és elvonatkoztatott, transzcendens szférája. „Műveljük kertjeinket!”

Kis köd (2006; olaj, fa; 22x30 cm)

Kárpáti Tamás *Kis köd* című alkotása nem nagyobb, mint egy írólap: a fekvő téglalap alakzat, a kis formátum közeli, bensőséges képszemléltői kapcsolatot feltételez illetve követel. A mű abba az ezredfordulót követő években festett képso-rozatba illeszkedik, amelyeket az angolvörösök, a kadmiumvörösök, a cínóbervörösök és a lazúrozott fekete, szürke árnyalatok együttjátszásából komponált a festő. Az elsötétülések és a kivilágosodások, az árnyak és a fények, a hallatlan finom színátmenetek pulzálásából e kompozíción is a sejtelmes természet – talán egy domb, néhány bokor, a domb fölött kivilágosodó égbolt – bontakozik ki előttünk, és a kép felső, jobb sarkában egy glóriás fej, egy angyal vagy egy szent lehuny szemű arca, és alatta egy kéz jelenik meg. A fol-tok kavargásában tapogatózva akár azt is feltételezhetnénk, hogy egy átszellemülten hegedülő angyal suhan át a táj fölött. A természetet sejtető színfolt-gomolygás, és a fölötté megidézett angyal-jelenés is – és fokozottan a megfoghatatlan színfoltokból épülő teljes kompozíció – rejtelmes, misztikus sugárzású: a látványt elhomályosító, a formákat bizonytalanná tevő köd felhői alatt vagy mögött nem evilági erők vezérlik a dolgokat. Mintha azt fogalmazta volna meg a festő: a köd elosztatásához, a bizonyosságok elnyeréséhez, a dolgok lényegének megismeréséhez meg-ingathatatlan hitre van szükségünk.

Halott bárány (2007; olaj, fa; 14,5x29,8 cm)

A fatáblára olajjal festett, kisméretű, alig író-lapnyi méretű, fekvő formátumú *Halott bárány* című Kárpáti Tamás-kép a festő egyik legtra-gikusabb hangvétellő, drámai tartalmakat összpontosító, reménytelenséget sugárzó alkotása. Ezt a tragikus életérzést, drámát és reménytelenséget tolmácsolja a sötét, hideg, a feketéből és zöldekből, zöldessárgákból és szürkéből építkező kolorit. A mű középpontjában, a fekete gomolygásból kibontakozón fekszik a halott bárány teste: alig-alig felismerhetőn, már a szét-bomlás életen túli, kíméletlenül megidézett, helyenként a csupasz csontokig foszlott halál-állapotában. A kép szemlélése közben a szelídséget, a tisztaságot, a büntelenséget szimbolizáló állat

testének minden illúziót szétromboló megjelenítésével szembesül a mű befogadója, aki hiába keres e sötét világból kiutat, sehol sem találhat szemernyi fény sugarra, parányi remény-támpontra sem. A mű tragikumát fokozzák a bárány-ábrázolásokban megtestesülő, mélységesen mély jelentésrétegek is: a kereszténységben az Isten báránya (Agnus Dei) a legkorábbi Krisztus-szimbólum, amely Keresztelő Szent Jánoshoz köthető: „Nézzétek az Isten Bárányát. Ő veszi el a világ bűneit.” A keresztes zászlóval, koszorúval ábrázolt bárány a húsvéti feltámadás jelképe, amelynek egyik plasztikai variánsa megjelenik a középkori, a XIII. században emelt jáki templom déli kapujának timpanonjában is. De maga Krisztus is bárányoknak nevezi tanítványait: „Úgy küldelek titeket, mint bárányokat a farkasok közé.” Úgy is értelmezhetjük, hogy Kárpáti Tamás képének báránya a farkasok áldozatává vált: a reménytelenségek eme vészterhes világából való kilépéshez a művész újabb és újabb, derengő sugarakkal, élénk fénynyalábokkal megfestett, a természet dús vegetációjában pompázó, szent embereket megidéző képeihez kell fordulnunk.

Lassan szürkül (2009; olaj, papír, fa; 71,5x34,5 cm)

Az álló téglalap formátumú képen az uralkodó, barnás-zöldes tónusokban játszó sötétszürke és fekete színek foltjai – amelyek már-már valóságostólenné, pontosan leírhatatlanná avatják a megidézett teret – csak néhol, a mű felső harmadában engedik felszínre törni az okkerek meleg, világosabb, derengő árnyalatait. A feszült, fojtott színgomolygásból egy bizonytalanul körvonalazódó, álló alak bontakozik ki: viszonylag pontosan felismerhető a jobbra forduló, kissé félrebillentett, sötét hajkoronával övezett fej, a test előtt keresztbe font két kar, de a feltehetően hosszú köpenybe burkolt test már feloldódik, elveszik a színek kavargásában. Az alakban nem nehéz ráismernünk az összekötözött kezekkel ítéletére váró, oly kiszolgáltatott sorsú Krisztusra, aki átszellemült megadással vár tragikus áldozathozatalára. Ezt a várakozásteljes helyzetet, ezt a végtelenné táguló, vészterhes pillanatot sugallja a

kép címe is, a *Lassan szürkül* kifejezés, amely arra utal, hogy a dolgok feltartóztathatatlanul bekövetkeznek, hogy szűkül a fény, hogy hamarosan ránk köszönt az éjszaka, ránk borul a sötétség: a Megváltó áldozathozatalára, halálára, a gyászra kell felkészülnünk. S Kárpáti Tamás kompozíciója azt is sugallja, hogy aztán majd újra felragyog a fény.

Hajnal (2009; olaj, vászon; 40x50 cm)

Kárpáti Tamás az új évezred első évtizedében több, azonos motívumokat megjelenítő, és ezáltal tulajdonképpen egy összefüggő sorozatnak is minősíthető képet festett. E műveken a sötét, szürkés-fekete, vagy zöldes-fekete háttérből előszüremlőn, máskor a vörös-okker izzásból bizonytalanul körvonalazódóan egy férfi félalak jelenik meg, aki fejét a ferdén felmagasodó, keresztre feszített Krisztus árnyékszerűen megfestett, komor jelenése felé fordítja. A krisztusi áldozathozatal drámájával szembesülő alakot idéző kompozíciók – mint e mű is – általában természeti jelenségekre utaló címet kaptak: *Messze a mezőkön*, *Zsálya*, *Tél*, *Felhők*. Miként a sorozat többi alkotása, a *Hajnal* című alkotás is a sejtelmes, a titokzatos – az isteni – természetben játszódó, különös jelenetet ragad meg. Itt a jobb oldali, sötét képtér jelzésszerűen megjelenített növényi vegetációja a képmező bal oldalán megnyíló égboltozattal ellenpontozott, amelynek fényei a megrendült, szenvedélyesen oldalra forduló alakot is kiemeli a sötét háttérből. Talán a megvilágosodás, a hit elnyerésének, tudatosulásának pillanata ez. Az árnyék-kereszt lábánál fehér koponya világít. Ez konkrét jelkép: a keresztény ikonográfiában a kereszt tövében megjelenő koponya a Golgotára utal, s egyúttal a bűnbeesés és a megváltás összefüggését szimbolizálja. Vagyis Kárpáti Tamás e „szentképe” a mély keresztény hagyományba ágyazódik, de egyéni látásmódja révén el is emelkedik attól: rendhagyó, sejtelmességekkel átitott képi példázata a megszokott tartalmakon túl új elemekkel bővül, különös stilisztikai jegyekkel gazdagodik. Kárpáti Tamás *Hajnal* című képe is – mint az oeuvre minden alkotása – elmélyült meditációra ösztönzi a befogadót.

► ZALÁN TIBOR

A befejezetlenség esztétikája*

Aprószentek. „Azok a gyermekek viselik ezt a kedves nevet, akiket Jézus, a prófétai ígéreteket beteljesítő Messiás király miatt öletett meg Heródes, azt gondolván, hogy így megmentheti királyságát, és dinasztiát alapíthat a zsidók országában” – olvasható a nagyon eufemisztikus meghatározás a katolikus egyház hivatalos honlapján. Nos, valami ilyesmit mi is tudtunk az aprószentekről, és ha tudtunk is, most átmenetileg gyorsan felejtjük el, mert hiába is keresnők a falakon az aprószenteket ábrázoló képeket, nem találunk talán egyet sem közülük, mert Kárpáti Tamás nem festette meg azokat. Akkor miért *Aprószentek* a kiállítás címe, kérdezhetik. Nos, kiállítás-megnyitáshoz szokatlan módon keletkezéstörténeti fejtegetésbe kell belebonyolódunk, hogy értelmezessük a címet. Adott egy szobrász, Horváth Tiburon Tibor, aki érmekeket is készít. Az érmekehez pedig apró éremtartókat rendel. Sokat, mert sok érme készül. De végül kevesebb lesz az érme, mint az éremtartó. Namármost, mit is kezdjen a kimaradt éremtartókkal, ha nincsen kedve – vagy megrendelése – azokba újabb érmekeket készíteni, rakni. Nekiadja őket festőbarátjának, Kárpáti Tamásnak. Ettől fogva már az kérdés, a festő mit kezdjen a neki ajándékozott éremtartókkal, ha neki meg aztán végképp nincs kanala az éremkészítéshez. A fel- és elhasználás legegyszerűbb módját választja: fest valamit, ezt-azt, ezekre az apró felületekre. És hogy mit? Akármit. Ami éppen eszébe jut – mindennapi léte apróságait, természetesen olyan áttételekkel, hogy azok a maguk banalitásában nem jelennek meg. Megjegyzem: az aprószentek éppen nem jutnak ilyenkor az eszébe. Akárhá papírlapon vázlatolgatna a költő, a festő keze – vagy

* Elhangzott 2014. szeptember 20-án Leányfalun, az Aba-Novák Galériában.

ecsete – egy-egy témát felvinne a szabad felületre, egy hangulatot el akarna ragadni az enyészettől, hozzátapad egy szín, egy vonal, egy elmosódott alak az időből, a történelmiből vagy a személyesből. Ami összeköti ezeket a kisméretű, sorozatnak nem tekinthető, de egymás mellett békén megférő munkákat, az a szakralitás. Az a szakralitás, ami egy idő óta minden Kárpáti képen ott munkál, legyen az kicsi vagy nagy, figurális vagy tájban maradó, bibliai tárgyú vagy személyes élményeket nagy áttételeken keresztül rögzítő. A lélek szakralitásáról van itt szó elsősorban, mert Kárpáti a lélek festője, nem pedig bibliai jeleneteket ábrázoló kismester. A cím tehát, hogy jussunk túl most már első kitűzött feladatunkon, arra utal, hogy ezeket az apró fa-felületeket itatja át a festői lélekből fakadó, a színek és vonalak kombinációjából összeálló szakralitás, kis szentképeknek tekinthetjük tehát ezeket az aprószenteket, a nélkül természetesen, hogy az apróbb vagy nagyobb szentek, vagy a szentek életére vonatkozó tematika különösebb direktségben megjelenne rajtuk.

A nagyobbik kérdés mármost az, mitől ez a szakralitás, miért tapasztaljuk ennek fölemelő vagy lesújtó érzetét, amikor a mester egy-egy képe előtt megállunk. Azokon – egyébként, nem kis számban vannak – a festményeken, ahol szentek ábrázolódnak, vagy bibliai motívumokat olvashatunk le a képről, természetesen teremődik meg a szakralitás-élmény. Ezeknél is izgalmasabb számomra, hogy az olyan képeken hogy működik ez a hatásmechanizmus, amelyeken nyoma sincs szenteknek, bibliai eseményekre utalásnak, ezeken a képeken jószerével gomolygás van és a fények-árnyékok-színek permanens küzdelme egymással. Az érett Kárpáti-képek

Jelenések angyala II. (1996; olaj, vászon, fa; 52x80 cm)

egyik meghatározó eleme a gomolygás, nem nevezném ködnek, de felhőnek sem ezt a kép-jelenséget, színgomolygásnak annál inkább, amely számomra egyértelműen érzélem-gomolygásnak felel meg. A lélek gomolygása ez tulajdonképpen, festőnk így egyértelműen a belső tájak festője, és mint tudjuk, lelki tartalmaink legnagyobb része alaktalan gomolygás, amelyből hol kívánnak és képet-testet öltenek részletek, hol pedig visszapárállanak az addigi alaktalanságukba. A kérdés most már csak az, Kárpáti küzdelme a megjelenítésért azonosítható-e ezzel a tétélezéssel. Azt kell gondolnom, hogy igen. (Különben miért mondtam volna el.) Bibliai ábrázolásai tehát a lélekben megjelenő bibliai tájak sajátlagos mozgását modellálják, ezért hiányoznak a képekről a horizontok, azért lehet munkái egyik vezérmozzanata a befejezetlenség. A festő nem ábrázol, hanem kifejez. És a kifejezés lényege nem a pontos megragadás, megörökítés, hanem a megfelelések minél közelebbi fölmutatása. Ezeknek a képeknek a gomolygása termékeny gomoly, képzeletünk számtalan kikristályosodást, kiválasztódást teremthet szemlélődéskor belőlük, de az is elég, ha csak átvesszük a lüktetésüket. Beszédes befejezetlenségek ezek, az újabb felmerülő kér-

dés az, hogy a transzparencia gyakori alkalmazásával milyen irányba akar elmutatni a festő. A kibontakozás, kibontás, vagy az elrejtés, elrejtőzés iránya a mérvadó. Attól tartok, mindkettő vagy egyik sem, avagy, e kettőt magába foglalja egy harmadik, fontosabb gesztus, a felmutatás. Nem tudjuk, honnan jönnek a ragyogó sárgák és a lán-golás-közeli pirosak, ahogy azt sem tudjuk, miért lesz hirtelen penész-zöld vagy feketében gyászt ünneplő a képek tónusa. Ahogy, persze, azt sem tudjuk, hogy egyik percben miért van ünnep a lelkükben, a másik percben pedig miért röggök hullanak bennünk.

Kárpáti Tamás nem azért nem fejezi be a képeit – persze, befejezi ő minden képét, itt csak az alakok vagy megidézések teljes kiterjedésű jelenlétének a hiányát vethetjük föl –, mert az azokat nézőre bízta a befejezést, ez csalóka kis játék lenne egy komoly alkotótól. A befejezetlenség éppoly teljesség-érzetre képes, mint a gondosan végigvitt ábrázolás. Még csak nem is arról van szó, hogy a lényeges kerül a képre, a lényegtelen meg elhagyódik róla. Az én elképzelésem szerint a képre éppen annyi kerül rá, amennyi rákerülhet, és ez itt most nem tautológia, a lélek-gomolygásból annyi bomlik ki, amennyinek

kibomlania kell, amennyi már megérett a kibomlásra, megmutatkozásra, vagy hogy egyszerűbben fejezzem ki magamat, a jelenlétre. Nem történeteket közvetít fel ezáltal a festő, hanem *történeteket*, nem jelenetek formázzák a figurális kompozíciókat, hanem *jelenések*, nem látványvilág elevenedik meg a vásznanon-falemezeken, hanem *látomásvilágok*. A történetek, a jelenések és látomásvilágok logikája pedig másképp működik, így másféle válaszokat is ad, mint amit a mi történetekre, jelenetekre és látványvilágra ráépített elvárás-rendszerünk könnyedén megérthet. Megkockáztatom azt a majdhogynem parázna kijelentést, hogy ebben a transz-állapotban – mert nyilván valami ilyesmiről van szó – nem a festői akarat dominál a kép létrejöttékor, hanem a kép festeti meg magát a festővel. (Kapom a képet – nyilatkozza valahol Kárpáti Tamás.) A lélek mutatja meg magát a vásznon magának és festőjének, mutat meg magából annyit, amennyit jónak lát, töredéket, ritkán a teljesség káprázatát, olykor csak gomolygást, máskor meg a ragyogó színek hihetetlen tiszta, győzedelmes zuhogását, hogy rá tudjon felelni a hideg és sötét tónusok vesztglést és vesztést sugalló ellentétezésével.

Mégsem hagy nyugtot, hogy hogyan képes egy szakrális elemeket nem hordozó kép szakrális tartalmakkal megtelni. Erre csak egyetlen megoldást tudok, amire persze vagy rábólint a festő és a közönség, vagy hitetlenül rázza meg a fejét, és hagyja rám, mint bolondságot, a feltételezést. Ha azt állítottuk, hogy Kárpáti Tamás

a lélek festője, és értettük rajta, hogy tájai, figurái a lélek tájai és a lélek tájaiból előbontakozó, azokba visszarejtőző figurák, akkor azt is tételoznünk kell, hogy a lélek valamennyire a hittel is azonosítható valami, képződmény. Nem az ilyen, vagy az olyan hittel, hanem *a* hittel. (Zárójeles megjegyzés: *gyakran mondjuk a lelketlen emberre, hogy hitetlen, azaz, nincs meg a lelkének a hit-rész.*) Hogy mit értünk hiten, abba most nem mennék bele, ahhoz egy kiállítás-megnyitó keretei túlságosan szűkek volnának, az idő pedig már alighanem eljárt felettem és megbízásom felett. A hithez szorosan kapcsolódik a misztikum, a misztikumhoz az ismeretlen jelenléte valamilyen meg nem határozott formában – és máris Kárpáti gomolygásainál, színorgiáinál és színehagyottságainál vagyunk. Nehéz lehet hitet festeni. Mert nincs alakja, formája, kiterjedése, megismerhetősége. Egyetlen általunk vélt tulajdonsága a kifejezhetőség. Innentől kezdve már mindegy is, hisz-e valamiben festőnk, jár-e templomba, melyik istennel folytat párbeszédet, ha párbeszéd is valamelyikkel egyáltalán. A lényeg, hogy eljutott az alkotásnak abba a fázisába, ahonnan már csak egyféleképpen lehet, illetve, egyféleképpen tud beszélni. Ennek a beszédnek a lényege a befejezetlenség, a mindéig tartó párbeszéd valamivel vagy Valakivel, azzal a valamivel vagy Valakivel, amelyik vagy Aki végül mégiscsak átengedi magát a festői akaratnak – átüt, átdereng, áttépi, átverekszi magát természetes létén, a lét-gomolygáson, és megmutatkozik.

SZABÓ ZSUZSA ◀

A Himnuszról a mélyszegénységig

12. Kortárs Drámafesztivál

A magyar Himnusszal indult az idei Kortárs Drámafesztivál. Nem mintha hivatalos megnyitóról, vagy ünnepélyes keretekről lett volna szó. Hanem egy akarva-akaratlanul is kiemelt pozícióba helyezett, a fesztivál egészének irányvonalát pár percben összefoglaló szervezői gesztusról.

A Himnusz ugyanis egy olyan előadás, az *Apátlanok* első perceiben hangzott el, melynek végén önkéntelenül tett kommentként futott ki az egyik néző szájából: tényleg ilyen kilátástalan lenne a mai magyar valóság? A kezdeti pillanatok meglepően emelkedett hangulata alól egyből, erős váltásként húzták ki a talajt. Innentől kezdve a nemzet alapját jelentő, az összetartás folyamatosan szajkózott elveire épülő magyar család fokozatosan szétszakad, pedig visszatarthatatlanul halad a rendszerváltáskor megálmodott szabadság útján. A család történetén keresztül látjuk, a régen várt sikerek reménye egyre inkább szertefoszlik. Az önmagunkat, hazánkat meghatározó színházi és kulturális folyamatokat előtérbe helyező fesztivál aligha üthetett volna meg ennél kortársabb hangot. Ahelyett, hogy egyszerűen magunkat ünnepel-nénk, nézzük meg, milyen problémákkal is küzdünk. Az eset jelentőségét már csak az is kiemeli, hogy ráadásul egy

külföldi előadás tartotta elénk ezt a tükröt. Az *Apátlanok* (*Die Vaterlosen*) a Theater Regensburg meghívott vendégjátékaként érkezett, és egyben Mikó Csaba azonos című drámája magyarországi ősbemutatójának számított. Így a fesztivál kimondatlanul is a sikeres kortárs magyar drámát ünnepelte benne. A Kortárs Drámafesztivál története során még egyébként sem fordult elő hasonló eset: egy kortárs magyar szöveg hazai ősbemutatóját németországi vendégjátékként tűzték programra.

A dráma színpadra állításának történetéhez hozzátartozik, hogy ez Mikó Csaba legújabb drámája. A szerző Németországban akkor vált ismertté, mikor 2005-ben *Apa, avagy egy gyil-*

Apátlanok, fotó-Dóka Péter

rosság anatómiája című drámájával elnyerte a drámafesztivál Európai Szerző díját. Igaz, az *Apátlanok* a magyar Színházi Dramaturgok Céhe már két díjjal jutalmazta, de rendező csak Németországban figyelt fel rá, a Stückemarkton szerzett ismertségnek köszönhetően. Bár, mint ahogy az előadás utáni közönségtalálkozón megtudtuk, Mikó Csaba nagyon örült annak, hogy egy német rendező szívügye lett egy magyar dráma, csalódott, hogy először nem magyar rendezőt érintett meg. Michael Lippold, az előadás rendezője Magyarországra, a dráma németre fordítóihoz, Stefanie Jungéhoz és Arpad Dobribanhoz utazott, hogy közelebből ismerje meg a magyar viszonyokat. Ezek után úgy találta, a darab problematikája közel áll a német társadalomhoz: tapasztalatai szerint ott sem hiányzik sok hozzá, hogy széteszenek a közösségek. Az *Apátlanok* cím, mint ahogy a beszélgetésen is elhangzott, utalhat egyrészt arra a Lippold elmondásai szerint a német társadalomban is kialakult igényre, hogy egy erős apafigura vegye kezébe a dolgokat. A dráma a címadással, illetve azzal, hogy az apa sem fizikailag, sem közvetett módon nincs jelen (az előadásban nem látjuk a képét, nem halljuk a hangját), bekapcsolódott a magyar irodalom nem-jelenlévő-apa toposzába. Így az apa, az előadásban is jól érzékelhető módon a múltat, a múltkeresést és a múlthoz való viszonyt jeleníti meg. Van, aki megtagadni vágyik, van, aki ugyanolyanná válni. Mindenkinek más képe van róla, mégis ő az, aki – anyagilag mindenképp – összetartja a családot. Jellemző, hogy a Himnusz az előadás elején és végén hangzik el. Akkor, mikor a gyerekekkel az új remények is megszületnek, illetve akkor, amikor az apát temetik – a jövőhöz fűzött reményekkel együtt. Ennek kapcsán megjegyzendő, hogy az apán kívül egyébként az nincs jelen, aki a leginkább megosztja a családot: a gyerekek egyik testvére, Josa. Nem beszélnek róla, nem igazán érdekli őket, pedig már kiskorában megbetegedik, végül meghal. Anyjukat viszont különösen szoros kapcsolat fűzi hozzá, hiszen ez a gyereke az, aki igazi szerelemben, de házasságon kívül született. Gondoskodásával így az eleve halálra ítélt reményt táplálja. Az anyát alakító Franziska Sörensen játékával is kiemeli, jelenléte a családban meghatározó: állandóan tesz-vesz a színen. Örökös aggodalmaskodásának köszönhetően azonban még sincs teljesen

jelen a családban. Az előadás egyszerű elemekből építkezik, mégis összetett szerkezetet mutat. Mint Mikó Csaba is elmondta, a szereplők, a gyerekek a jelenlegi magyar társadalom pszichológusok szerinti alaphangjait, útkereséseit képviselik. Pesten próbálkozó, művészkedő lány, zöld, naiv aktivista, vidéken ragadt, majd börtönbe került vállalkozó, miniszterelnöknek készülő, de autószerelőként végző családapa. Mint múltjuk, úgy jövőjük is közös: reményeik megtörnek, szertefosznak, sikerük nem érkezik el. Jellemző, hogy aki a családi összetartást a leginkább támogatja, egy embertelen, hideg, manipuláló, számító gyermek. Jelmeze, arca, játéka az előadás során nem változik. A többiek, bár meglehetősen leegyszerűsített típusokként indulnak, apró történeteik, kapcsolataik és a színészek erős játéka révén élővé válnak. A család töredezettségét mutatja, hogy a darab szerkezete nagyrészt belső monológokra, elbeszélésekre épül. Ezek bejátszásokként vagy élőbeszédként hallhatók az előadásban. A szereplők így sokszor interakció nélkül vannak jelen a színpadon. De az előadás a díszletválasztással is nagyon jól példázza a szétesettség problémáját. Meghatározó elem a tésztaikkal, magvakkal, zöldséggel, cukorkákkal teli befőttesüveg-halmaz: a hozzávalókat külön konzerválják. Ebből építenek közösen karácsonyfát, mely aztán darabokra hullva felborul. Az előadás sajnos használ az ebben az esetben az „elmaradhatatlan” kategóriába sorolható elemeket is: a falra vetített „magyar” életképek, mint a pályaudvaron köröző volánbusz, nem visznek közelebb a magyar valósághoz.

Az *Apátlanok* után a tíznapos programsorozatot végiglátogató nézőben, az elmúlt napok eseményeit végiggondolva, felmerülhet a kérdés: mennyire szólt ez a fesztivál Magyarországról? Annyiban biztosan, amennyiben az éves színházi termésből kiválogatott legprogresszívebb és legrepresentatívabb előadások mégiscsak fontos, meghatározó részét képviselik az ország kultúrájának. A vállalat ilyen szempontból sikeresnek tekinthető: a fesztivál széles metszetet adott a kortárs magyar színház elismerésre méltó útjairól, rengeteg példát kaptunk általános és aktuális kérdéseket feszegető előadásokból. Ilyen szempontból azért tekinthető eredményesnek a fesztivál, mert látszott, nem csak a budapesti, vagy csak a sztárelőadásokra fókuszált. És nem is csak

előadásokban testet öltő kezdeményezésekre, hanem átfogóbb, akár nemzetközi kontextusba is helyezhető projektekre is. Megpróbált teret adni az amatőr, vagy akár a határon túli kezdeményezéseknek is.

A fesztivál során megfogalmazott, sokszor ki nem mondott kérdés: tulajdonképpen mi tesz egy előadást egy bizonyos helyhez kötötté, jelen esetben Budapesthez vagy Magyarországhoz, érdekes marad-e általános szinten is, ha a helyi közösségnek szól, ha a lokálisan jellemző problémákból építkezik? Ezt a kérdést aztán maguk az előadások tették érvénytelenné. Pont azért kaptak teret a nemzetközi fesztiválprogramban, mert más kultúrákban is értelmezhetőek maradnak, problematikájuk általános érvényű. Mindezt jól példázza az a felismerés is, hogy a fesztivál meghívott külföldi vendégei, különböző országok színházi szakemberei angol nyelvű szinkrontolmácsolást hallgatva is megértették, mi van a leginkább közéleti, vagy magyar történelemre, irodalomra tett utalásokkal operáló előadások mögött. Ennek legjobb példája a Vígszínház Gogol művének alapuló, de szinte a végletekig magyar viszonyokra al-

kalmazott *A revizor* című előadása. Bodó Viktor rendezése a nézőket folyamatosan, minden percben kiszólásokkal, explicit utalásokkal bombázza. A januári bemutató óta nyilvánvalóan frissítettek az előadáson, belegyömöszölték az azóta eltelt eseményekkel való játékot is. A szerteágazó előadás mégsem válik fárasztóvá, a sokszor olcsónak tekinthető, folyamatos poénok is úgy illeszkednek a játékba, hogy folyamatosan fenntartják annak lendületét. A szünetben pedig lelkesen mesélte egy New York-ból érkezett néző: nagyon élvezi az előadást, a párizsi Comédie-Française *Revizor*-feldolgozásánál is még sokkal *contemporarybb*, és maradéktalanul érti az *inside joke*-okat. Igaz, ő beszél magyarul is, és követi az itthoni eseményeket.

Amint az *E föld befogad, avagy számodra hely* című előadást követő, a fesztivál apropóján szervezett, rendhagyó késő esti közönségtalálkozón kiderült, a Mohácsi-rendezésekhez híven szintén idézetekkel és utalásokkal teli előadás is értelmezhető volt a külföldi vendégek számára. Az Örökény Színház produkciójának központjában a végletesen erőszakos és ésszerűtlen kirekesztés, vagy még inkább a be nem fogadás áll.

A revizor, fotó-Dömölky Dániel

E föld befogad, avagy számodra hely. fotó-Gordon Eszter

A probléma a zsidók deportálásának szürreális és groteszk jelenetekben való feldolgozásában elevenedik meg. Az előadás hangsúlyozottan lazán összefüggő jelenetekre épül. A Mohácsi-testvérek még annyira sem építenek fel lineáris történetet, mint amennyire megszokhattuk tőlük, inkább a probléma körüljárására törekednek. A kezdő képben egy családot látunk, a zsidó szombatot ünneplik. Egyszer csak betoppan nyílt teatralitással szörnyülködő „barátjuk”, aki értesíti a családot: pár órán belül el kell hagyniuk az országot, nemsokára deportálják őket. Mindeközben látszik, majdhogynem élvezi a helyzetet, ráadásul mielőtt elmegy, kéri a családot, hagyják rá a Singer-varrógépet. Megszólalásaiból az is sejthető, még talán egyet is ért a deportálással. A jelenet ugyan nem tér vissza, az itt megütött hang azonban végig megmarad. A közösséget nem vállalás, kitalálás ennél már csak groteszkebb arcot ölt, a problémát különféle jelenetekben járja körül az előadás. Ezen kívül a lelkiismeret meg nem szólalása, az elmaradó felelősségtudat is problémaként merül fel. A politikai elit nem nevezi ne-

vén a deportálást, a zsidókat indiánoknak hívja, a megjelenő háromkirályok javaslatát pedig, hogy a zsidókat a tömeges kivégzés helyett inkább Palesztinába telepítsék, azért vetik el, mert akkor nem lehet meggazdagodni a sárga csillagok gyártásából. Kommunista turistacsoport érkezik, hogy előben csodálhassák és lefényképezhessék, hogyan végzik ki a deportált foglyokat. Legvégül egy dühös szereplő egymaga taszítja ropogó magyar táncával a díszlet szűk nyílásába az összes zsidót. A kérdéskör középpontja körül nem csak a jelenetek, a szerepek is ugyanúgy forognak körbe-körbe, hirtelen váltásokkal. Egyrészt a történelem kiismerhetetlen fordulatai miatt, másrészt, mert a színészek is egyik pillanatról a másikra veszik fel például az áldozat, a gyilkos, a hatalmasabb és a kisebb súlyú vezető, az áruló vagy a közösséget vállaló szerepét. A motívumok jelenetekben belüli, és jelenetekben átívelő egybefonódása ugyan megadja az előadás vázát, a sokféle töredezettség miatt viszont most mintha elcsúsznának az arányok a Mohácsi-testvérek rendezésében. A szürreális jeleneteket a színpadhasználat is erősíti. A kivégzett zsidók árnyéka csillagokká válik, az ajtókon és sírokban ki-be mászkálnak élők és holtak, a zene sokszor karneváli zűrzavarba fullad. A szürke színpad hátrafelé szűkül: egyértelműen jelzi a zsidók egyre fogyó lehetőségeit.

Úgy látszik, a kirekesztés, társadalmi meg nem értés kérdésköre sokakat foglalkoztat mostanában. Ezt a témát járja körül, csak a középiskolások világának titkait kutatva, a Stúdió K nagy sikerű előadása, az *Állampolgári ismeretek* is. Nagyon érdekes és inspiratív ötlet a Szputnyik Hajózási Társaság Mentőcsónak Egységének új színházi projektje, a *Szociopoly*. Az érdeklődők egy délutáni workshop keretein belül ismerkedhettek meg a társasjátékkal. A Mentőcsónak ezzel az ötletével a mélyszegénységben élők helyzetének megértését célozza, mindennapi szűkölködéseiknek egy játék keretein belül történő átélésével. A produkciót leginkább iskolákba, diákoknak szánják. Az említett délutánon a workshopon résztvevőkből álló négy család izgult azon, vajon a fogamzágátló és a rendőri bírság kifizetése mellett lesz-e esélye minden hétre gondoskodni elegendő élelmiszerről a hónap végéig, ha esetleg a segélyeken kívül feketemunkát is kap. Az ötlet pedig azért színházi, mert a kockával kidobott élethelyzeteket a társulat színészei teszik játékkal még életszerűbbé.

Miközben a fesztivál látogatói számos helyszín között buszoztak ide-oda, a legkitartóbbak pedig utolsó éjjel Kecskemétre is leutaztak (ahol Trokán Nóra játékának köszönhetően egyébként a fesztivál talán legemlékezetesebb előadásához, az *Egy hosszú nap elutazik az éjszakába* Zsótér-rendezéséhez volt szerencsénk), a programok központja mégiscsak a Jurányi Inkubátorház volt. Ide szervezték a szokásoshoz képest nagy közönséget megmozgató több órás beszélgetéseket is. Egy egész délelőttöt megtöltött a fesztivál nemzetközi konferenciája, melynek egy beszélgetése a kultúra önfenntarthatóságáról, az ingyen kultúra lehetségeségéről szólt. A különböző európai színházaktól, színházi szervezetektől érkezett vendégek beszámolóit alapján kirajzolódni látszik: az alternatív, állami támogatásokra egyre kevésbé számító kultúra egyre inkább differenciálódik, kis csoportok keletkeznek, melyeknek az anyagi fennmaradás érdekében összefogásra van szükségük. Ezért egyre több koprodukció születik kisebb és nagyobb társulatok, színházak és szakemberek között. Maga a Kortárs Drámafesztivál is ilyen koprodukciónak köszönheti fennmaradását. A szűkös állami támogatás mellett ezért is örömdetes, hogy a hosszabb távra visszatekintő együttműködésnek köszönhetően idén például a regensburgi színházzal és a berlini Heinrich Böll Stiftunggal együtt dolgozhatott. Talán jól mutatja, hogy hasonló jellegű, nemzetközi konferenciákra azért is szükség van, mert a híre egészen a határon túlra elért: a Szatmárnémeti Színház egyik képviselője szorgosan jegyzetelt, hogy hazatérve továbbadhassa a konferencián levont tanulságokat.

A szervezők egy egész napos programot szenteltek a mai magyar dráma fiatal képviselőinek bemutatására is. A fesztivál célkitűzése, a fiatal dráma „promotálása” szempontjából talán ez a program bizonyult a legkimerítőbbnek a tíz nap során. A tematikus panelekre bontott beszélgetéssorozat az intézményi kereteken belüli és kívüli tehetséggondozás kérdéseire fókuszált. Megismerkedhettünk a budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetem „hagyományos” és bábdramaturg-képzésével. A diákok, mint a szintén bemutatott, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem drámaírás szakán végzett hallgatók, már keresett, pályájuk kezdetén álló drámaírók, dramaturgok. A fiatalok munkáját tanáraik, Forgách András, Horváth Péter és Upor László mutatták be.

A beszélgetéssorozaton megismertük Potozky Lászlót is, a *Bárka* 2014/6. számában megjelent *Sztrodzsegon* című dráma szerzőjét. A délutáni programot követően a marosvásárhelyi Yorick Stúdiónak a drámából készült előadását láthattuk, Sebestyén Ábá rendezésében. A történet szereplői a társadalom szélére lecsúszott, tengődő emberek, akik már vagy gyerekkorukban a sztrodzsegon nevű ragasztót szívják, vagy végül azzal robbantják fel magukat. Az éppen bekövetkező rendszerváltás, mely itt inkább a kapitalizmusba való átmenetről, az *Apátlanok*kal szemben még csak reményeket sem ad nekik. Olyan helyzetet látunk, amikor a rossz után már csak a rosszabb következhet. A drámában érzékelhető erős, fullasztó hangulat az előadásban szertefoszlott. A szereplőket bemutató apró koreográfiák nem árnyalták tovább az egyébként sem kidolgozottan megjelenített karaktereket. Néhány szerkezeti elemet is kivágtak a drámából az alkotók, így sokszor a következtelenség zavarta meg a nézőt. A zenei bejátszások miatt is inkább értetlenkedni lehetett, mint hogy jobban összefűzték volna az előadást.

A kortárs drámáról szóló beszélgetésen szóba kerültek a tehetséggondozásban nem feltétlenül résztvevő, de drámaírással próbálkozó szerzők bemutatkozási lehetőségei is. Ilyen például Kárpáti Péter „íróiskolája”, vagy a POSZTtal párhuzamos programként futó Nyílt Fórum, valamint a Reaktív elnevezésű projekt. Az Add ide a drámád! új verziójaként létrejött programsorozat szervezői drámapályázatot hirdettek meg *Maradjak? Menjek? Hova?* címmel, a beérkezett legérdekesebb alkotásoknak bemutatkozási lehetőséget biztosítanak a Trafóban, felolvasószínházi formában. A fesztivál „off-programjai” során arra is lehetőség nyílt, hogy a már elkészült, az emigráció problémájának szituációira épülő előadásokból nézzünk meg néhányat. Az egyik Szil Ágnes *Csak oda* című drámájából készült. A történet főszereplőjét, a Norvégiából rövid időre hazatért fiút a kiköltözés óta eltelt húsz év és az óriási távolság visszavonhatatlanul elválasztja már családjától. Az előadásnak sikerül ugyan több oldalról, felolvasószínházi formájához képest ötletesen körüljárni a megtört kapcsolatokat, azok mégis a sztereotípiák szintjén maradnak.

A fiatal színház és dráma útjainak megismertetését célul kitűző fesztiválon több nap várta a vendégeket a nemrég nyílt és teljesen

Sztodzség, fotó-Vajda György

más hangulatú, többféle civil szervezetnek teret adó Auróra szervezett Fesztiválklub. Az „off-programokon” változatos utakon kerülhettünk közelebb a kortárs drámához és annak képviselőihez. A szervezők törekedtek például arra, hogy a műfordítások nehézségeit innen is, onnan is bemutassák. Egy új drámaantológia, a *Szertelen Színdarabok New Yorkból* szerkesztőivel és fordítóival, valamint Emel Dev (török) és Michał Marek-Młot (lengyel) drámafordítókkal megint csak megkerülhetetlen volt a kérdés: a kulturális különbségekből adódó nehézségeket milyen módszerekkel lehet áthidalni. Az „off-programoknak” köszönhető az egész fesztivál számomra legmeghatározóbb élménye is. Egyik délután Shakespeare *Szentivánéji álom* című darabjának friss és meglepő feldolgozásához lehetett szerencséje az Auróra pincéjébe is lemerész-

kedő fesztivállátogatónak. Az előadás alkotói stábja a több helyen megforduló KIMI (Keleti István Alapfokú Művészeti Szakközépiskola) diákjait választotta színészeknek. Az előadás alapötlete egyszerű. Azzal, hogy kivágták a darabból a tündérmesét, rávilágítottak Shakespeare történetének izgalmára. A szerelem önmagában is bonyolult, sokszor hihetetlen fordulatokat rejt magában. Hogy ezt tündérek irányítják, ma talán csak felesleges mese. Az ötletnek megfelelően az

előadásban minden egyszerű és igaz, valószerű. A szerepeket is a következőképp adták meg: Hermia: hisztérikus, önző kamasz; Heléna: depressziós, önző kamasz; Demetriusz: akaratos, önző kamasz; Lysander: zárkózott, önző kamasz. Játszanak, veszekednek, hisztiznek. Még Puck nevéből is viccet csinálnak. Az egyetlen, de az intimitást nagyon is kifejező díszletelem az erdőbe érve ők maguk húzzák föl: az előbb még egyszerű kupacban álló tiszta ágyneműkből vetnek a színpadot beterítő friss nászi ágat.

A szinte minden napra jutó koncerteken, különböző produkciókban, helyszíneken és beszélgetéseken külföldi és magyar színházi emberek szervezett vagy véletlenszerű, de állandó felbukkanása újabb felismerésre adott okot. A magyar dráma és színház megtalálja útjait, de ahhoz, hogy ezek átfogó képet adva láthatóvá is váljanak, egy kortárs drámafesztiválra van szükség.

KONCZ TAMÁS ◀

Az ítélet fénye

Závada Pál: Természetes fény

A kamera még most, közel kétszáz évvel a fotográfia feltalálása után is megbénít bennünket: hiába a napi milliárd megosztott szelfi, a mobil vagy fényképezőgép objektívje előtt lelassul a mozdulat, mesterkéltn mosolyba dermed az arc. Az ember figyel, ahogy figyelik, mert tudja, hogy minden róla készített kép ítélet. Ebből az alaphelyzetből indul ki Závada Pál új regénye. A *Természetes fény* a Békés megyei Tótkomlóst helyezi középpontba, és a 30-as évektől követi a helyi lakosok, magyarok, szlovákok és zsidók mindennapjait – kiűzetést, lakosságcsere, a nemzeti és személyes identitás elkerülhetetlen traumáit.

Történetüket hatvan év távlatából ismerhetjük meg: a kötet ismeretlen elbeszélője a tótkomlói szlovák delegációval tesz látogatást a határon túli Galánta járás M. falujában, ahová Tótkomlós egykori bírója, az idős Semetka János költözött a lakosságcsere után. A vendégek érkezése magában feszültséget teremt, hiszen nemzetiségi szlovákok nyelvtudása, hagyományismerete megkopott, amit a galántaiak számon is kérnek rajtuk. A magyarországi kisebbség ettől saját nyelvi közegében válik idegenné, előrevetítve a regény egyik alapvető kérdését, az önazonosság válságát.

A felszínre törő konfliktusnak a Semetka Jánossal és lányával, Máriával történő találkozás ad háttérrel, mélységet. Az öreg bíró ládáiból fényképek, tábori levelek paksamétája kerül elő, a hozzájuk fűzött magyarázatok pedig életre keltik a múltat. Závada ezekből a régi fényképekből épít családi legendáriumot, kapcsolatrendszert a szereplők között, de már a könyv elején él az oldás és kötés eszközével: hangsúlyozza, hogy hősei nem azonosak („hogy is lehetnének azonosak?”) a ké-

peken látható személyekkel. Ez paradox kettős látást eredményez: el kell fogadjuk, hogy amit olvasunk, fikció – a fényképek viszont valós eseményeket idéznek fel, nem engedik, hogy eltávolítsuk, elidegenítsük magunktól a történeteket.

A fényképalbummal fejlődő kötet lapról lapra mutatja be Tótkomlós lakóit: feltűnik a bíró két gyermeke – István és Mária –, barátjuk, a szoknyavadász Koleszár Mátyás, a fényképész Weiss Jakab és húga, Juci is. Lassan bontakozik a helyi középosztályi fiatalok élete: bálók, falugyűlések, folyóparti fürdőzések képei követik egymást, szeretők, komák állnak egymás mellett, a képeken még együtt mosolyog a később gettóba hurcolt zsidó fiú és az orosz fronton gyilkossá váló gazdatanonc. A társadalmi és politikai feszültségek már a kötet elején érezhetőek, a tótkomlói parasztok 33-as éhséglázadása, a nyilaskeresztes és munkásmozgalom erősödése is árnyékolja az eleinte még derűsnek mondható képet.

Závada gyorsan megváltik kezdeti narrátorától, és előbb Semetka Mária, majd a többiek szemszögéből mutatja be a tótkomlói közösség viszonyait. A váltás alapját naplórészletek és le-

Magvető, Budapest, 2014.

velek jelentik: megtudhatjuk, ki kibe szerelmes a faluban, ki segítheti a helyi marxistákat, Weisz Jakab pedig a Friss Úság amatőr fotóriportereként hozza-viszi a települést érintő országos vagy megyei híreket. A beszámolókkal, cikkrészletekkel gazdagodó kapcsolati háló kiterjedt, de követhető, hiszen Závada Pál egyszerre mindig csak 4-5 karaktert szerepeltet az események fókuszában, őket is mindig egy társaságbeli személy perspektívájából bemutatva.

A csoportképek szereplőinek feltételezett viszonyrendszere, a közösséget összekapcsoló barátságok, szerelmek az első bécsi döntés után bomlanak meg. Tótkomlós szlovák és magyar lakói egyaránt lelkesen fogadják a felvidéki és kárpátaljai területek visszacsatolását – még egy Hitlert, Horthyt és Mussolinin ábrázoló triptichont is felállítanak, az erről készített fénykép pedig különösen morbidnak tűnik 76 év távlatából. A nacionalista szellem erősödése, a falubeli zsidókkal való mind embertelenebb bánásmód viszont már előre vetíti a várható szörnyűségeket.

A helyi fiatalok besorozásával a falu számbeli és erkölcsi szétszórátása is megkezdődik: ekkor válik egyértelművé, hogy az új politikai rend számára a zsidók ellenségek, akik munkaszolgálatosként kell kövessék a Galíciába, majd Ukrajnába vezényelt magyar bakákat. Az orosz front felé tartó katonák minden megtett méterrel veszítenek emberségükből, és ahogy egyre több halált, nyomorúságot látnak, úgy válnak érzéketlenebbek mások szenvedésére.

A háborús borzalmakat Semetka István és legénye Sógor Miska, illetve a főhadnaggyá avanzsáló Koleszár Mátyás naplóbejegyzéseiből ismerhetjük meg, amik szöges ellentétben állnak a frontról küldött tábori levelező lapok idilli hangvételű leveleivel. Závada Pál a feszültséget növelve jó ritmusban váltogatja a belső és külső beszédmodot, a családtagoknak szánt és a háborgó lelkiismeretet csillapító hazugságokat, sőt, groteszk játékkal egybe is mossa a két síkot: Koleszár főhadnagy például gáláns-romantikus stílusban ír tótkomlói babájának, Ágoston Annának, és a szerelmes levélben mintegy mellékesen elpötytyenti, hogy egy teljes ukrán falut felégették, miután a parasztokat házaikba terelték.

Gyorsan kiderül persze, hogy történet egybeomlása csak a fikción belüli fikció. Az elkalandozó katona rádöbben, mindennapjairól szinte

semmit nem mondhat el az otthoniaknak, ha még a szemükbe akar nézni az életben.

A fokozatos mocsokba merüléssel az egyén világszemlélete is megváltozik: természetessé válik a mindennapos gyilkosság, zabrálás, nemi erőszak és a különleges akciók, amik során a német és magyar Sonderkommandók akár 30-40 ezer zsidóval is végeznek egyetlen nap leforgása alatt az ukrainai Bergycsevben vagy, a második bécsi döntés után Nagybányán.

A változásokat követi vagy éppen indukálja a kötet képanyaga is. A kezdetben albumba illő fotókat egyre gyakrabban követik meszárlásokról, felrobbantott vonatokról készült fényképek, ahogy Semetka István módszeresen dokumentálja a kárpátaljai hadművelet közben látottakat. Meglepő, és elszomorító, hogy a fényképek szereplőire mennyire hat a kamera: mintha minden rendben lenne, úgy tréfálkozik a tömegsír ásását ellenőrző baka, félősen mosolyog az alsógatyára vetkőztetett fogoly is, aki pár perc, talán félóra múlva maga fekszik a gödörbe – annyira hétköznapi, jól szervezeten történik a népiítés előkészítése, hogy az utolsó pillanatig nem ébred rá veszére.

A háborúhoz, mint axiómához alkalmazkodó tiszteknek és közlegényeknek ugyanakkor szembeülniük kell azzal, hogy a hazudozás, szerettek és önmaguk becsapása nem véd meg semmitől – az új élethelyzet elfogadásával elveszítették a régit, eltávozásakor idegenül ülnek családjuk körében, maguk sem tudják már, hova tartoznak.

Závada nem csak az előbb megszálló, majd az ukrán és orosz frontról visszavert magyar haderő útjáról ír, hanem párhuzamosan követi a munkaszolgálatra vagy lágerbe szállított zsidó szereplők sorsát is: Weisz Jakab munkaszolgálati során bejárja Erdélyt és Ausztriát, és papír, fényképező apparátus híján fejben szerkeszti tovább a tótkomlói Friss Újságot. Élni akarása, ironiája ellensúlyozza a gettókban, gyűjtőtáborokban megtapasztalt nyomort. Az ő optimizmusát viszi tovább a még gyerekként fogságba kerülő Jakov Schön, aki már a 90-es évek elbeszélőjeként idézi fel a holokauszt eseményeit, példája pedig mutatja, hogy a legsötétebb terrornak is vége szakad egyszer.

A *Természetes fény* történeti íve töretlen, megszakítás nélkül vezet át a háború elvesztésétől a szovjet megszállásig, majd a 1948-as lakosságcsere-

rékig. Az országon átvonuló katonai és politikai frontok formálják a helyi erőviszonyokat is, Tótkomlós kisemmizettjei felemelkednek a kommunista párt szolgálatában, hogy aztán kegyetlenül bánjanak el a kisbirtokosi réteggel, polgári értelmiséggel, a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) suhancái pedig utcán lincselnek, ahogy korábban a nyilaskeresztes hordák is tették.

A zsidók deportálását korábban passzívan figyelő község pedig a túlélés reményében az új terrort is elviseli, sőt, alkalmazkodik a változó viszonyokhoz. Semetka István egykori legénye, Sógor Miska már a madiszos pribékekkel barátkozik, néhány hónappal azután, hogy dezertált az ukrán frontról – az árulás, önfeladás a mindennapok része lesz. A szerző helyenként a rendőrségi jegyzőkönyvek stílusában ír a kommunista karhatalom és önkéntes támogatóinak erőszakosságáról. Lincselés áldozatává válik végül Semetka János is, aki a verés után lemond bírói posztjáról. Így, csendben múlik ki végül a Tótkomlós régi rendje, amit a szlovák és magyar lakosság elidegenedése és különválása tetőz be.

A szenvtelen beszédmod magyarazza a kötet címét is: Závada Pál természetes fénybe állítja szereplőit, mindent tud róluk, és ítékezés nélkül mutatja meg szégyellt titkaikat, leplezi le hazugságaikat. A rengeteg hely-és hadtörténeti adat vázként támasztja meg a regényt, segít a választott kor megértésében, a könyvben található részletgazdag térképen pedig az olvasó is nyomon követheti az I. magyar hadsereg kárpátaljai útját, a Lengyelországba vezető transzportokat vagy a Kamenyec Podolszkba küldött tízezrek menetét.

A szemléletes leírások különösen fontosak akkor, amikor egy vezető történész idegenrendészeti eljárásnak nevezheti a Magyarországra menekülő zsidók Ukrajnába toloncolását, amit német katonák és ukrán nacionalisták népiítése követett. Ha a halálba küldeni valakit nem bűn, hanem hivatalos eljárás, akkor minden aljasság

relatívva, súlytalanná válhat – a *Természetes fény* minden sorával erre figyelmeztet.

A túl sok részlet azonban nehezíti az olvasottak befogadását. Závada szinte tobzódik az információkban, aprólékos seregszemléket tart. Információgyűjtő és -közlő szenvedélye kiterjed a magyar haderő fegyverzetére, a szereplők útjának minden állomására, de még a Tótkomlóst megszálló szovjet erők és a helyi Komité zabrálási listájára is.

A hitelesítő eljárás idővel fárasztóvá válik olvasás közben, tekintve, hogy egy 632 oldalas regényről van szó. Závada Pál azzal is emeli a tétet, hogy akár bekezdésként váltogatja az elbeszélő személyét. Az egymástól sokszor el sem különülő hangok zavaróan hatnak, a gyakori perspektíva-váltás pedig nem kedvez a kidolgozottabb személyiségrajznak sem – a szerző egy történelmi-társadalmi terepasztal részeinek tekinti szereplőit, ekkora merítés mellett viszont nem tud a karakternek mélységet, egyéni vonásokat adni.

A *Természetes fény*t így leginkább az események sorozata tartja mozgásban, az értelmezés az olvasó feladata maradna. Ez részben hasznos, hiszen a náci vagy vörös terrorról nehéz lenne nem didaktikus stílusban ítéletet mondani, a folyamatos cselekmény viszont szusszanásnyi időt sem hagy a továbbgondolásra. Elveszünk a nevek, helyszínek és évszámok forgatagában, amik akkor is terhelőek, ha időről-időre ugyanazokkal a szereplőkkel találkozunk.

A kötetet ezért kihagyásokkal, akár más forrásokkal összevetve érdemes olvasni, hogy hiteles képet kapjunk egy ma már csak klisékből ismert korszakról. Závada Pál regénye éles fényt vet a sokak által letagadni kívánt történelmi tényekre, megmutatja, milyen személyes indítékok, félelmek állhattak ezek mögött. Emlékeztet, hogy a holokauszt emléke a közbeszédben idővel ne válhasson holokamuvá, a tömeggyilkosságban való közvetett részvétel ne szelídüljön hivatalos eljárássá. Mert a bűn palástolása és elfogadása mindig a szavakkal való játékkal kezdődik.

► KOLOZSI ORSOLYA

Az idegenség botránya

Péterfy Gergely: *Kitömött barbár*

„Ahogy álltam a Természettudományi Múzeum tetőtéri raktárában, és velem szemben a vörös szekrényben ott állt a fekete test, eszembe jutott, ahogy Ferenc elmesélte, milyen különös viszony fűzte Angelo Solimant a Múzeumhoz.” Török Sophie, néhány évvel férje halála után annak legjobb barátját, azaz az ő kipreparált testét nézi Bécsben, a múzeum egyik elfeledett, félreeső raktárában. Ezzel a groteszk és zavarba ejtő helyzettel kezdődik Péterfy Gergely legújabb regénye, hogy aztán, ebből a koncentrikus középpontból (mely szinte minden fejezet elején visszatér) elkezdődjön az a visszaemlékezés, mely a teljes regény cselekményét adja. Az egyes szám első személyben megszólaló narrátor Kazinczy felesége, de az eseményeket nem csak az ő perspektívájából ismerhetjük meg, hanem férje szemszögéből is, hiszen emlékganyagának nagy része valójában Kazinczy visszaemlékezése, mely függő beszédként, Sophie monológjába ágyazva jelenik meg. A házaspár két tagjának nézőpontja és emlékei mellett még Kazinczy legjobb barátja, Angelo Suliman perspektívája és élettörténete kap domináns szerepet a regény lapjain. Az ő hármuk története voltaképpen a *Kitömött barbár*, egymáshoz fűződő viszonyuk, egy házasság, egy különös barátság, három sors, három élettörténet megismerése és megértése. A regény szerkezete egészen rendkívüli, hiszen egyszerre halad előre, és ezzel párhuzamosan vissza-visszatekint, így mintha kétféle haladna az időben, de mégis mindig egyértelmű és áttekinthető. A struktúra a késleltetésre épül, a kolerajárvány eléri Kazinczyék otthonát, ő pedig közeli halálát érezve szeretné megosztani élete legborzalmasabb és legheteté-

lenebb, soha el nem mesélt történetét feleségével. Mégpedig azért, hogy maradjon tanú, legyen, aki ezt a borzalmat, ezt a botrányt továbbmeséli. Az elbeszélő, Sophie már a regény első fejezetében utal erre a történetre, ugyanakkor az olvasó csak az utolsó lapokon bizonyosodhat meg arról, hogy ez az esemény – ahogy egyébként mindvégig sejthető – nem más, mint Soliman lenyúzása és kipreparálása, melynek Kazinczy maga is szemtanújává válik, mert az afrikai végrendeletében rá hagyja a bőrét.

A *Kitömött barbár* izgalmas korrajz a tizen-nyolcadik század második feléről és a tizenkilencedik század első évtizedeiről, ráadásul radikálisan átértelmezi, megújítja hagyományos Kazinczy-képünket is. Megmutatja, hogy a jólfésült, tankönyvízű, kollektív emlékezetünkben talán kissé unalmasnak is tűnő nyelvújító valójában egy rendkívül érdekes, heroikus figura volt, akinek a nyelv nem pusztán grammatikai és esztétikai probléma volt, hanem lehetőség, fegyver, hogy bebörtönzőin bosszút álljon, szabadságot csikarjon ki: „Nem ölhettem meg őket; nem ítéltettem őket halálra; nem ítéltettem őket vagyonekkobzásra és fővesztésre, nem indíthatott ellenük háborút, de azt megtehettem, hogy kihúzza alóluk a szőnyeget: saját létezésük elbeszélésének, saját életük történetének, saját evilági kalandozásuk igazolásának egyetlen eszközét. S ha ezt elveszi tőlük, akkor ők nincsenek többé. Megszűnnek létezni, eltűnnek a megszüntetett dimenzióban (...) A saját nyelvük, amelyben tegnap még otthon voltak, egyszerre idegenné lesz körülöttük, és ott maradnak hebegve-habogva, tátogva és mutogatva, és minden, amit mondanak, a többiek fülének csak

bla-bla lesz, ahogy a görögök fülének értelmetlen zagyvaság, bar-bar volt csak a barbárok hadoválása.”

A címben is megjelenő barbárság a szöveg egyik legfontosabb motívuma. A tizenkét éves Kazinczy apjával a Grabenen sétál, magyaros mentében és süvegben, mindketetüket kiröhögik, leköpik, majd barbár magyaroknak titulálják. Ez a megaláztatás, a szégyen egész életére beleívódik. Az Afrikából származó, rabszolgának tekintett, ugyanakkor rettentően művelt Angelo Soliman ugyanettől a lenézéstől, megalázottságtól szenved egész életében. Egyszer aztán, egy bécsi séta alkalmával mindketten szándékosan „barbárnak” öltöznek, Soliman rikító sárga kaftánban, smaragzöld turbánban, magyar barátja pedig süveggel a fején, kuruc őseinek kardjával az oldalán sétál végig a város központjában, s nevetnek azon, vajon kit néznek barbárabbnak.

Európa számára ugyanis mindketten azok, még akkor is, ha kortársaik közt a legműveltebb, legélesebb elmével rendelkeznek. Az idősebb barát már ekkor utal arra, amit később Kazinczy is megtanul, hogy idegensége nem egy körülmény, vagy átmeneti állapot, hanem személyiségének lényege, veleje, s így soha nem szüntethető meg.

A regény viszonylag hiteles képet ad Kazinczy Ferenc és Török Sophie életéről, a börtön évekről, Széphalom felépítéséről, a szabadkőműves mozgalomról, a korabeli Monarchiáról, Bécsről, az arisztokrata körök életmódjáról, lényege azonban mégis az idegenség, a kirekesztettség természetrajza. Kazinczy mindig is idegen, már gyerekkorától fogva, saját családjában is, de a fogságban töltött évek után még inkább értelmezhetetlen, definiálhatatlan figurává válik: „Képtelenek voltak olyan szót találni a rendelkezésükre álló nyelvben, amellyel egyértelműen meghatározhatták volna ezt a jelenséget. Olyan szó kellett volna, amely egyszerre fejezi ki az úr, a madárijesztő, a vándor, a kuruzsló, az adószedő, a forradalmár, a vándorszínész és az ördöggel cimboráló tudós tulajdonságait; de mivel ilyen szó nem akadt a szótárukban, inkább nevettek:

Kiadó, Város, 2014

még mindig ez volt számukra az összes felsorolt sajátosság egyetlen értelmes közös részhalmaza: hogy nevetségesen idegen.” A furcsa szerzetnek meghatározást, mint ahogyan Soliman is kibújik minden pontos és szabatos címke alól. Ez a „magányos”, „dühítő” és „nevetséges” idegenség azonban szorosan együtt jár a szabadsággal, helyesebben éppen abból fakad. De ez a regény és a benne foglalt három élettörténet nem a szabadság mámoros sikertörténete, sokkal inkább annak kudarcát jeleníti meg, mert rámutat arra, hiába, hogy a világ barbár, ha minket lát barbárnak, nem sok esélyünk marad. Kazinczy és Soliman élete is rendre félrecsúszik, nem az az élet lesz, amit megterveztek, megálmodtak, és amiben élni szerettek volna. Jó példa erre az az igyekezet, ahogy a fogságból kiszabadult, friss házias Kazinczy igyekszik Széphalmon kialakítani saját vágyott közegét, de minden balul sül el, a gondo-

san megtervezett épület a kivitelező mérnök, a kőművesek hozzá nem értése, fásultsága miatt végül önmaga paródiájává válik, s nagyjából ugyanez a sorsa a házaspár összes újító kezdeményezésének. Idegenek maradnak, megvetik a világot, a világ pedig megveti őket. Mindhárman tudatosan, egyfajta dacos bizonyítani vágyással élnek, saját értékeikhez ragaszkodva, mégis bukásra vannak ítélve, heroikus erőfeszítésük és küzdelmük pedig rendkívül tragikussá teszi ezt a bukást. „Halálos veszélynek teszi ki magát, aki különbözni mer.” – állapítja meg Sophie, aki érzi, látja, saját bőrén is tapasztalja, hogyan fogyott el az erő mindkettejükből, hogyan dacoltak a világgal házasságuk első éveiben, majd hogyan látták be (ha ki soha nem is mondták), hogy nem lehetnek győztesek ebben a háborúban.

Angelo kitömött testét Kazinczy nyomán az elbeszélő *botránynak* nevezi. A holttest lenyúzása és kipreparálása végső csapás az idegenségre, a megalázás legfelső foka, a preparált tapír, vízidisznó mellé kerülő test megszégyenítése a többség hatalmának kegyetlen demonstrációja. De ez a test nem csak ennek a hatalomnak és önhitt

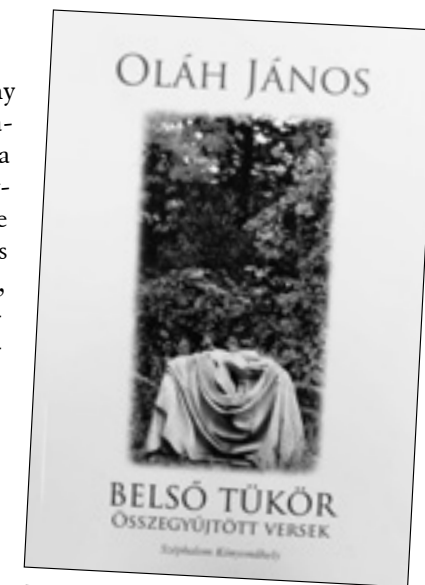
Belső tükör

Oláh János összegyűjtött versei

Oláh János impozáns életművének valódi arányai most igazán megmutatkozhatnak azok előtt is, akik eddig nem alaposan követték nyomon e lenyűgözően gazdag írói pálya termékeny útjait. 2011-ben jelent meg a novellái színe-javát tartalmazó *Száműzött történetek* című kötet, amely „kegyetlen nyíltsággal” (Kodolányi Gyula), „drámaiságában is egzakt pontossággal” (Pécsi Györgyi) vetíti ki a kommunista korszak embernyomorító hétköznapijait: a szenvedés-sorspanorámáját távlatosítva, amely megrázó autentikussággal és katartikussággal világít rá az ezt a népet az elmúlt évtizedekben tépve-zilálva gyöttrő mindennemű kifosztatásokra, alávetetésekre, elkorcsosulásokra – ami ténylegesen külső vagy belső száműzetésbe sodorta a tisztességet és a tisztalelkűséget. Az elbeszélések „a fenyegetettség kordokumentumai: hogy romlott meg, hogy esett szét egy egészséges élet, egy közösség, miféle hatalmi téboly és hipnózis gyöngített és ölt ki emberi érzést, veszélytudatot” (Lezsák Sándor); narrátoruk „korhű krónikásként tárja elénk a szabadság nélküli rend természetét, árnyalt és hiteles képet rajzolva a bolsevik típusú diktatúra majd félvszázados ámokfutásáról” (Ködöböcz Gábor) – a számvetés, az emlékezés, a szembenézés egyfajta modern népiséget (móriczi, sántai örökséget tovább újító) módszerességgel és invenciózusságával. A szuggesztív újrealizmus „hihetetlen pontossággal és magabiztos vonalvezetéssel kanyarítja” a történetmondást: azokról a kisemberekről, akik „próbálják túlélni a néha-túlélhetetlent, és magyarázatot találni a néha-megmagyarázhatatlanra” (Lajtos Nóra). – Az újabb összefoglaló könyv, a többrészes, mo-

numentális regény (*Közel*, 2014) a hasonló tematikát a magyar és a világ-irodalmi (egyszere konfesszionális és tudatáramoltató, tudatmozgás-leképező) modernség számos jellegzetességével, az erőteljesen lélektani és metafizikai sugallatú konkrét-tárgyas ábrázolással és nyelvezettel jut-tatja kifejezésre.

Az emlékidézés formatechnikája – „az önpusztító önkeresés, az önélveboncolás hangja”, a „prózaversre emlékeztető” asszociativitása, „bartóki kontraszthatásaival” (Határ Győző), a „paraszt-, vagy pontosabban szegényregény” (Réz Pál) elemző mélységeit költői-vizionárius irányba tágító, így a szerzőt Proust tanítványaként is jellemezhető intonációja –, az előadás-mód rétegezettsége, dús epikai összetettsége (Oláh János önvallomása szerint) még a francia új regény esztétikai hatáserejétől is gazdagodik: a „közelség élménye” (az új értelmezési lehetőségeket kínáló objektivista, úgyszólván fenomenológiai mikro- vagy hiperrealizmus), a tárgyakat a „pórusaikig kinagyító” szemlélet mind-mind a vérbő léttapasztalatok műgonddal cizellált nyelvi-stiláris megalkotottágát demonstrálja egyszersmind.

Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2014.

erőnek állít emléket, hanem az erőszaknak, a hitványságnak is, így aztán kétélű fegyverré válik. A kitömött Solimanban ráadásul Kazinczy is magára ismer, saját legyőzöttségét, megalázottságát érzi át benne, de nincs ezzel másképp Sophie sem, aki a szöveg legutolsó mondatában rádöbben, hogy Angelo Soliman kitömött testét szemlélve tulajdonképpen önmagát pillantja meg: „...mert ahogy végül ott álltam a Természettudományi Múzeum tetőtéri raktárában, szemben a fekete testtel, amely a vörös szekrény

izzó mélyéből lépett felém, már tudtam, hogy önmagam előtt állok.” Három kitömött barbárról szól a történet, még ha kettőt közülük soha nem tömtek is ki a szó szoros értelmében, de idegenségüknek, másságuknak „emlékművet” állítottak. Jól szerkesztett, szép, sokszor lírai mondatokból építkező regény Péterfy legújabb szövege, olvasmányos, izgalmas és kalandokban is bővelkedő kötet (ahogyan a korábbiak is), a benne maradt rengeteg elütésen kívül kevés hibája van.

Viola (2006; olaj, vászon; 90x80 cm)

S a műfaji, poétikai sokszínűség és változatoság kincsestáráként értékelhetjük, becsülhetjük a most (2014 végén) közreadott *Belső tükrök – összegyűjtött versek 1958–2014* című hatalmas könyvet is, amely Oláh János eddigi teljes lírikusi oeuvre-jét magába öleli. Immár együtt és reprezentatív kiadványokban válik tehát hozzáférhetővé és még közismertebbé a sok műnemben munkálkodó író művészi teljesítménye – miközben még nagysikerű drámáinak vagy esszéinek, publicisztikáinak az összegző gyűjteményeit is szívesen vennénk kézbe. De ez a három kötet már mindenképpen nagyszabású figyelemfelhívás és méltó elismerésre készítő eredmény.

A „belső tükrök” introspektív metaforája megint csak a viviszekciós önanalizálásra hajlamos, a modern személyiséget felzaklató érzelmi, látványi és látomásos benyomásokra érzékeny költői én helyzetét definiálja (a „belső tükrök egy eltévedt tekintet tánctermeiben égnek”; s a „kígyómarás érzete” meg a „méhek falánk sava” „gyógyít és gyilkol”), vagyis a szubjektív létérzékelés de profundis ágazik föl a közösségi és a transzcendentális világszférák és sorsdimenziók övezeteibe. Ez a szikár, tárgyilagos, a leírást a gondolati reflexió árnyalatosságával, az emocionális felindultságot a visszafogott szenvedély tónusaival, az elégiát az önmegszólító elfogulatlansággal, a valóságképzeteket a bölcséleti perspektívák vibráltatásával vegyítő hanghordozás is talán alapvető sajátosságuk e szuverén lírai univerzumnak, amely tehát Illyés, Nagy László, Csoóri és mások után a szenzuális absztrakciók és az egzisztenciális fogalmi paradoxonok artistikus regiszterein frissítik föl a szervesen összekapcsolódó egyéniség- és közösségtudatos világlátás öntanúsító formakultúráját. A Kilencek legendás antológiájának, az 1969-es *Elérhetetlen földnek* a címadó versét Oláh János írta, s a megszenvedett szülőföld-élmény (az elszakadással és a mégisragaszkodással, az elsüllyedt múlt és a bizonytalan jelen-jövő keltette rezignációval) már ott is egyetemes létélménnyé tárgult. A kortárs kritika megragadta és dokumentálta is ennek az öntörvényű költőiségnek a markáns karakterjegyeit; a pályatárs barát Rózsa Endre például a „lakonikus mondatok, nyelvi párhuzamok és ellentétek” racionalitását emelte ki, a filozófiai érintettséget és ihletettséget, s az inspiráló hagyományok közül Kassák és az angolszász líra fanyarságát és enyhe gunyorosságát hangsúlyozta. Hasonlóképpen

Vasy Géza (a Kilencek monográfusa), aki szerint a költő „kezdetből tárgyias és elvont egyszerre, s nála az intellektualizmus filozofikussá is válik, s ezzel egyidőben nemegyszer enigmatikussá vagy példabeszédszerűvé”. S ha csak a közvetlen költőcsoport kiteljesedő életművei között, Utassy József imagista entuziazmusával, Kiss Benedek érzelmetelítetten játékos, ötletes, dalszerű szómágiájával, Péntek Imre groteszk, abszurd villódzású nyelvbravúrjaival, Mezey Katalin profanitást és szakralitást keverő stílusával, Konczek József neoavantgárd, újexpresszionisztikus hangütéseivel vetjük össze Oláh János beszédmódját, kétségtelen önelvűsége ennek a líravilágnak is színesen kibontakozik. Például a csönddel, az elnémulással, a szavak megnevező elégtelenségével birkózó darabok sokaságában: „Beszélni kellett volna mindarról, / miről beszélni nem lehet” (*Nagyítófény*); „Mióta ezt az egyszemélyes nyelvet beszélem, / azóta nem hiszem már, / hogy felöltözhetnek a csontok ott a pusztán, / hogy odaferkőzhet a szó / valaki közé és közéjük. / Elhallgatok, hogy hihetőbb legyen” (*Biblia idézet*); „Másra valló szavak mögött / rejtőznek az igazi szavak, / és az idejűkre várnak, / mikor mindent elmondanak” (*Búcsú nélkül*); „Kimondtam, amit kimondtam. Amit / nem, az nincs, és most már nem is lehet / kimondva, mert ez a beszélgetés / véget ért, és nélküle ugyanúgy, / mintha vele ért volna véget” (*Amit elhallgatok*); „A szó, ha igazán meghitt, / adjon hírt bámiről, / úgyis visszhangtalan” (*Ars poetica*). Vagy mindezzel szoros összeköttetésben a nemzeti megmaradás sorskérdésein töprengő – a problematikus személyes és a drámai-tragikus kollektív létbe vetett ember örökös veszteségérzékeny keserűségét kottázó – költőnek a gnómius tömondatoktól a történelmi katasztrófákra és szájzárás parancsuralmakra reflektáló gondolati futamain át a historikus, folklorisztikus, mitologikus misztériumteremtésig ívelő hangnemszáljának szélességében, tónushasználati bőségében megnyilatkozva: „Kövér tankoktól rázkódott az asztal / s a lámpafény egy ördöglepke-szárnyon. (...) Amire készültem, most már hiába. / Talán jobb is, ha nem válik valóra. / Rászoktattam magam a hallgatásra, / gyűrött papírra, hideg altatóra” (*Titkos ország*); „E kiszolgáltatott helyzetben, / ha lehet élni, beszélni minek?” (*Vállamon a kártyavár pora*); „A történelem lábát / bennem törölte meg, / de gyalázatom nem fáj / végül is senki-

nek” (*Tanulság nélkül*); „E konok nyelvet / kevesen beszéljük, / de ahhoz mégis / túl sokan, / hogy értsük egymást” (*Magyarok*); „Ég vándorát újra látod! / Nomád újad megfeszítéd, / célzod, célzod, buta látnok, / léha voltod, üres nincsed. // Akit hajdan úztél-vágytál / átszökellve berketárkot, / most, amikor rátaláltál, / szántsándékkal elhibázod” (*A csodaszarvas elvesztése – Janikovics Marcellnak*). S amikor a hierophánia, a theophánia térségében, közegében – aminek gyökeressége a szentség és a numinozítás önkijelentésévé lényegül át, középpontjában a fölfelé nyúló és mutató világtengellyel: a lenti mélységekből az égbe szökő, így a végtelen emberi és emberfölötti szférákat kijelző építménnyel, a templomtoronnyal – a fentiek erői betörhetnek a mélybe és új életre emelhetik fel a teremtő anyai matériát, a mindenekelőtti anyaföldet, a legősibb földistennőt: „Templomtorony hatol a földbe, / és Gaia anyánk megtermékenyül. /

Szerelmesen fölkapja ölbe, / s fülébe duruzsol a jeges űr” (*Gaia anyánk*). Lehet, hogy mostanra mégis megközelíthetővé vált az „elérhetetlen föld” – de közben végzetesen – igaz, egyfajta reménytelen reményként is – „egymásra talál / születés és halál”: „Mintha törj járna át, / a nemlét dallamát // hallom: egy hangtalan / dal sír föl daltalan. // Mint nábobbi zene, / áradón tölti be // tétova tudatom. / Hallgatom és hagyom. // Zengj, hol minden üres, / új kódban ősi nesz!” (*A nemlét dallama*).

„Néhány sor, s mennyi finom, rejtett mélység, titok, utalás, kérdés” – méltatja ezt a minőségű költőiséget Tőzsér Árpád a kötet borítóján. S Tőkés László pedig azt írja, hogy „Oláh János ál-mában is éber, a vak világban is látó költőként, »a történelem gégemetszett csöndjét« megtörve, kimondja a már-már kimondhatatlant.” Műve így lesz valóban mindnyájunkat eszméltető igazságbeszéd, bölcsességbeszéd, sorsbeszéd.

► LÁNG ESZTER

Vöröskő lépcsősoron

Géczi János: *Szélbe burkolt város*

Géczit olvasni olyan, vöröskő lépcsősoron sétálni fel a dombon-hegyen, fel a tetőre, talán az égig is, és le, völgyekbe, zezugokba, kanyarodó kis utcákba, megbúvó kertek mentén, szél elől bújva, vagy kitárulkozva, nekifeszülve, friss ölelésébe takarózva.

Be lehet lakni ezt a világot, mondja az író, amikor Megfigyelő, a kötet elején. Be lehet, mondom én is, Géczi világára mondom, amiről nem először írom le, hogy bele lehet merülni, el lehet veszni benne, és körbe is lehet járni, vissza is lehet találni oda, ahonnan elindultunk. Be lehet barangolni tájait, új és újabb felfedezéseket lehet tenni, ahogyan ez a titokzatos és misztikus TÁK-ban, a Tiltott Ábrázolások Könyvében is történt, és ahogyan történik e mostaniban is, s remélhetőleg ezután is sokszor, G. elkövetkezendő műveiben. Magához emel a szöveg, s nemcsak egy várossal, de Géczi János személyiségével is találkozni enged. Tudhatni régtől, hogy a szerző szerelmes a mediterrániumba. Most, itt, a közép-európai Veszprémben is rátalál, s vele együtt az olvasó is. Egyszerű, mégis izgalmas itt minden változás, akár a szerző fellegekre nyíló tetőablakán át látunk a világra, ahol „megtörténik a tavasz, a nyár, az ős, a tél”, akár a kötetben teszünk hosszú túrákat, megtapasztalva az eget átívelő kettős szivárvány alatti szomorú várost hihetetlen történeteivel, az első aranyesők végén megnyíló kénsárga virágokkal, G. kertjének pompázó rózsabokraival, a hegyoldal kóbor macskáival, az ismételt felbukkanó Trivulzióval, a világvégéről érkező széllal. „Menjünk végig egy veszprémi utcán! Megláthatjuk, háztól há-

zig araszolva – szembeszélben –, mi ebben a mediterrán, formás városkában a gyönyörű. Mert bizony a szélviharok elültével otthonosakká válnak a völgyek és a szirtek, minden rést, hasadékat, közt megtalál és bevilágít a melegítő napfény, fölneveli a mez-telen, templomok freskóin élő Ádámok és Évák ruháját, a soklevelű fügefákat, nem beszélve a gránátalmabokrokról és a hálósobák kemény deszkájú szekrényében szárított, virágjával illatozó, Dél-Franciaországból ideszármazott, ezüstszürke lombú levendulákról.” (226. o.) És elgondolkodhatunk, vajon „valóban kérdés-e, hogy teremtett vagy teremtetlen-e ez a világ? S ha bármelyik megismerhető, szabad-e megismerni, hozzájárul-e a tudás a teremtő megközelítéséhez? Miféle elképzelés szerint s miként írható le az, akit-akiket éppen Isten(ek)nek hisznek? S az Isten, és teremtménye, vagy a szellemiség nélküli univerzum intellektuálisan vagy emocionálisan közelíthető-e meg leginkább, avagy éppen a két módszer együttesével?” (283. o.).

Vár Ucca Műhely Könyvek 31., Veszprém, 2014

Nem először kerül G. érdeklődésének középpontjába Veszprém, ahol sokáig „beköltözőként” élt, mígnem beépült a városba, szinte eggyé vált vele, talán még a szívdobogása is felvette a település ritmusát. Író és város összecsiszolódott, értik egymást. Vagy ha nem is egymást, Géczi legalábbis érti a várost, s nemcsak érti, szereti is, hűségesen, lakóival, múltjával, jelenével együtt. Vannak e kötetben Veszprém-szobrok, Veszprém-macskák, olvashatunk Veszprém-esszét, Magánkönyvet, Fegyverengedélyt, naplementét, Zajtörténetet, Fügavariánst, verseket, elbeszéléseket, egyebeket. Megismerjük a házat is, ahol élni lehet, s ahol a karácsonyi kaktusz sajátos viszonyt alakított ki az ünnepillatú citromokkal. A kötet tehát összefoglalja a szerző Veszprémmel kapcsolatos eddigi írásait.

A könyv első nekifutásra nem akar mást, mint összefoglalni mindazt, amit a szerző az elmúlt évtizedekben feltárt, megismert, kikutatott Veszprém városáról. Ám Géczi úgy mutat be helyeket, mintha azt rajta kívül azelőtt soha, senki nem látta volna. Miközben meseszövé-

se s a narratív hangvétel folyamszerűvé teszi a textust, súlyt kapnak a részletek – ez egyébként hosszabb műveire általában jellemző. Mozaik-szerűen építkezik, így bújnak el és kerülnek elő titkok, térnek vissza gondolatok. Új összefüggésbe helyeződnek a korábbi szövegek, melyek egyszerre képszerűek és líraiak, vagy legalábbis a két megközelítés jó arányban, természetesen vegyül. Hihetetlenül gazdag nyelvezetével úgy jeleníti meg a történeteket, helyeket, személyeket, tárgyakat, hogy mint olvasót időnként olyan érzés kerít hatalmába, mintha fényképen vagy filmen nézegetnénk alakjait, városát. Máskor viszont fordítva: belül vagyunk, belehelyeződve tapogtatjuk ki e sajátos, géczi nézőpontból megírt Veszprém-világot: bele vagyunk vetve egy különleges látásmódba, filozófiába, a történetekbe, s a természetbe is.

Beenged tehát magába, be egy sűrű, fenséges, gazdag, titokzatos és szerethető világba, amely után, ha elhagytuk, fel-feltámad a vágyakozás, valamiféle sajgó honvágy, ami arra késztet, hogy újra és újra kezünkbe vegyük a kötetet. És kell-e ennél több?

Az előző számunk tartalmából

Vári Fábián László, Rakovszky Zsuzsa, Győri László, Kukorelly Endre, Nógrádi Gábor, Aczél Géza, Solymosi Bálint versei

Beck Tamás, Várnai Réka, Józsa Péter prózája

Dani Erzsébet, Markó Béla, Kántor Lajos erdélyi irodalmi tanulmányai

Potozky László Sztrodzsegon című drámája

Kritikák Esterházy Péter, Szakács István Péter, Mán-Várhegyi Réka, Bajtai András kötetéről

Bárka-díj

A Bárka szerkesztősége 2000-ben pénzjutalommal járó díjat alapított, amelyet minden év végén ítél oda azon, a laphoz hosszabb ideje kötődő szerzők között, akik az adott évben is jelentős publikációval, publikációkkal gazdagították a folyóiratot és olvasóit. A pénzjutalmat 2002-től Kiss György szobrász- és éremművész kisplasztikája egészíti ki.

Az elmúlt tizenhárom év díjazottjai között olyan jeles hazai és határon túl alkotók szerepeltek, mint például Berniczky Éva, Bogdán László, Csehy Zoltán, Egressy Zoltán, Fekete Vince, Gécz János, Grendel Lajos, Iancu Laura, Kiss Judit Ágnes, Markó Béla, Nagy Gáspár, Podmaniczky Szilárd, Szepesi Attila, Szilágyi Zsófia, Tandori Dezső, Tarján Tamás, Tóth Krisztina, Tózsér Árpád, Varró Dániel, Vámos Miklós, Zalán Tibor.

A 2014. év díjazottjai:

Ménesi Gábor kritikus („Annak nincs nyitja” – Grendel Lajos: Az utolsó reggelen – 2. szám; Haldokolva élet – Zalán Tibor: Fáradt kadenciák, Holdfénytől megvakult kutya – 4. szám; Mindig azt írom, ami bennem van – Beszélgetés Zalán Tiborral – 4. szám.)

Vári Fábián László költő, író (Vásártér – regényrészlet – 1. szám; Már megint a régi, Aztán visszatért – 3. szám; Napfelkelte, Lelkem fája, Sóstói úti fák, nem kenyerem – 6. szám)

Kedves szerzőinknek szívből gratulálunk, és további eredményes alkotómunkát kívánunk!

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Fekete Péter igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrásy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@barkaonline.hu; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft.

Terjeszti a LAPKER Rt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden, felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.